

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
**«ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ
ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ»**
(25-26 жовтня 2013 року)

УДК 34(063)
ББК 67я43
П 76

П 76   Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України.
Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Донецьк,
25-26 жовтня 2013 року). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика»,
2013. – 164 с.

ISBN 978-617-7041-34-3

У збірнику представлені матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України». Розглядаються загальні питання історії та теорії держави й права, філософії права, конституційного, муніципального, міжнародного публічного та приватного права, цивільного права та процесу, права інтелектуальної власності тощо.

Збірник призначено для науковців, викладачів, аспірантів і студентів юридичних спеціальностей, а також для широкого кола читачів.

УДК 34(063)
ББК 67я43

ISBN 978-617-7041-34-3

© Колектив авторів, 2013
© Видавничий дім «Гельветика», 2013

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Безкровний Є.А. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИРОДИ ПОНЯТТЯ ЗВЕРНЕННЯ ТА ЙОГО ОСНОВНИХ СКЛАДОВИХ.....	7
Ковальчук І.В. ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ТРАДИЦІЇ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ТА ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВА.....	11
Маловічко І.В. ПОДОЛАННЯ ДИТЯЧОЇ БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	14
Мацевич Й.О. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВА ВІЙНИ У СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ.....	18
Панчук О.В. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ІСТИНА.....	21
Потильчак Б.О. КЕРІВНИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНСЬКОЇ РСР У 1943-1945 рр.	25

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Русанова С.Ю., Сейдаметов Р.Р. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ.....	28
Фоменко В.Є. ДЕЛЕГУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ: ПРОБЛЕМИ ПОНЯТІЙНОГО ВИЗНАЧЕННЯ.....	31

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО

Якимчук О.В. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ БІПАТРИДІВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	35
--	----

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Здинок М.А. ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА НА ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ.....	39
Красюк К.О. КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	42
Рашківська В.В. УЧАСНИКИ ЗАСТАВНИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	46
Рубанчук Г.С. ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ ДИТИНИ: ДЕФЕКТНІСТЬ ЧИ EXPANSIO?	49
Хаврук В.О. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОГОВІРНИХ ФОРМ НАДАННЯ СПОЖИВЧИХ ПОСЛУГ.....	52

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Давид Л.Л. СОЦІАЛЬНІ ТА ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ПРОМИСЛОВИЙ ЗРАЗОК.....	57
Компанієць В.В. КОНТРАФАКЦІЯ У СФЕРІ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ: ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПОРУШЕНЬ	61
Санченко О.І. ХОРЕОГРАФІЧНИЙ ТВІР ЯК ОБ'ЄКТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА	64
Ярошевська Т.В. ПОНЯТТЯ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ	68

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Апанасенко К.І. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ У СФЕРІ ЦІН І ЦІНОУТВОРЕННЯ: СПРОБА КЛАСИФІКАЦІЇ	72
---	----

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Кучма О.Л. МІСЦЕ ТРУДОВОГО ТА СТРАХОВОГО СТАЖУ В СТРУКТУРІ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА.....	76
Саніна О.В. ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «УМОВИ ПРАЦІ»	79

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Банк Р.О. ЗАХОДИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	83
Бондаренко К.В. ПРОГРАМА САМООЦІНКИ ІМПОРТЕРІВ ЯК УНІКАЛЬНА ФОРМА ПРОВЕДЕННЯ МИТНОГО ПОСТ-АУДИТУ У США	87
Борисова А.М. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	91
Діордіца І.В. НОРМАТИВНА МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИСДИКЦІЙНОЇ НАЛЕЖНОСТІ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ ЗА УЧАСТЮ ОРГАНІВ АНТИМОНОПОЛЬНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ.....	94
Дуліна О.В. СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ОСОБА, ЩО ПРИТЯГАЄТЬСЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ» ТА «СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ»	97
Левченко С.Г. ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ВИДИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДОХОДІВ І ЗБОРІВ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СПРАВИ	101

Левчун А.В. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ЦИФРОВОГО ПІДПISУ	104
Мазниця А.А. ДОКТРИНАЛЬНЕ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА: ДЕЯКІ АСПЕКТИ	108
Пахомова А.О. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРАРНОЇ НАУКИ УКРАЇНИ	110
Полянничко А.О. ПРИНЦИПИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ, ЩО ВИЗНАЧАТЬ ПОДАТКОВУ СИСТЕМУ КРАЇНИ	112
Руколайніна І.Є. ФОРМИ І МЕТОДИ АДМІНІСТРАТИВНО- ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЛІЦІЇ ПО ОХОРОНІ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ	115
Тимчик Г.С. ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ ОСІБ, ВИЗНАНИХ БІЖЕНЦЯМИ В УКРАЇНІ	117
Федоров М.О. ОСОБЛИВОСТІ ВИНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ГРОШОВО-КРЕДИТНИХ ПРАВОВІДНОСИН	121
Шиленко М.В. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ОХОРОНА СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	123
Ямкова І.М. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ	127

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

Бондаренко Д.Ю. ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО КАРАНИХ ДІЯНЬ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	131
Бухтиярова Е.С. УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ОХРАНА ДУХОВНОСТІ	134
Кушкевич М.В. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ ЯК ОСОБЛИВОЇ ФОРМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ	137
Ларченко М.О. ПРОБЛЕМЫ ВЫЯВЛЕНИЯ ИСТОЧНИКОВ ИНФОРМАЦИИ О ЛАТЕНТНОЙ ПРЕСТУПНОСТИ	140
Шишман Д.М. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В ЧИННОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	144

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ

Гавріляк О.Ю. ДО ПИТАННЯ ПРО ЗНАЧЕННЯ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	148
---	-----

Даніель А.В. ДО ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗМІ.....	151
Караченцева Є.В. КОМУНІКАТИВНІ ВІДНОСИНИ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА, МОВЛЕННЄВИЙ ВПЛИВ ТА МОВЛЕННЄВІ МАНІПУЛЯЦІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	155
Падалка Л.О. «ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ» ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФІНАНСОВОГО ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ КАРТКОВОГО БІЗНЕСУ	158

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Безкровний Є.А.

аспірант,

Національна академія прокуратури України

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИРОДИ ПОНЯТТЯ ЗВЕРНЕННЯ ТА ЙОГО ОСНОВНИХ СКЛАДОВИХ

Конституційні права людини в Україні – це важливий суспільний та правовий інститут, який є необхідним елементом для існування правової держави.

У зв'язку з цим слушним є висновок науковця Авер'янова В.В., що природні та невід'ємні права людини складають основу «стимулювань та протипаг» у державі [1].

Проблеми, пов'язані з реалізацією прав людини, завжди привертали увагу науковців, правозахисників, державних діячів. При цьому право особи на звернення є діючим та ефективним інструментом реалізації всіх її конституційних прав та свобод.

Підняття в Україні на конституційний рівень права громадян на звернення свідчить, що воно є важливим інструментом функціонування демократичного суспільства, посилює відповідні обов'язки органів державної влади і місцевого самоврядування та їх посадових осіб.

Водночас звернення є надзвичайно вагомим засобом забезпечення законності діяльності державних органів та їх посадових осіб у здійсненні прав, свобод і законних інтересів громадян.

Інститут звернення відіграє суттєву роль в житті суспільства та держави. Громадяни постійно звертаються до різноманітних державних органів і їх посадових осіб для вирішення конкретних питань, що пов'язані з реалізацією й захистом наданих їм прав, свобод та законних інтересів. Тому механізм взаємодії державних органів та громадян потребує чіткого законодавчого врегулювання. Це являє собою запоруку правової захищеності громадян, з одного боку, і належного функціонування усіх ланок органів державної влади – з іншого [2, с. 3-4].

Правовою основою для існування інституту звернення у нашій державі є Конституція України, яка статтею 40 встановлює право усіх направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що

зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Закон України від 2 жовтня 1996 р. «Про звернення громадян» у статті 3 закріплює, що під зверненнями громадян слід розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги.

Юридична енциклопедія Топорніна Б.Н. розкриває термін «звернення», як конституційне право громадянина звертатися особисто, а також направляти індивідуальні та колективні звернення до державних органів та органів місцевого самоврядування. Це одна із форм участі громадян в управлінні, у вирішенні державних і громадських справ, засіб захисту прав і свобод громадян, що є однією з організаційно-правових гарантій їх охорони. Звернення розрізняються за юридичною природою і спричиняють різні правові наслідки [3, с. 640-641].

Юридичний енциклопедичний словник Сухарева А.Я. не містить терміну «звернення», а розкриває поняття його складових – заяви, як звернення особи (або декількох осіб) в установу або до посадової особи, не пов'язане, на відміну від скарги, з порушенням прав і законних інтересів громадянина, і яке не має у зв'язку з цим вимоги про усунення таких порушень. Заява подається з метою реалізації права або законного інтересу громадянина та для того, щоб повідомити про ті або інші недоліки в роботі підприємств, установ, організацій, а в ряді випадків – і внести свої пропозиції стосовно усунення цих недоліків і покращення роботи. Водночас, скарга – це звернення в державний, суспільний орган або до їх посадових осіб з приводу порушених прав і захищених законом інтересів конкретної особи (громадянина, суспільної організації, підприємства і т.п.) [4, с. 415].

У конституційному праві країн Західної Європи замість терміну «звернення» є розповсюдженим використання терміну «петиція» (petitio), що з латинської перекладається як шукання, вимога, прохання.

Тихомирова Л.В. стверджує, що петиція – це колективне прохання, надане в письмовому вигляді в органи державної влади, як правило, вищої інстанції [5, с. 320].

Згідно із словником Брокгауза Ф.А., Ефрона І.А., петиція є один із засобів, встановлених конституційним правом для досягнення будь-яких заходів з боку державної влади. У країнах Західної Європи цей термін вживається у більш широкому сенсі: ним позначається будь-яке прохання, вимога, подана особою або багатьма особами до органу державної влади [6].

Серед науковців поняття звернення не є однозначним, так, Оніщук М.В. вважає, що право на звернення є невід'ємним та невіддільним від особи правом відстоювати свої права та охоронювані законом інтереси [7, с. 416].

В свою чергу Тарануха В.П. наполягає на тому, що термін «звернення громадян» має збірний характер. Однак це не означає, що під зверненням розуміють тільки пропозицію, заяву чи скаргу. Звернення за своїм змістом ширше цих понять і може включати в себе і звичайну інформацію, що не відноситься до пропозицій, заяв чи скарг [8, с. 3-4].

Цікавим є висловлювання дослідника Широбокова С.А., згідно з яким звернення – це волевиявлення індивіда, що виражається у конкретних діях, мають письмову або усну форму, відповідну правилам, закріпленим у нормативно-правових актах, що направляються в органи держави або органи місцевого самоврядування у випадках, необхідних для того, щоб реалізувати, надати, захистити або відновити права і свободи [9].

Для більш повного визначення терміну звернення громадян є необхідним визначити ознаки даного поняття. Науковець Шаптала Н.К. виділяє ряд загальних ознак конституційних прав і свобод людини і громадянина, таких як верховенство права, пряма дія, гарантований захист, базування на конституційних принципах рівності для кожного, не-можливість обмеження чи скасування [10].

Але досліджуючи дане питання, є необхідним виділити певні специфічні ознаки права на звернення. Так однією з даних ознак права особи на звернення є вираження думки громадянського суспільства щодо діяльності органів державної влади. Інститут звернень, будучи одним із способів свободи вираження думок, при розгляді конкретного питання може висвітлювати позицію суспільства щодо певних недоліків діяльності органів, владних повноважень в цілому.

Також специфічною ознакою даного права є колективність авторів звернення. Так особа може реалізувати свої правомочності самостійно або об'єднавшись з іншими суб'єктами у колективне утворення.

Як зазначає науковець Липачова Л.П., право на звернення є універсальним інструментом, оскільки дає можливість особі відстоювати інші суб'єктивні права та інтереси [11, с. 171], що також виступає особливою ознакою досліджуваного права.

Важливою ознакою інституту звернення є наявність правовідносин між громадянином та органом публічної влади, що виникають у зв'язку зі здійсненням виконавчо-розпорядчих функцій органами виконавчої влади у межах своєї компетенції. При зверненні особи до органу державної влади виникає правовий зв'язок із взаємними правами та обов'язками. Так орган владних повноважень зобов'язаний вчинити певні дії правового характеру, а саме: прийняття, реєстрація, розгляд та надання відповіді на звернення в установлені законом строки і порядку. А заявник, в свою чергу, повинен дотримуватися вимог до звернення, передбачених статтею 5 Закону України «Про звернення громадян».

Як висновок можна зазначити, що визначення поняття звернення серед науковців не є однозначним, але у той же час загально визначено, що інститут звернення є невід'ємним складником правової держави.

Українське законодавство та теоретичні напрацювання вітчизняних і зарубіжних науковців свідчать про те, що звернення є певним посланням індивіда або групи осіб, у письмовій чи усній формі, до передбаченого законом суб'єкта, спрямоване на виникнення певних наслідків правового характеру.

Список використаних джерел:

1. Авер'янов В.В. Права людини у сфері виконавчої влади: адміністративно правове-забезпечення реалізації захисту Наукове вид. За ред. Авер'янова В. В. К : НВП «вид «Наукова думка» НАН України, 2007 587 с.
2. Тищенко Н.М. Адміністративно-процесуальний статус громадянина України: проблеми теорії и пути совершенствования. – Харьков: Право, 1998. – 266 с.
3. Юридическая энциклопедия / Отв. ред. Б.Н. Топорнин. – М.: Юристь, 2001. – 127 2 с.
4. Сухарев А. Я.; Юридический энциклопедический словарь; ред.кол.: М.М. Богуславський, М.И. Козырь, Миньковский. М.: 1984 415 с.
5. Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия /Под ред. М.Ю. Тихомирова. – М.: 1997, – 526 с.
6. Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона. – С.-Пб.: Брокгауз-Ефрон. 1890–1907. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/contents.nsf/brokgauz_efron/
7. Оніщук М.В. «Коментар закону України « Про звернення громадян» Законодавство. Судова практика за ред. . М.В. Оніщук К.: Юрінком Інтер 2009. 416
8. Тарануха В.П., Звернення громадян як засіб забезпечення законності в діяльності місцевих органів виконавчої влади // дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Київ – 2003 р. – 231 с.
9. Широбоков С.А. Конституционное право человека и гражданина на обращения: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 1999.
10. Шаптала Н.К.:Конституційне право України – Запоріжжя : Дике Поле, 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1584072046851/pravo/konstitutsiyne_pravo_ukrayini_-_shaptala_nk
11. Липачова Л.П., Реалізація Конституційного права людини та громадянина на звернення за захистом своїх прав і свобод до Європейського суду з прав людини. // дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Дніпропетровськ – 2002 р. – 191 с.

Ковальчук І.В.

к.ю.н., доцент,

Білоцерківський національний аграрний університет

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ТРАДИЦІЇ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ТА ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВА

Податкові системи пройшли тривалий шлях розвитку, в якому вони утверджувалися як головний інструмент держави. Саме тому надзвичайно важливим є дослідження становлення податкової системи України на всіх етапах її державності для уникнення недоліків в подальшому.

Дослідженню питання оподаткування в Україні присвячено чимало нормативно-правових актів та економічних праць таких вітчизняних вчених, як: Н.П. Кучерявенко, Л.К. Воронова, О.В. Олійник, І.В. Філон, Ю.В. Ващенко, О. Теліцина та ін.

Перший в історії людства фіксований збір – данину сплачували як військову контрибуцію, про що згадується у недатованій найдавнішій частині «Повісті временних літ». Але згодом у Давньоруській державі IX ст. князі перетворили данину на прямий державний податок, що сплачувався всім населенням. Первісною формою його збору було полюддя – щорічний об'їзд пізньої осені, взимку або ранньою весною князем з дружиною власних володінь та скорених племен. Данина збиралася хутрами, медом, воском або грошима. Спочатку розмір данини та періодичність її сплати не регламентувалися, що викликало зловживання з боку князів. Повстання древлян у 945 р. і загибель князя Ігоря змусили його вдову княгиню Ольгу встановити фіксований розмір та періодичність стягнення данини, визначити місця погостів – спеціально встановлених для цього пунктів, а також призначити уповноважених збирачів. Одиницею обкладення даниною було встановлено дим – господарський двір та рало – хліборобську родину [1, с. 10].

Для Київської Русі, як і для більшості тогочасних європейських держав, було характерним поступове становлення зв'язків і відносин сюзеренітету-васалітету серед пануючої верстви населення. Ці інститути в руських землях виникали саме на основі збирання і розподілу данини. Тобто місцеві князі, які ще до середини X ст. іменувалися великими, пізніше визнали зверхність київського князя. Тепер вони мушили виставляти війська на поклик єдиного великого князя і передавати до Києва частку данини, яка збиралася з підвладної місцевому князю території. За таку «службу» місцеві князі користувалися заступництвом великого київського князя, залишали собі частину данини, яку збирали.

При порушенні вірності великий князь міг приборкати васала військовою силою, після чого непокірливий ризикував утратити свої володіння. Такі відносини регламентувалися особистими договорами у формі так званих «хрестоцілувальних грамот», в яких насамперед передбачалося, що сюзерен наділяє свого васала землею з наданням йому імунітетних прав. Таким чином на незмінних засадах «кормління» почала формуватися двірсько-вотчина система управління, яка, на відміну від десятикової, де не було поділу на центральні і місцеві органи, передбачала виокремлення останніх. При чому вона склалася на всіх рівнях земельної ієрархії – у великокнязівському домені, у володіннях місцевих князів, а також у боярських вотчинах. Скрізь земельні власники одержували широкі судові і адміністративні права щодо залежного населення.

У XII – XIII ст.ст. з поширенням децентрових процесів у Київській державі функції центрального управління було перебрано удільними князями, які самі по собі стали іменуватися великими. Тут княжа влада експропріювала значну частину общинних земель уже в XII ст. [2, с. 71–72] і, як вважав відомий історик І.Лінниченко, саме це призвело до суттєвого зміцнення боярської опозиції княжій владі. Адже саме за допомогою бояр відбувалася активна руйнація сусідської общини [3, с. 169].

Але, на наш погляд, не варто говорити про суттєві відмінності у здійсненні фіскальної функції посадовими особами в Галицько-Волинському князівстві, порівняно з іншими руськими землями, оскільки тут продовжували діяти норми звичаєвого права, що знайшли своє відображення в Руській Правді. У різні часи діяли всі відомі її редакції [4, с. 95], а характерною рисою управління залишалася система «кормління», за якої частина прибутків від волостей, що їх збирали агенти центральної влади князівства, йшла їм на «корм». Певна роль у місцевому управлінні продовжувала належати сільській общині, яку князівська адміністрація мобілізувала на збирання податків і виконання усім «миром» поліцейських функцій. Безпосередньо для цього у межах общини обиралися старости. Містами у Галицько-Волинському князівстві також управляли посадники і тисяцькі, які володіли правом збирання з населення данини та різного мита – важливої частини князівських доходів [5, т. 1, с. 104, 116]. Лише з появою потужних зовнішньополітичних чинників склалися певні умови для конвергенції князівських традицій двірсько-вотчинного управління в руських землях, що зокрема стосувалося й податкової галузі.

З 1349 р. до складу Польського королівства увійшла Галицька земля, з 1377 р. – західна частина Волинської землі. Після видання польським королем Людовиком I Анжуйським у 1374 р. Кошицького привілею імунітетні права польських магнатів були поширені і на шляхту [6, с. 67].

Відтоді магнати і шляхта звільнялися від усіх податків, за винятком «поральдного» у розмірі 2 грошей з лану землі. При цьому

враховувалися лише селянські наділи, належні до певного маєтку, а панська оранка податком не обкладалася [2, с. 85]. Це було вагомим стимулом, що спонукав православних руських бояр для масового переходу у стан католицького польського магнатства і шляхти. Тому вже Привілеєм короля Владислава III у 1434 р. галицька знать остаточно була зрівняна у правах з польською шляхтою і звільнена від усіх примусів, окрім військової служби, і навіть назву «боярин» було офіційно замінено на «пан» [7, с. 317].

Натомість селянство тягнуло увесь тягар сплати натуральних і грошових податків на користь держави, окремих феодалів, а також церковної десятини. Одним із головних був загальнодержавний щорічний податок. На Київщині і в Галичині він мав назву «подимщина», оскільки одиницею податкового обкладання вважався кожний дім. На Чернігівщині адміністрація Великого князівства Литовського збирала «поголовщину», але ймовірно теж з розрахунку окремого будинку. На Волині цей податок називали «воловщина» тому, що одиницею податкового обкладання тут була орна ділянка землі, підлегла обробці однією воловою упряжкою. Для щорічного податку з XV ст. у Польському королівстві і Литовському князівстві було встановлено загальну назву – «серебщина» (сплата срібною монетою). На користь Польсько-литовської держави, яка за Люблінською унією 1569 р. отримала не лише загальну назву Річ Посполита, а й спільні органи влади й управління, єдину грошову систему, селяни українських земель відбували численні повинності: будували і ремонтували королівські і великокнязівські замки та «двори», споруджували мости і греблі, прокладали шляхи, а також давали «стацію» – грошове забезпечення під час переїзду глави держави і його адміністрації.

Податки залежного селянства взагалі не мали фіксованого вигляду. Наприклад, так звані «селяни-данники», які ще не втратили права виходу від феодала, сплачували натуральні і грошові податки. На Київщині, Чернігівщині, північно-західній Волині так зване «дяко» сплачували медом, воском, цінним хутром, продуктами, зерном і сіном. Крім того, натуральний податок сплачувався домашньою худобою і птицею, але з кінця XV ст. він почав замінюватися грошовими виплатами. Натуральні та грошові податки на користь феодала сплачувала і категорія закріпачених селян, яких називали ще тягловими. Не звільнялася від таких податків і селянська обслуга панських маєтків, яка разом із кріпаками мала ще й відпрацьовувати на користь свого господаря [5, т. 1, с. 133, 138-139].

Таким чином, проаналізувавши процеси генезису та еволюції фіскальних функцій посадових осіб державних апаратів, які розповсюджували свою територіальну юрисдикцію на русько-українські землі з найдавніших часів, можливо дійти висновку про те, що вони

відбувалися у відповідності із загальносвітовою хронологією розвитку людської цивілізації.

На початковому етапі своєї діяльності фіскальна адміністрація не мала спеціального функціонального визначення, її роль виконували органи князівської влади і старійшини сільських общин, які стягували державні податки у формі данини. Функціонування в Київській державі та удільних руських землях управлінської системи, заснованої на засадах феодалного кормління, забезпечувалося за рахунок поборів як із залежного, так і особисто вільного населення, проживаючого на територіях, підвладних князівським намісникам. Становлення інститутів сюзеренітету-васалітету серед панівної верстви руської людності виникло на основі збирання і розподілу данини, що того часу було характерним для усієї Європи.

Список використаних джерел:

1. Чехович В.А. Данина //Юридична енциклопедія. – К.: «Українська енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 1999. – Т. 2. – С. 10.
2. Бачур Б.С. Институт земельных отношений в гражданском обычном праве Украины в X – середине XIX вв. (историко-правовой аспект). – Дисс... к.ю.н. – Одеса, 2004. – 205 с.
3. Линниченко И. Взаимные отношения Руси и Польши до половины XIV ст. – К., 1884. – Ч. I.
4. Музиченко П. Історія держави і права України. – К., 1999.
5. Історія держави і права України. У двох томах /За ред. В.Я.Тація, А.Й.Рогожина, В.Д.Гончаренка. – К., 2003.
6. Іванов В. Історія держави і права України. – К.: «Атіка», 2003. – 416 с.
7. Лановик Б.Д., Матисякевич З.М., Матейко Р.М. Економічна історія України і світу. – К.: Вікар, 1999.

Маловічко І.В.

аспірант,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ПОДОЛАННЯ ДИТЯЧОЇ БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Проблема дитячої безпритульності та бездоглядності існує досить давно і є найболючішою у сфері прав дитини. Причини виникнення і поширення цього явища багатоаспектні та мають комплексний характер, що обумовлений системою, економічних, правових соціально –

політичних умов функціонування держави, станом суспільної моралі та функціонуванням інституту сім'ї в суспільстві.

Причин поширення безпритульності, особливо у дитячому середовищі, є досить багато, але основним негативним явищем є «соціальне сирітство».

Дітей, які при живих батьках не мають необхідної опіки та виховання в сім'ях, незалежно від офіційно визнаного статусу, прийнято розглядати як «соціальних сиріт», фактично позбавлених батьківського піклування. Даний тип сирітства в Україні став досить поширеним явищем і дії держави, щодо боротьби із соціальним сирітством мають бути спрямовані не лише на подолання цього явища, але і на виявлення та усунення причини.

В Україні державна політика, що спрямована на подолання безпритульності та бездоглядності перебуває на шляху формування, а отже не можливо обійтися без дослідження, як історичного так і міжнародного досвіду. Тому актуальним є дослідження кращих методів здійснення цієї роботи в країнах Європи. Останніми роками політика держави, щодо соціального захисту безпритульних дітей почала ґрунтуватися на положеннях законів України «Про органи і служби у справи дітей та спеціальних установ для дітей», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про охорону дитинства», «Про основи соціального захисту бездомних осіб та безпритульних дітей» та діюча на підставі Указу Президента України Національна стратегія профілактики соціального сирітства на період до 2020 року. Але при наявності законодавчої бази механізм подолання дитячої безпритульності та бездоглядності є не ефективним і не досконалим.

Згідно з оцінками дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ, в 2011 році Україні кількість безпритульних дітей віком від 10 до 19 років становить 150 – 160 тисяч дітей, тоді як на 1 березня 2013 року кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні становить 94 тисячі, що загалом не рятує ситуацію. Варто зазначити, що точної кількості безпритульних та бездоглядних дітей визначити неможливо, оскільки вони постійно мігрують з одного регіону до іншого, і до звітності потрапляють ті діти, яких зареєструвала кримінальна міліція у справах неповнолітніх[1].

Найбільш активно проблемами безпритульності у світі займається міжнародний дитячий фонд ООН ЮНІСЕФ, що був створений 11 грудня 1946 року Генеральною Асамблеєю ООН з метою надання допомоги дітям, що постраждали в результаті Великої вітчизняної війни. Як зазначає К. Адріанов за роки свого існування ця система стала могутнім механізмом захисту прав дитини [2].

У 2010 році за оцінками ООН у світі нараховувалося 150 млн. безпритульних дітей у віці від 3 до 18 років, і тенденція до зростання їх

кількості зберігається. Приблизно 40% цих дітей не мають житла, а інші працюють на вулицях, щоб підтримати свої родини. Статистика щодо кількості безпритульних дітей та молоді у європейських країнах також невтішна. За результатами досліджень у Великій Британії кількість безпритульної молоді коливалася від 36 тис. до 52 тис. чоловік у віці від 16 до 24 років [3].

У Великій Британії кожного року близько 100 тис. дітей у віці до 11 років залишають домівки. У Франції щороку кількість молоді, яка залишає домівки становить 40 тис. чоловік. Для більшості європейських країн безпритульність, особливо серед дітей та молоді, пов'язана з міграційними тенденціями. Значну частину безпритульних дітей складають вихідці з Марокко Алжиру, Африки, Афганістану [5].

З метою вирішення проблеми безпритульності у світовій практиці реалізуються різні форми попереджувальної профілактичної роботи. Одним з напрямів профілактики, розповсюдженим у європейських країнах стало створення спеціалізованих реабілітаційних установ для дезадаптованих дітей і підлітків, які опинилися у кризовій ситуації. Важливим елементом загальної стратегії турботи про неповнолітніх є забезпечення належного місця проживання, здатного замінити родину. З цією метою у системі дитячих установ створена широка мережа притулків для дітей-сиріт і бездоглядних дітей, у яких роль вихователів виконують соціальні працівники. Ці установи функціонують на стаціонарній основі і виконують функції реабілітаційних центрів. Кожен центр функціонує за принципом хостела і розрахований на 8–10 дітей, що надає можливість застосовувати індивідуальний підхід до кожної дитини.

Заслуговує на увагу досвід Швеції. У Швеції система піклування про дітей пройшла у своєму розвитку два етапи: перший (40-80-ті рр. ХХ ст.) – закриття дитячих будинків; другий (90-ті роки) – введення сім'ї в установи догляду за дітьми. Роботу із закриття дитячих закладів проводив заклад « Барбюн Ско» (Стокгольм), який протягом багатьох десятиліть є ідеологічним центром розробки системи соціальної турботи про дітей, як у Швеції, так і у інших скандинавських країнах. Стратегія полягала в тому, що розробляючи і вживаючи заходи, необхідно поставити в центр уваги, не тільки дитину та її сім'ю, але і протистояти процесам, що впливають на ситуацію в родині [2].

У 1984 р. у зв'язку з зростанням злочинності серед неповнолітніх Муніципалітет Стокгольма прийняв рішення про створення і фінансування групи соціальної допомоги при відділі поліції Стокгольма у справах молоді. При Управлінні соціальними ресурсами Стокгольма була сформована спеціальна чергова молодіжна служба, що складається з двох груп, одна з яких здійснює оперативну роботу на вулицях у вечірній та нічний час і веде прийом відвідувачів з питань, що

стосуються підлітків групи ризику(токсикоманія, наркоманія, злочинність, проституція). Інша працює безпосередньо в поліцейському управлінні Стокгольма, зокрема, її співробітники допомагають неповнолітнім жертвам злочинів зважитися на дачу показань у поліції і суді.

У Великій Британії суди можуть винести рішення про обов'язкове відвідування батьками та дітьми відповідних центрів або закріплення за сім'єю (ідеться про проблемні сім'ї, де є ризику для дітей) соціального працівника. Існує в Англії такий тип дитячих установ, як будинки безпеки, в яких утримують дітей у «закритому» стані, тобто діти не мають права їх залишати. У такі будинки направляються діти, які становлять загрозу для себе або інших людей. Наприклад, дитина, яка втікає з дому настільки часто, що це становить загрозу для її життя, або ж дитина, що скоїла багато правопорушень. У цих будинках діти не утримуються тривалий час, їх туди направляють на короткий термін для реабілітації. Для України цей приклад може бути досить корисним, оскільки безпритульні діти, яких доставляють в притулки відкритого типу здебільшого досить легко мають можливість самовільно залишити його, що відповідно не впливає позитивно на майбутнє цієї дитини [5].

Найпопулярнішою формою повернення безпритульної дитини до сімейної форми проживання є фостерна сім'я – вона розглядається як прийомна сім'я, де виховується 80 % усіх дітей, які позбавлені батьківського піклування.

Таких соціальних інститутів існує два види: фостерне виховання дітей і приватна фостерна опіка. Перший вид забезпечує реалізацію всіх функцій щодо влаштування до біологічних родин або ж родин родичів. У разі неможливості процедури біологічного влаштування розглядається питання про проживання дитини в різного виду стаціонарних закладів – дитячі будинки, притулки. Другий вид фостерингу – це приватна домовленість між батьками та фостерними вихователями про опіку над дитиною, що здійснюється в будинку опікуна без залучення органу місцевої влади.

Таким чином, проблема дитячої безпритульності та бездоглядності є актуальною не лише для України, а й для інших країн, які є економічно розвинені. Механізми протидії дитячій безпритульності та бездоглядності мають відмінні шляхи реалізації в різних країнах, але всі вони мають єдину мету.

Список використаних джерел:

1. Горобець І. Європейський досвід запобігання та протидії дитячій безпритульності та бездоглядності / І. Горобець // Ефективність державного управління. – 2010. – Вип. 23. – С. 58-64.

2. Доля І. Подолання дитячої безпритульності: міжнародна та вітчизняна практика / І.Доля // Стратегічні пріоритети. – 2010. – № 1. – С. 55-59.
3. Кравчук Л.Ф. Зарубіжний досвід реалізації політики щодо дітей: пріоритетні напрямки провадження / Л.Ф. Кравчук // Зб. наук. праць. – 2011. – № 5. – С. 11-20.
4. Фролов А., Трушина Ю. История создания «детских деревень» семейного типа / Фролов А., Трушина Ю. // Социальная педагогика. – 2004. – № 1. – С. 29-31.
5. Козубовська І.В. Соціальна робота з дітьми та молоддю у Великобританії / І.В. Козубовська // Соціум. – 1998. – № 1. – С. 16-18.

Мацевич Й.О.

студентка,

Національний університет «Львівська політехніка»

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВА ВІЙНИ У СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ

У стародавній період війни належали до основних форм міжнародного спілкування. У середовищі перших держав та державних утворень відбулося становлення міжнародно-правових звичаїв щодо процедури оголошення, ведення, закінчення війни [1, с. 15].

Війна є зіткненням між двома або більшою кількістю держав, що здійснюється ними за допомогою застосування власних збройних сил з метою перебороти одна одну та змусити переможену державу визнати умови миру, бажані переможцю [2, с. 230]. Не зважаючи на досить розвинену систему мирних засобів вирішення міжнародних конфліктів, що існувала в античному світі, слід визнати, що закони війни становили основу, ядро міжнародного права античної доби. Саме шляхом ведення безперервних воєн зав'язувалися у підсумку відносини між державами Стародавнього світу.

На думку О.В. Буткевич, війна в стародавній період мала характер тимчасового, а іноді крайнього засобу досягнення міжнародних інтересів. Звернення до воєн не виключалося, але воно не відігравало переважної ролі. Сила війни застосовувалася у двосторонніх відносинах [3, с. 395].

Війна була головним засобом ведення міжнародних відносин у Стародавньому світі. Так, римський політик і філософ Марк Тулій Цицерон (106 – 43 рр. до н.е.) визнавав існування права, що регулює відносини між народами, передусім, у контексті війни. «Існує навіть така річ, як право війни (jus bellicum)... умови присяги повинні часто додержуватися навіть щодо суперника...» [4, с. 34-40].

Одне з найважливіших положень старого феціального права полягало у тому, що римляни не розв'язували жодної війни, окрім законної та справедливої. Римська формула наголошувала: «*bellum nullum nisi justum*» – «немає війни, окрім законної». З позицій римської свідомості, Рим не міг вести несправедливі війни. Значний інтерес становить питання, що саме римляни розуміли під «законною» війною. Справедливою Цицерон вважав будь-яку війну, що відповідає інтересам і безпеці римського народу. Різниця між справедливими і несправедливими війнами мала чисто формальний характер. Справедливою могла бути лише така війна, яку ведуть після пред'явлення вимог або попереднього її оголошення [4, с. 36]. Законною і справедливою війну робила не поважна причина (наприклад, самооборона) для її оголошення, а вимога попереднього виконання релігійних обрядів. Тобто війна повинна була підготовлена процесуально, виконані всі формальні релігійні обряди, проголошені усі магічні формули. Саме в цьому випадку війна вважалася законною.

З іншого боку, А. Мішулін стверджує, що поняття правомірної війни для римлян передбачало не лише виконання релігійних обрядів, але і наявність певних законних підстав і мотивів, при розгляді яких феціали були суддями, і на їх рішення не подавалося апеляції [5, с. 103]. У міжнародній правосвідомості стародавніх народів поняття війни пов'язується з необхідністю не лише суворого регламентування її ведення, а й чіткого визначення випадків, у яких правомірно вдаватися до воєнного розв'язання конфлікту.

О.В. Буткевич констатує, що вже в стародавній період почала формуватися концепція воєнних репресалій. Велика кількість воєн стародавнього світу являла собою акти репресалій проти держав – порушниць міжнародних угод, зобов'язань, васалів, що порушили клятву вірності. Розрізняли поняття завойовницької війни та карального походу. Воєнні репресалії в стародавній період являли собою розвинутий інститут права війни. Доказ цього – чіткий поділ можливостей і засобів ведення війни, що могли бути застосовані у випадку воєнної кампанії завойовницького характеру та у випадках репресалій. Воєнні санкції є головним видом і складовою міжнародної відповідальності [1, с. 18].

Процес оголошення війни у Римі складався з декількох стадій [6, с. 24]:

1. Спочатку до кордонів держави-супротивника надсилали членів жрецької колегії феціалів. Біля кордону того народу, від якого вимагали задоволення, жрець перераховував усі вимоги потім повертався до Риму.

2. Якщо впродовж тридцяти трьох днів вимоги не були виконані, жерці повторно відправлялися до кордону, де посол здійснював *testatio* або *denuntiatio*, тобто він присягався перед богами, що його справа справедлива та оголошував війну.

3. По закінченні зазначеної процедури справа надсилалася до сенату. Феціали доповідали сенату про результати переговорів з противником, зазначали, що всі необхідні обряди і формальності були виконані, і якщо сенат і римський народ будуть згодні, вони оголосять війну, і ця війна буде законною.

4. Якщо рішення було позитивним, феціали приносили священні жертви та втретє відправлялися до кордону. Там *pater patratus* оголошував війну супротивнику.

В Індії звичаї права війни були найбільш розвиненими, вони отримали закріплення в «Законах Ману» і «Артхашастра». Але якщо війна і вважалася правомірним дією, то вона розглядалася як небажане явище. У такому контексті існували певні обмеження. Відтак, не можна було вбивати жінок, дітей, старих і поранених, а також осіб, що здалися в полон. Недоторканністю користувалися храми та інші культові споруди і їх служителі. У той час вже існували норми, що обмежують застосування зброї. Дуже цікавим є той факт, що саме в Індії виникли перші юридичні правила про ведення війни на морі.

Щодо Стародавньої Греції, то тут війну розглядали як боротьбу усіх громадян одного поліса з усіма громадянами іншого. В епоху еллінізму з'явилися міжнародні звичаї, порушення яких вважались дикістю. Серед них були: заборона використовувати на війні отруйної зброї, повертати полонених, якщо за них пропонують викуп, не нападати без офіційного проголошення війни. Дуже важливо було показати, що держава мусить почати цю війну. Вважалося, що війна – крайній засіб, до якого правителі могли звертатися лише в тому випадку, коли були вичерпані всі інші засоби вирішення проблеми. Тому кожна сторона намагалася обґрунтувати свої претензії за допомогою документів [7, с. 59]. Цікавим видається також, що при взятті будь-якого ворожого міста, вбивство мирних жителів вважалося цілком правомірним. У греків не існувало режиму полонених. Так, переможені могли бути піддані тортурам і вбиті, а майно їх знищено. Нарівні з цим у Греції вже знали стан нейтралітету і невтручання. Нейтралітет був можливий тільки під час війни, а невтручання – також в мирний час.

Отож, право війни в Стародавньому світі насамперед розглядалось, як право на завоювання нових територій. Ставлення до війни багато в чому залежало від релігійних вірувань, філософського сприйняття ваги життя людини в цілому. Так, в Індії війни були не бажаними (з погляду їх віри), на відміну Риму чи Єгипту. Сьогодніне право ведення війни в дечому ілюструє право Стародавнього світу: правила, що визначають типи противників; ті, що визначають обставини, котрі встановлюють норми і засади для початку і закінчення воєнних дій, навіть правила оголошення війни незаконною тощо.

Список використаних джерел:

1. Поняття справедливої війни та правова регламентація та її оголошення у стародавньому Римі: збірник наукових праць / Денисенко В.В. – Запоріжжя. – С.15-21.
2. Оппенгейм Л. Международное право. – М.: Ин. Лит., 1949. – Т. 2., полутом1. – 440 с.
3. Буткевич О.В. Міжнародне право Стародавнього світу. – К.: Україна, 2004. – 864 с.
4. Цицерон. О дружбе. Об обязанностях. О старости. – М.: Наука, 1968. – 236 с.
5. Мишулин А. Объявление войны и заключение мира у древних римлян// Исторический журнал. – 1944. – №10-11. – С. 103-113.
6. Ливий Тит. История Рима от основания города. – М.: Ладомир, 2002. – Т. 1. – 702 с.

Панчук О.В.

студент,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ІСТИНА

Ще з часів коли Велика Римська імперія займала маленький шматочок на світовій карті, філософи мислителі ставили перед собою питання пошуку істини. Майже ні одна праця філософів не залишала осторонь дане поняття. Це і не дивно, людина із самого народження і до смерті проявляє допитливість через пізнання навколишнього світу, завжди задаючись питанням що таке правда? чи це є добре? чи правильно поступає? Всі ці питання можна розкрити лише шляхом пізнання істини.

Одним із важливих питань є пізнання істини в праві. Так, як пізнання істини є основоположною метою у різних сферах юридичної діяльності: правотворчій, правозастосовній та слідчій.

Особливу роль істина відіграє при прийнятті законів в тій чи іншій державі. На даний момент цивілізація переживає переломний період свого існування. Сьогодні на перший план люди висувають гроші, владу, бізнес. А такі поняття як: мораль, чесність, справедливість забувають. Тому для нормального існування «теперішнього світу» потрібно приймати матеріальні закони, а не сподіватись на моральність суспільства. Так, як морально і по справедливості уже давно ніхто не чинить. Для того, щоб прийняті закони справді відтворювали потреби суспільства, потрібно істинно пізнати ці потреби. І знову ми бачимо, що питання істини є актуальним і на теперішній час. Тому автор і ставить за мету визначити найбільш змістовне та на нашу думку правильне визначення поняття «істини».

Першим в своїй праці поняття істини ввів Парменід, як протиставлення небуттю. На його думку, не людина відкриває істину буття, а, навпаки істина буття відкривається людині безпосередньо [1, с. 29]. І тут стає зрозумілим думка Парменіда, щодо людського мислення: воно одержує знання в безпосередньому контакті з розумом, який і є буття. Тому процес логічного доказу, використовуваного окремими людьми, не має вирішального значення ні для самого процесу їх мислення, ні для оцінки істинності знання.

Що стосується мети пізнання, то вона була вдало підкреслена старогрецьким філософом Гераклітом. Він стверджував, що сама мета пізнання полягає в осягненні космічного Логосу. Вона починається з почуттів, і почуття не обманюють людину, але дають лише поверхнєве знання. Істинне знання людина отримує, розмірковуючи над чуттєвим досвідом. Вища ступінь пізнання – розумне пізнання; істину осягає лише логос [2, с. 43].

За Ніцше у визначенні істини як неправильності мислення лежить згода з істиною, як правильністю висловлювання (логос). Розуміння істини у Ніцше – це останнє відображення зовнішньої послідовності перетворення істини закритого суцього в правильність погляду. Саме ж це перетворення завершується уже у визначенні буття суцього, як ідеї [3, с. 272].

В історії філософії істину розглядають, як відвойоване у приховуванні. Отже, істина так зване завоювання способом розкриття. Тому саме приховування також може бути у різних проявах, наприклад :укладення, захоронення, закутування, загородження. І якщо аналізувати притчу Платона, то ми можемо побачити, що найвищою мірою скритого має бути відвойоване у «підлого» і «впертого» приховування.

Арабський філософ Аверроес розкриває неутвердженість цих двох протилежностей. З одного боку, він доводив, що дії людей не можуть бути повністю зумовлені зовнішніми, навіть божественними силами, бо в цьому випадку людина уподібнювалась б неживим істотам і була би повністю позбавлена будь-якої свободи вибору. Але повсякденне життя людей розкриває безглуздість такого роду представлення. З іншого боку припускається, що людській волі абсолютно свободу, тобто не детермінований характер. Тому вона спростовується, як різноманітними обставинами життя людини, так і особливостями його організації, темпераменту і т. п. Тим самим істина знаходиться десь у середині між двома цими протилежними поглядами. Вона і становить проблему свободи і необхідності [4, с. 285].

Отже, істина постає не як щось застигле, вічне, незмінне, а як процес функціонування інтелектуальної частини суспільно-історичного життя. У цьому процесі наявні чуттєва, раціонально-логічна та досвідно-практична складові частини. Тому й ознаки істини на різних рівнях її

функціонування можуть бути різні: чуття засвідчує нам фактичність існування або не існування будь-чого; мислення фіксує суттєві та необхідні зв'язки, характеристики, риси реальності; практика та досвід окреслюють умови та межі застосування розумових конструкцій.

Відзначимо найважливіше в понятті істини. Насамперед істина – це якісна характеристика людських інтелектуальних побудов, а не реальності. Але, крім того, істина – це не картина реальності в людському розумінні, а складне процесуальне розумове утворення, яке дає змогу констатувати наявне, виявляти суттєве та пересвідчуватись у можливостях знання [5, с. 361].

На думку Декарта за істину можна приймати тільки те, що ясне, виразне, самоочевидне.

Виголосивши тезу «Cogito», Декарт почав наголошувати на тому, що після неї наступною очевидною істиною може бути лише істина про те, що Бог існує і що Він нас не обманює. Декарт вважав, що здатність нашої свідомості сприймати себе, робити висновок про своє існування, породжена не людським індивідом, а більш високим розумом [6, с. 121].

Продовжуючи ідею Декарта, щодо визначення істини через призму релігії, то автор двояко відноситься до цього питання. З одного боку автор розділяє думку Декарта, та в якісь мірі погоджується зі Святим Письмом, про те що істина пізнається в Богові, істина – Ісус Христос. Але з іншого боку, візьмемо до прикладів іслам (істина – вчення Мекки Мухаммеда), буддизм

(істина – життя Будди, досягнення нирвани), даосизм (істина – пошук так званого «шляху»), індуїзм (істинним є культи основних індуїських божеств Шиви й Вішну, тому істину і потрібно шукати в їх вченнях). Тому автор вважає, що визначити істину через призму релігії є не можливо, так як кожна релігія має свій певний напрямок, і істина для людини буде варіюватись в залежності від сповідної релігії.

На думку німецького філософа Хайдеггера, суть істини, відкривається як свобода людини, оскільки поза останнім не існують ні та, ні інша протилежність. Не істину Хайдеггер трактує не тільки як скритність (на відміну від відкритості істини), але і як пошук, тобто людина завжди знаходиться на шляху блукань. Діапазон помилок, на його думку, дуже широкий: від звичайного вчинку, недогляду або прорахунку до промахів у найважливіших рішеннях [8].

Тому істина і є адекватним відображенням об'єктивної дійсності у свідомості людини. Об'єктивну істину матеріалісти визначали як зміст людських уявлень, «який не залежить від суб'єкта, не залежить ні від людини, ні від людства». Однак ідеалізувати та абсолютизувати дану позицію не можна, адже це обумовлюється тим, що об'єктивна за змістом та джерелом істина не може існувати поза суб'єктом, поза його свідомістю, не проявляючись у формі уявлень, понять, ідей, теорій. Така

істина досягається лише завдяки пізнавальній активності суб'єкта, в основі якої лежить практична активність. Іншими словами істина постає як характеристика окремих (гносеологічних) відношень між об'єктом і суб'єктом, як вираження діалектичної єдності об'єктивного й суб'єктивного [9, с. 213-216].

Підводячи підсумок ми можемо говорити про те, що поняття істини є досить не однозначним. Деякі вчені, філософи висувають протилежно полярні підходи до поняття істини. Звичайно це є цілком природно так, як величезна кількість різних концепцій та підходів є перешкодою для створення єдиного і всіма визнаного концептуального підходу, щодо визначення поняття істини. Так як вибір певних ідентифікуючих ознак даного явища з поміж близьких до нього, назавжди прив'язані залежати від певного варіанту світосприйняття, чи певного історичного періоду розвитку суспільства, під час якого і робились дані дослідження.

Тому автор вважає за доцільне дати власне визначення поняття істини. На нашу думку істину можна визначити як мету наукового пізнання з одного боку, та самотійну цінність, з іншого боку. Тобто правильне відображення об'єктивної дійсності у свідомості людини через її уявлення та судження, чуттєве та інтелектуальне осягнення реальності, певне правдиве твердження, що людина могла самотійно перевірити на практиці.

Список використаних джерел:

1. Ильин В. В. Классика – неклассика – неоклассика: три этапа в развитии науки / В. В. Ильин // Вопросы философии. – 1989. – № 10.
2. Петрушенко В. Л. Філософія: Курс лекцій: навчальний посібник / В. Л. Петрушенко. – Львів, Магнолія плюс, 2005. – 506 с.
3. М. Хайдеггер Учение Платона об истине Историко-философский ежегодник. 1986. М.: Наука, 1986, с. 255-275 Перевод Т.В. Васильевой
4. Соколов В. В. Средневековая философия: Учеб. пособие для филос. фак. и отделений ун-тов / В. В. Соколов. – М., 1979. – 448 с.
5. Петрушенко, В. Л. Філософія : навчальний посібник для студ. вищ. закл. освіти III – IV рівнів акредитації / В.Л. Петрушенко. – 4-те вид., виправ. і доп. – Львів : Магнолія плюс, 2006. – 506 с
6. Петрушенко В.Л. Філософія: У 2-х ч. Світова філософія, фундаментальні проблеми філософії, релігієзнавство, етика та естетика, логіка: Навчальний посібник. – Львів: Новий світ – 2000, 2011. – 647 с.
8. Хайдеггер М. Преодоление метафизики / М. Хайдеггер. – М. : Республика, 1993. – С. 187.
9. Надольний І. Ф. Філософія: навчальний посібник / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко. – К.: Вікар, 2005. – 513 с.

Потильчак Б.О.

аспірант,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

КЕРІВНИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНСЬКОЇ РСР У 1943-1945 рр.

Серед зловбодених проблем, що супроводжували відновлення діяльності Верховного Суду Української РСР на визволеній від нацистських окупантів території України у 1943-1945 рр., особливою гостротою вирізнялися питання адміністрування і забезпечення ефективного керівництва роботою вищого судового органу республіки. Ця сторінка минулого Верховного Суду УРСР окресленого хронологічного періоду залишається практично невивченою вітчизняними істориками права, що робить дослідження питань кадрового забезпечення керівництва роботою вищого органу в системі судів загальної юрисдикції Української РСР у 1943-1945 рр. актуальним в колі теоретичних історично-правових студій України радянської епохи.

Спеціальні історично-правові дослідження професійної діяльності голів Верховного Суду Української РСР у 1943-1945 рр. на сьогодні практично відсутні. В працях Д.С. Сусла [4, с. 184], О.Л. Копиленка, В.Д. Гончаренка та О.В. Зайчука [3, с. 6] зустрічаємо лише епізодичні згадки про цих людей.

Мета і завдання дослідження визначаються спробою історичної ретроспективи кадрової ситуації у вищому судовому органі Української РСР, що складалася в 1943-1945 рр. у царині керівництва діяльністю Верховного Суду УРСР. Розглядається організаційно-кадрове адміністрування на посадах голів Верховного Суду республіки у складний період відновлення його роботи на визволеній від нацистських окупантів території УРСР. Основу джерельної бази дослідження склали документи фонду 24 (Верховний суд Української РСР) Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України. Серед використаних автором документів накази голови Верховного суду з організаційних, загальних питань і по особовому складу, а також копії ухвал судових колегій Верховного суду УРСР у кримінальних і цивільних справах.

Вивчення джерельної бази свідчить, що з відновленням роботи у січні 1943 р. і до березня цього року апарат Верховного Суду Української РСР існував більше на папері ніж як реально діючий інститут судової влади, а його штат складався з однієї штатної одиниці – заступника голови суду. Цю посаду займав Мусій Григорович Розанов, котрий і виконував обов'язки його керівника. Офіційною датою вступу М.Г. Розанова до виконання своїх посадових повноважень маємо всі

підстави вважати 21 січня 1943 р. Саме цього дня, ще перебуваючи в Москві, новопризначений виконуючий обов'язки керівника ВС Української РСР підписав наказ № 1, в якому оголосив про свій вступ до виконання відповідних повноважень [1, арк. 1]. До весни 1943 р. формуються штати кримінальної та цивільної судових колегій і технічного апарату суду (керуючий справами, секретар голови суду, секретарі судових колегій і судових засідань, друкарки і коректори, експедитори, консультанти).

Наказом Народного комісара юстиції СРСР № 230-л від 26 квітня 1943 р. на посаді голови Верховного Суду Української РСР було поновлено Костянтина Тимофійовича Топчія К.Т. [1, арк. 35а]. Уродженець Донбаської Макіївки, у 1923 р. він закінчив Томську військово-інженерну школу, а 1933-му – три курси гірничого інституту імені Артема у Сталіно. Працював на різних партійних, посадах на Донбасі, у Харківській, і Полтавській областях. Був секретарем Оргбюро ЦК КП(б)У по Полтавській області. В період спаду найбільшої хвилі сталінських чисток, у травні 1938 р., призначений головою Верховного Суду УРСР і працював на цій посаді до листопада 1941 р. З евакуацією ВС УРСР К.Т. Топчій був переведений на посаду заступника голови Військового трибуналу Південно-Західного фронту. Пізніше працював заступником голови військових трибуналів Сталінградського, Донського та Центрального фронтів [5]. Характерно, що багаторічний керівник вищого органу в системі судів загальної юрисдикції юридичної освіти не мав зовсім, а його кар'єра голови ВС УРСР цілковито має завдячувати великому апаратному досвіду радянського чиновника. Такою була тодішня кадрова політика в царині державної служби загалом.

За рішенням ЦК КП(б)У в кінці травня 1945 р. голову Верховного Суду УРСР К.Т. Топчія призначили першим секретарем Полтавського обкому КП(б)У. У зв'язку з цим з 9 червня 1945 р. обов'язки керівника вищого судового органу УРСР за посадою виконував перший заступник голови ВС республіки Петро Степанович Урізченко [2, арк. 71]. Тільки у кінці серпня 1945 р. ЦК КП(б)У та НКЮ УРСР узгодили остаточне рішення призначити новим головою Верховного Суду республіки Олександра Федоровича Блискавку. 30 серпня 1945 р. новопризначений керівник приступив до виконання своїх посадових обов'язків [2, арк. 107]. Протягом вересня-жовтня 1945 р. О.Ф. Блискавка ініціював перевірку якості та ефективності роботи судових колегій і працівників технічного апарату. За результатами перевірки було вжито низку організаційно-кадрових заходів, що позитивно відбилися на роботі судових колегій і канцелярії суду. Проте головував О.Ф. Блискавка у вищому судовому органі Української РСР недовго. У листопаді 1945 р. його було відкликано ЦК КП(б)У, а в грудні 1945 р. призначено прокурором Донецької області. На посаду ж керівника Верховного Суду

УРСР 20 листопада 1945 р. повернувся К.Т. Топчій [2, арк. 167], який працював головою ВС УРСР до 1948 р.

Вивчення специфіки кадрового адміністрування на посаді голови Верховного Суду Української РСР у 1943-1945 рр. свідчить про те, що партійне і державне керівництво республіки в особі ЦК КП(б)У та Народного комісаріату юстиції УРСР робило ставку на досвідчених і перевірених попередньою фаховою роботою радянських апаратників. При цьому наявність у керівника вищої юридичної освіти була хоча й важливим, але далеко не визначальним чинником у його призначенні на посаду. Набагато важливішим для сталінського керівництва виявлявся чиновницький досвід.

Незважаючи на матеріальні, організаційні та кадрові проблеми, керівники Верховного Суду Української РСР у 1943-1945 рр. змогли не лише відновити його діяльність як інституту судової влади, але й поступово налагодили функціонально роботу вищого судового органу республіки. Ключове значення в цьому процесі відігравав саме людський чинник.

Список використаних джерел:

1. Накази №№ 1-97 голови Верховного суду УРСР з загальних питань і по особовому складу за 1943 р. // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 24. – Верховний Суд Української РСР, оп. 16. – 1940-1964 рр., спр. 2. – 103 арк.
2. Накази №№ 1-174 голови Верховного суду по основній діяльності і особовому складу за 1945 рік (3 січня 1945 р. – 31 грудня 1945 р.) // ЦДАВО України, ф. 24, оп. 16, спр. 14. – 186 арк.
3. Копиленко О.Л. Становлення і розвиток Верховного Суду України [Текст] / О.Л. Копиленко, В.Д. Гончаренко, О.В. Зайчук // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 1. – С. 2-11.
4. Сушло Д.С. Історія суду Радянської України (1917-1967 рр.): монографія [Текст] / Д.С. Сушло. – К.: Вид-во Київського університету, 1968. – 236 с.
5. Офіційний сервер Верховного Суду України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Русанова С.Ю.

к.ю.н., асистент;

Сейдаметов Р.Р.

студент,

Кримський юридичний інститут

НУ «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ

Міжетнічні відносини – різновид соціальних зв'язків між структурними елементами суспільства, об'єктом і суб'єктом яких є етнічні групи, на які впливають історичні, соціальні, культурні, психологічні (або їх виділяють як особистісні) і ситуативні і політичні чинники. Сукупність усіх цих факторів формують посилення для міжетнічних відносин в Україні [1, с. 24].

З набуттям незалежності Україна стала перед проблемою вибору стратегії свого етнополітичного розвитку – системи політичних поглядів (ідеології) та заходів з боку держави щодо регулювання етнонаціональних аспектів життя суспільства. [2, с. 67] Складність вирішення даної проблеми обумовлюється не тільки необхідністю подолання важких політичних, соціально-психологічних, мовно-культурних та інших наслідків деформації етнонаціональної сфери в минулому, а й потребою гарантування етнічних прав та узгодження з цією метою інтересів понад 100 різних за чисельністю, характером етнічності, поведінковим стереотипам і конфесійними ознаками етнічних спільнот і груп. Їх спільне проживання породжує ряд процесів і тенденцій, що роблять істотний вплив на стан і стабільність розвитку держави, а саме: формування політичної нації, консолідацію та інтеграцію всіх етносів в державно творчому процесі; підйом самосвідомості та активну самоорганізацію етнічних спільнот, їх конституювання на політичному рівні; поглиблення взаємовпливу аспектів політичної і міжетнічної стабільності; посилення впливу проблем етнонаціональних процесів на суспільно-політичне та економічне життя окремих регіонів і держави в цілому. [3, с. 226]

Значно серйозніша проблема, пов'язана зі станом міжнаціональних відносин, що склалася в Криму. Автономна Республіка Крим – це батьківщина кримськотатарського народу, державність якого існувала до 1738 року. Але в 1944 р. більшість кримських татар було насильно депортовано. Процес їх повернення почався з кінця 1980-х років і триває досі. Сьогодні кримські татари становлять 10% населення Криму (близько 270 тисяч). За розрахунками, ще не менш 250 тисяч депортованих залишаються в місцях депортації та шукають можливості повернення на батьківщину.

На сьогодні треба констатувати, що цей народ переживає критичний період своєї історії – період, коли вирішується питання про те, чи зможе він реалізувати шанс на своє відродження як самобутня етнокультурна спільність, що склалася історично в Криму.

Забезпеченню відновлення прав депортованих народів сприяє Концепція міжетнічних відносин в Автономній Республіці Крим. Законодавчими актами, які юридично забезпечують реалізацію зазначеної Концепції, є: Конституція України, Конституція Автономної Республіки Крим, «Декларація прав національностей України», Закон України «Про національні меншини в Україні» і т.д.

Міжетнічні відносини є найважливішою сферою діяльності держави. Їх регулювання і вдосконалення в Автономній Республіці Крим вимагає координації зусиль державної влади, органів місцевого самоврядування та національно-культурних товариств. Сприяти відновленню та реалізації прав депортованих народів покликані органи державної влади та органи місцевого самоврядування, серед яких Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та відповідні органи виконавчої влади всіх рівнів, Республіканський комітет у справах національностей і депортованих громадян Автономної Республіки Крим тощо.

Враховуючи весь комплекс проблем, пов'язаних з етнополітичною ситуацією в Автономній Республіці Крим, першочерговими завданнями республіканських органів влади і управління на сьогодні є: вдосконалення механізму міжетнічного співробітництва та гармонізація міжетнічних відносин на основі узгодження інтересів етнічних спільнот, регіону та загальнодержавних національних інтересів; широке залучення громадських організацій, створених за етнічною ознакою та їх об'єднань до участі в розробці та здійсненні спільно з органами державної влади та місцевого самоврядування державної етнополітики, вдосконаленні міжетнічних відносин у регіоні; здійснення конфесійної політики, спрямованої на формування толерантного ставлення віруючих до послідовників інших релігій; протидія тенденціям конфесійного сепаратизму і релігійного екстремізму, сприяння діалогу церков і релігій.

Враховуючи той фактор, що зараз депортовані народи, зокрема кримські татари переживають важкий період свого існування та становлення як окремого етносу, зазначимо, що для достатнього рівня їх асиміляції в українське суспільство існує безліч перешкод. Однією з основних перешкод є так званий «ісламський чинник». Слід зазначити, що цей фактор створює додаткові труднощі для кримських татар у зв'язку з процесами їх інтеграції, оскільки нерідко слугує зброєю антикримськотатарської пропаганди. Також спекулятивним питанням виявилася тема сепаратизму кримських татар, адже в суспільстві існує міф про бажання багатьох кримських татар відокремити Крим від України. Це спростовують соціологічного опитування «Соціально-економічні проблеми кримськотатарського населення», що свідчить, що 86, 4% кримських татар за присутність Криму в складі України.

Враховуючи появу цих міфів, треба розуміти, що будь-яке незнання про явище, як відомо, породжує безглузді пересуди і неосвічені уявлення. Масове повернення кримських татар в Україну викликало появу безлічі різних міфів і далеких від істини думок, тому що більшість людей майже нічого не знає про цей етнос. Отже, наприкінці можна сказати, що сьогодні в Україні, зокрема в Автономній Республіці Крим, міжетнічним відносинам приділяється недостатньо уваги, що призводить до нерозуміння громадянами державної політики і породжує стереотипізацію в міжетнічних відносинах. Тому дослідникам і державі треба приділяти більше уваги міжетнічним відносинам, щоб фактор багатоетнічності не ставав перешкодою в розвитку незалежної української держави, а навпаки, сприяв цьому, адже саме в «розмаїтті» народжується краще.

Список використаних джерел:

1. Тавадов Г. Т. Політика і національні відносини / Г.Т. Твардов // Соціально-політичні науки. – 1991. – № 10. – С. 22-26.
2. Гусейнов Г. Расизм, национализм. // Гасан Гусейнов. – Опыт словаря нового мышления / Под общ. ред. М. Ферро и Ю. Афанасьева. – М.: Прогресс, 1989. – 560 с.
3. Кцоева Г. У. Методи вивчення етнічних стереотипів / Г. У. Кцоева // Соціальна психологія і суспільна практика. – М., 1985. – С. 225-231.
4. Кольцов В. Б. Соціальна дистанція в міжнаціональному спілкуванні: досвід побудови інтегрального показника / В.Б. Кольцов // Соціологічні дослідження. – 2000. – № 2. – С. 26-29.

Фоменко В.Є.

студентка,

*Бердянський інститут державного і муніципального управління
Класичного приватного університету*

ДЕЛЕГУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ: ПРОБЛЕМИ ПОНЯТІЙНОГО ВИЗНАЧЕННЯ

Делегування повноважень є важливою складовою взаємовідносин органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, оскільки не порушує автономії місцевого самоврядування у визначених для виконання його власних повноважень межах та разом із цим є найважливішою формою економії людського та фінансового ресурсу, оскільки виключає при цьому обов'язковість створення наряду з органами місцевого самоврядування відповідних структур виконавчої влади держави. Але на сьогодні в законодавстві України відсутнє чітке визначення поняття «делегування повноважень», що стає перешкодою в процесі тлумачення норм діючого законодавства та неминуче призводить до певної понятійно-термінологічної плутанини, яка потребує наукового вирішення.

Аналіз чинного законодавства наочно свідчить про це. Зокрема, частина 3 статті 143 Конституції України наголошує на тому, що органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади [1], відтак термін «делеговані повноваження» використовується у тому випадку коли здійснюється вилучення та передача повноважень від одного органу управління до іншого в межах системи вищезазначених органів публічної влади.

Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» делеговані повноваження визначаються, як повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад [2], а Закон України «Про місцеві державні адміністрації», зазначає, що місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою [3].

Вищезазначене, однак, значно відрізняються за характером та змістом від загальноприйнятого поняття «делегування повноважень» в юридичній науці. Ю.С. Шемшученко у великому енциклопедичному юридичному словнику, дає визначення поняття делегування повноважень, як передачі повноважень на здійснення певної діяльності одного суб'єкта управлінських відносин іншому, яке супроводжується переважно тимчасовою зміною компетенції відповідних суб'єктів

управлінських відносин та відбувається у формі адміністративного доручення, а також є однією з адміністративно-правових форм забезпечення оперативності і підвищення ефективності управління [4, с. 129]. У юридичній енциклопедії, делегування повноважень розглядаються, як тимчасова передача своїх повноважень одними органами державної влади іншим органам державної влади або органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям. В ній також наголошується на тому, що делегування повноважень у системі виконавчої влади має на меті досягти гнучкості управління і найраціональнішого поділу праці та її кооперації. Зазначається також, що делегування повноважень відбувається на підставі певного акта (наказу, розпорядження тощо) [5].

У деяких наукових дослідженнях делеговані повноваження, розглядають як надані законом окремі повноваження органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування, реалізація яких пов'язана із виконанням функцій виконавчої влади на місцях і у виконанні яких виконавчі органи місцевого самоврядування є підконтрольними та підзвітними відповідним органам виконавчої влади [6, с. 101]. В.А. Григор'єв, розглядаючи поняття делегування повноважень, робить акцент на тому, що воно може виступати як підґрунтя для виникнення подвійної природи органів місцевого самоврядування, а саме державної та самоуправлінської, однак зазначає, що держава фінансує здійснення делегованих повноважень, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти комунальної власності, чітко розділяючи їх на законодавчому рівні, що нівелює подвійну природу місцевих рад та їх виконавчих органів. Спираючись на проведений аналіз він зазначає, що делеговані повноваження не є власне повноваженнями органів місцевого самоврядування і в будь-який час можуть бути відкликані [7, с. 112].

Термін «делегування» слід відрізнити від термінів «надання» та «передача» повноважень. Так О.В. Мельник роз'яснюючи термін делегування в аспекті укладання адміністративно-правових угод зауважує, що на відміну від «надання» повноважень, яке характеризується як односторонній акт, який знаходить законодавче закріплення і полягає у вилученні повноважень з компетенції одного суб'єкта на користь іншого, «делегування» повноважень є двостороннім актом і передбачає згоду суб'єкта, якому делегуються повноваження, на їх виконання [8, с. 197]. Передача повноважень, в свою чергу, передбачає вилучення відповідного повноваження із компетенції органу що передає та включення до компетенції органу якому повноваження надаються. К.С. Шугрина визначає делегування, як надання державним органом належного йому права вирішення питань на один раз, на деякий час або на невизначений строк [9, с. 13], а В.В. Глухів розуміє термін делегування, як передачу завдання, влади або відповідальності,

постановку перед кимось цілі з одночасним наданням засобів для її досягнення і несення виконавцем відповідальності за якість результатів [10].

В Українській законотворчості привертають до себе увагу запропоновані у лютому 2008 року законопроекти: «Про делеговані повноваження» № 1472-1 та «Про порядок делегування повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування» № 1472, останній дає визначення делегованим повноваженням та окреслює їх, як ситуаційно, тимчасово або безстроково передані у відповідності із законом (делегування законом) або договором (делегування договором) органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування окремі повноваження або частина повноважень, які віднесені законом до компетенції іншого органу виконавчої влади або іншого органу місцевого самоврядування [11].

Таким чином, доопрацювання та прийняття цього закону, на нашу думку, стане важливою складовою взаємовідносин органів виконавчої влади з органами місцевого самоврядування та матиме позитивний вплив на процеси державотворення в Україні в цілому. З огляду на це було б доцільним «делегування повноважень» розглядати як надання права з вирішення того чи іншого питання, а також ресурсів необхідних для його виконання до органу який буде займатись вирішенням відповідного питання без суттєвого втручання в здійснення ним своїх повноважень. Таке розуміння поняття «делегування повноважень» сприятиме вдосконаленню механізму взаємовідносин, а саме процедури передачі та реалізації повноважень, що делегуються між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show)
2. Закон України «Про місцеве самоврядування» від 21.05.1997 № 280/97-ВР Редакція від 11.08.2013, підстава 406-18. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97)
3. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 № 586-XIV Редакція від 27.07.2013, підстава 365-18. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/586-14](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/586-14)
4. Юридичний словник-довідник / За ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2004. – 203 с.
5. Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю70 Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//http://leksika.com.ua/legal](http://leksika.com.ua/legal)
6. Лазор О.Д. Територіальна організація влади в Україні: Навчальний посібник / Лазор О.Д., Лазор О.Я., Чемерис А.О. – К.: Дакор, 2007. – 576 с.
7. Григорьев В. А. Эволюция местного самоуправления. Отечественная и зарубежная практика: Монография / В. А. Григорьев. – К.: Истина, 2005. – 424 с

8. Мельник О.В. Делегування повноважень у державному управлінні: проблеми законодавчого регулювання. Київ, 28 травня 2010 р. / О.В. Мельник. – К.: Національна академія державного управління при Президентові України, 2010. – С. 197.

9. Шугрина Е.С. Муниципальное право. Учебное пособие / Е.С. Шугрина. – Новосибирск, 2005. – С. 13.

10. Глухов В.В. Центр дистанционного образования «Элитариум». Санкт-Петербург, 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//http://www.elitarium.ru/2010/09/03/pravila_normy_delegirovaniya.html](http://www.elitarium.ru/2010/09/03/pravila_normy_delegirovaniya.html)

11. Проект закону України «Про порядок делегування повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування» від 01.02.2008 № 1472 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [// http://search.ligazakon.ua/l_doc2](http://search.ligazakon.ua/l_doc2).

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО

Якимчук О.В.

студентка,

Національний університет «Острозька академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ БІПАТРИДІВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Біпатрид має можливість користуватися правами по законам держав, громадянином яких він є. Одночасно він має й подвійні обов'язки. Саме в цих рамках можуть виникати колізії. Це зумовлює виникнення міждержавних спорів правового, політичного та соціально-економічного характеру. Стосовно проблеми «правового зв'язку особи з державою» міжнародними судовими органами було прийнято ряд рішень, які стали прецедентами.

Одна із відоміших рішень по справі Каневаро, який «по праву крові», набув італійське, а по «праву ґрунту» – перуанське громадянство. Постійна палата міжнародному правосуддя в 1912 році, вирішила, що Каневаро володіє громадянством Перу, оскільки він був вибраний в сенат в Перу і був призначений на посаду генерального консула в Нідерланди. Тим самим суд закріпив концепцію «активної або ефективної державної приналежності» у міжнародному праві, яка стала основою для вирішення спорів між державних спорів стосовно застосування до біпатридів дипломатичного захисту та проходження ними військової обов'язку.

Критеріями ефективного громадянства вважаються: постійне місце проживання або найбільш довше місце перебування; місце роботи, проходження військової або державної служби; місце, де особа реально користується політичними або громадянськими правами; іноді – місце знаходження нерухомого майна. На думку С. В. Черніченка, застосування цього принципу суперечить міжнародному праву, оскільки «приймаючи рішення про ефективність того чи іншого громадянства внутрішньодержавним судом, він ставить себе в положення наддержавного органу. Застосування цього принципу можливе лише міжнародним судом, оскільки держави добровільно передали спір на розгляд цього міжнародного органу» [1, с. 122-123].

Класичним прецедентом також є справа Ноттебома, яке розглядалося Міжнародним Судом ООН в 1955 році. Посилаючись на прецедент справи Ноттебома, громадянство біпатрида у спірних

випадках щодо надання міжнародного захисту суди надалі вирішували на користь держави з якою особа була більше пов'язана.

Біпатриди користуються правами і виконують обов'язки нарівні з громадянами держави, в якій проживають. Водночас вони мають права та обов'язки стосовно держави, в якій постійно не проживають, але є її громадянами. Тому біпатрид повинен здійснювати правочини лише за законодавством однієї держави громадянином, якої він є за його вибором, а не використовувати у правових відносинах різні закони різних держав більш вигідних для нього у кожному випадку. Складним є, наприклад, питання правового статусу біпатридів стосовно приватизаційних процесів. Виникають труднощі й під час реалізації ними права приватної власності на землю, нерухоме майно в державах їх громадянства тощо. Часто потребують вирішення питання про порядок реалізації права на житлову площу, освіту та інше. Особа з подвійним громадянством не може забезпечити однакове виконання обов'язків стосовно кожної держави, громадянином якої вона є. Тим самим особа дискримінує ту державу для якої вона виконує менше обов'язків. У свою чергу держава може дискримінувати самого біпатрида.

На практиці склалося правило, яке впливає з державного суверенітету і відповідно до якого держава, громадянин якої має також іноземне громадянство, у відносинах з цією державою вважається виключно громадянином цієї держави, незалежно від того чи передбачено законодавством цієї держави право на множинне громадянство.

Подвійне громадянство має певні негативні наслідки, зокрема наслідки, пов'язані з наданням дипломатичного захисту особам з подвійним громадянством; пов'язані з військовою службою осіб з подвійним громадянством тощо.

Стосовно визначення, яка держава повинна наділяти біпатрида своїм дипломатичним захистом, можливо два випадки. Перший випадок, коли спір з цього приводу виникає між двома державами, громадянином яких він одночасно є. Відповідно до ст. 4 Гаазької конвенції з деяких питань, що стосуються колізій законів про громадянство 1930 року, «держава не може здійснювати дипломатичного захисту свого громадянина в іншій державі, громадянином якої ця особа теж є» [2, с. 2]. На правовий статус біпатридів впливає й те, що в межах третьої держави особа, яка має більше, ніж одне громадянство, вважається такою, що має одне.

Другий випадок: особа з подвійним громадянством опиняється на території третьої держави і на території цієї держави виникає спір про те, яка із держав його державної належності повинна надати дипломатичний захист. Влада держави перебування зазвичай у цьому випадку вважають цю особу громадянином тієї держави, з якої особа має найбільш тісний зв'язок (принцип «ефективного громадянства»). Критерії ефективного

громадянства, які були зазначені вище, не є досконалыми. З правової точки зору, ця ситуація є не вирішеною, оскільки рішення по таким питанням міжнародних судових органів приймаються лише у разі звернення однієї із держав спору до міжнародного суду. Міжнародні судові органи в таких випадках користуються принципом «ефективного громадянства», яке не є загальним правилом і загалом поширене у практиці західних держав. Хоча у ст. 5 Гаазької конвенції з деяких питань, що стосуються колізій законів про громадянство 1930 року, зазначено, що «третя держава на своїй території буде визнавати біпатрида громадянином виключно тієї держави, в якій особа зазвичай проживає або з якою найбільш тісно пов'язаний» [2, с. 2]. У кожному конкретному випадку правозастосовчий орган має оцінювати усю сукупність обставин, а доказами найбільш тісного зв'язку біпатрида з державою можуть бути, наприклад, виконання ним обов'язків, покладених нормативними актами, що діють на території відповідної держави, виконання трудових функцій або ж перебування сім'ї на території держави тощо. Але це правило не охоплює всі держави, а стосується лише держав-учасниць Конвенції. Отже, єдиним ефективним способом вирішення цієї правової колізії є укладення міжнародної угоди між державами.

Що ж стосується другого негативно наслідку, то він пов'язаний з тим, що особи чоловічої статі з подвійним громадянством, як правило, повинні обов'язково пройти військову службу в кожній державі свого громадянства. На практиці це неможливо, таким чином, біпатрид, який пройшов військову службу в одній державі та опинившись на території іншої держави свого громадянства, неминуче буде притягнутий до відповідальності за ухилення від виконання військового обов'язку або за службу в іноземній армії без дозволу або за те та інше одночасно. Вирішити це питання можливо лише шляхом укладення міжнародних договорів.

Питанню військового обов'язку біпатридів присвячений Гаазький протокол про військовий обов'язок у деяких випадках подвійного громадянства 1930 року, Європейська конвенція про скорочення випадків множинного громадянства та про військову повинність у випадку множинності громадянства 1963 року. Також ці питання вирішуються укладенням двосторонніх договорів між державами, наприклад, між Португалією та Німеччиною було укладено договір про подвійне громадянства. Термін військової служби у цих державах різний: у Німеччині – півтора роки, а в Португалії – один рік. Якщо людина, маючи громадянства обох цих держав, відслужила рік у війську Португалії, то перетнувши кордон Німеччини, вона повинна ще півроку відслужити вже за законом Німеччини.

Отже, біпатрид має можливість користуватися правами по законам держав, громадянином яких він є. Одночасно він має й подвійні обов'язки. Саме в цих рамках можуть виникати колізії. Найбільш ефективними способами уникнення цих колізій є укладення між державами двохсторонніх договорів, які були б направлені на усунення наслідків множинного громадянства (у зв'язку з дипломатичним захистом та військовою повинністю) та застосування для до цих правовідносин Гаазький протокол про військовий обов'язок у деяких випадках подвійного громадянства 1930 року та Європейську конвенцію про скорочення випадків множинного громадянства і про військову повинність у випадку множинності громадянства 1963 року.

Список використаних джерел:

1. Черниченко С. В. Международно-правовые вопросы гражданства // М.: «Международные отношения», 1968 – 216 с.
2. Конвенция о некоторых вопросах, касающихся коллизий между законами о гражданстве 1930: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.hrighs.ru/text/b3/Chapter9.htm>
3. Конвенція про скорочення випадків множинного громадянства та військового обов'язку у випадку множинного громадянства 1963: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/rus/03>

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Здинок М.А.

викладач,

Стрийський коледж

Львівського національного аграрного університету

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА НА ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ

Інститут відшкодування збитків займає особливе місце серед форм цивільно – правової відповідальності і це обумовлено тим, що найбільш істотним і поширеним наслідком порушення майнових прав є саме заподіяння збитків. Зважаючи на таку пріоритетну значущість, варто з'ясувати за яких умов потерпіла особа має право обирати зазначений спосіб захисту для поновлення своїх порушених прав та яким чином визначати розмір заподіяних їй негативних наслідків.

Право на відшкодування збитків виникає в силу закону і у відповідності з ним: юридичною підставою є норма права, яка була порушена, а фактичною – наявність умов, які в сукупності становлять єдину підставу для можливості відшкодування збитків.

Основою настання відповідальності у формі відшкодування збитків є порушення суб'єктивних цивільних майнових прав; її загальною метою є відновлення порушеного права на основі принципу співрозмірності, а при її застосуванні не мають значення негативні наслідки з погляду впливу на суспільні інтереси. [4, с. 79]

В науковій літературі панує думка, що необхідними передумовами виникнення права на відшкодування збитків у потерпілої особи є наявність складу наступних обов'язкових умов: наявність збитків, протиправна поведінка боржника, причинно – наслідковий зв'язок між протиправністю і збитками та вина боржника.

Варто зауважити, що окремі науковці виділяють необхідними умовами договірної відповідальності порушення суб'єктивного права кредитора і протиправність поведінки несправного боржника, яка полягає у самому факті порушення договірного зобов'язання; такі ж умови як збитки, причинно – наслідковий зв'язок і вина є факультативними, оскільки їх наявність вимагається не завжди [9, с. 10].

Думається, що така позиція є суперечливою, позаяк з положень Цивільного кодексу України випливає обов'язкова наявність цих умов для виникнення можливості відшкодування збитків. Доцільно зауважити,

що суди при розгляді справ про відшкодування збитків в обов'язковому порядку з'ясовують наявність вищезазначених умов для прийняття законного і обґрунтованого рішення. Для прикладу, Вищий Господарський суд України у постанові від 23.01.2008р. у справі №13/99 відмовив в задоволенні касаційної скарги, оскільки позивачем не надано доказів неможливості реалізації продукції у подальшому, а отже, позивач може одержати відповідний прибуток у майбутньому. Крім того, суд дійшов висновку, що твердження позивача про наявність причинно-наслідкового зв'язку між одержанням продукції та пониженням темпу реалізації товару не є переконливим [6].

Загалом всі передумови виникнення права на відшкодування збитків в цивілістичній літературі прийнято поділяти на об'єктивні і суб'єктивні. До об'єктивних належать протиправна поведінка та причинно – наслідковий зв'язок та наслідки у вигляді заподіяних збитків; до суб'єктивних – вина боржника [8, с. 343].

Протиправність поведінки займає домінуюче місце в системі юридично значимих обставин, які, як зазначалось, утворюють склад цивільного правопорушення. Така субординація має скоріше процесуальний, аніж матеріальний характер і проявляється, зокрема, у послідовності встановлення та доведення зазначених елементів [3, с. 483].

Отже, з наведеного можна зробити висновок, що за відсутності протиправного діяння не може йти мова про ані про збитки, які підлягають відшкодуванню, ані про причинний зв'язок, ані про вину. Відсутність протиправної поведінки повністю звільняє особу від обов'язку відшкодувати завдані збитки, якщо інше прямо не передбачено законом.

Протиправною вважається поведінка, яка порушує суб'єктивні цивільні права в результаті порушення особою об'єктивних норм права, тобто, для визначення протиправності обов'язковою є наявність двох критеріїв в сукупності: по – перше, порушення суб'єктивного права особи, тобто фактичне порушення її майнових чи особистих немайнових прав; по – друге – порушення правових норм або правил поведінки, які закріплюються сторонами в договорі.

Наступною умовою цивільно – правової відповідальності у формі відшкодування збитків є наявність причинно – наслідкового зв'язку. Проаналізувавши статтю 611 Цивільного кодексу України, можна зробити висновок, що безперечно особа, яка порушила свої зобов'язання за договором, може нести відповідальність лише за наслідки, які спричинені таким порушенням.

Загалом в літературі вважається, що причинно – наслідковий зв'язок має об'єктивний характер, тобто не встановлюється людським розумом: він існує в суспільному житті, а людський розум лише пізнає, відображає його; це зв'язок між явищами природи або суспільного життя, при якому одне виступає як причина, інше – як наслідок [2, с. 876].

Розглядаючи питання причини і наслідку по відношенню до конкретного випадку, в переважній більшості проблем із встановленням взаємозв'язку між діянням боржника і результатом, який настав, не виникає (для прикладу, між діянням постачальника, який відвантажив скляний посуд без належної упаковки, і збитками покупця від наявності побитого посуду), проте інколи встановлення співвідношення діяння з наслідками викликає значні утруднення: зазвичай це має місце тоді, коли між діянням і протиправними наслідками існують проміжні ланки, які можуть бути результатами інших, не пов'язаних з діяльністю боржника, діянь. В практичній площині – це питання факту, яке обов'язково має бути вирішене судом шляхом детальної оцінки усіх фактичних обставин, в тому числі результатів можливих експертиз [10, с. 29-30].

В науковій літературі пропонується вирішити таку проблему шляхом диференціації необхідних наслідків діянь боржника (ті, які завжди настають при вчиненні такого діяння) і випадкових наслідків (ті, які не пов'язані з діянням боржника) [1, с. 84-85].

Заподіяння збитків як наслідок протиправного діяння в судовій практиці визначають як шкідливий результат протиправної поведінки, дії чи бездіяльності [7].

Однією з найбільш дискусійних проблем залишається питання вини особи, яка не виконала договірної зобов'язання або виконала його неналежним чином. Так, в літературі більшість авторів визначає вину як психічне ставлення правопорушника до вчиненого ним діяння, а також результату, що настав [5, с. 47-48], проте окремі автори вважають, що суб'єктивний критерій, заснований на психологічній концепції, є абсолютно непридатним для такої форми договірної відповідальності як відшкодування збитків, а під виною в договірних відносинах слід розуміти невжиття стороною заходів, необхідних при такому ступені дбайливості й обачності, який вимагається від будь – якої особи відповідно до звичаїв майнового обороту та вимог, що зазвичай ставляться [9, с. 13].

Вина з точки зору цивільного права виражається у двох формах: умислу або необережності, які обумовили настання протиправного результату. Протиправність результату виражається в порушенні закону і права іншої особи, яке безпосередньо впливає з договору.

Умисел виражається в тому, що особа діє навмисно, тобто передбачає протиправний наслідок своєї поведінки за конкретних обставин і або бажає, або допускає його настання (наприклад, підрядник виконує роботу із відступленням від умов договору підряду), тоді як необережність полягає в тому, що особа або не передбачає наслідків своєї поведінки, хоча повинна їх передбачати, чи передбачає такі наслідки, однак легковажно розраховує, що вони не настануть (наприклад, наймодавець не попередив наймача про особливі властивості речі, які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я чи майна

наймача або інших осіб, оскільки розраховував, що такі недоліки не спричинять негативних наслідків) [11, с. 238].

Отже, для реалізації потерпілою особою свого права на відшкодування збитків необхідна обов'язкова наявність юридичного складу – протиправної поведінки, настання негативних наслідків у вигляді збитків, причинно – наслідкового зв'язку між діями і заподіяними збитками та вини порушника. Лише після з'ясування наявності всіх зазначених обставин може ставитись питання про можливість відшкодування збитків, визначення їх складу та розміру.

Список використаних джерел:

1. Антимонов Б. С. Основания договорной ответственности социалистических организаций. – М.: Госюриздат, 1962. – С. 84-86.
2. Бачинин В. А. Энциклопедия философии и социологии права. – С. – Пб.: Из-во «Юридический центр Пресс», 2006. – С. 876.
3. Белов В. А. Гражданское право. Общая часть. – М.: АО «Центр ЮрИнфоР», 2002. – С. 483.
4. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право: общие положения. – М., 1999. – С. 79.
5. Матвеев Г. К. Основание гражданско – правовой ответственности. – М., 1975. – С. 55; Иоффе О. С. ответственность по советскому гражданскому праву. – Л. – 1955. – С. 47-48.
6. Постанова Вищого Господарського суду України від 23.01.2008р. у справі №13/99.
7. Постанова Вищого Господарського суду України від 12.02.2007р. №55/14-06.
8. Синайский В. И. Русское гражданское право. – М.: Юрид. лит., 2002. – С. 343.
9. Ткачук А. А. Значення вини у відносинах за порушення договірних зобов'язань: автореф. Дис. к.ю.н. 12.00.03. – Одеса, 2002.
10. Цивільний кодекс України: науково – практичний коментар/ за ред. розробників проекту ЦК України. – К.: Істина, 2010. – С. 29-30.
11. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права. – М.: Статут, 2005. – С. 238.

Красюк К.О.

студентка,

Донецький національний університет

КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Робота адвоката є багатогранною та всебічно наповненою спілкуванням з різними людьми (клієнтами, підзахисними, прокурорами, суддями тощо). Тому спілкування є дуже важливим та невід'ємним

атрибутом адвокатської діяльності, а комунікативні навички повинні бути розвинені у кожного, хто хоче стати адвокатом.

Про наявність спілкування у всіх сферах адвокатської діяльності можна зробити висновок з аналізу її видів, перелічених у ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1], а саме:

1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави;

2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру;

3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення;

4) надання правової допомоги свідку у кримінальному провадженні;

5) представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні;

6) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами;

7) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах;

8) надання правової допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань.

Усі вище наведені види адвокатської діяльності вимагають від професійного адвоката високого рівня комунікативної компетентності, якого можливо досягнути тільки за допомогою цілеспрямованого розвитку комунікативних та ораторських здібностей.

Аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок, що на якість спілкування адвокатів впливають такі компоненти, як: загальна ерудиція, інтелект, ораторські та комунікативні здібності. У зв'язку з цим дана робота буде присвячена дослідженню комунікативно-правових аспектів розвитку професійних здібностей адвокатів.

Проблеми діяльності адвоката розглядалися такими українськими науковцями, як Т.В. Варфоломєєвою, О.І. Жуковською, В.В. Медведчуком, С.Ф. Сафульком, О.Д. Святоцьким, Д.П. Фіолевським, В.П. Шибіком, а також російськими вченими: Я.С. Аврах, М.Ю.

Барщевським, О.Д. Бойковим, О.М. Ларіним, І.Є. Міловою, В.М. Савицьким, Ю.І. Стецовським. Що ж до проблеми формування в особистості комунікативних здібностей, то значний внесок у дослідження цієї проблеми зробили Б.Г. Ананьєв, І.Д. Бех, Л.Г. Божович, Л.С. Виготський, А.Г. Ковальов, В.Н. Мясичев, К.Д. Ушинський. Однак на сьогоднішній день дослідження комунікативно-правових аспектів розвитку професійних здібностей адвокатів залишається актуальним.

Успіх в роботі адвоката багато в чому залежить від його уміння спілкуватися з людьми: будувати правильні взаємостосунки з підзахисним, слідчим, прокурором, судом та іншими судочинства [2, с. 15]. «Все вказане, – відзначає Я.С. Аврах [3, с. 12], – складає зміст комунікативного компонента захисної діяльності. Комунікативність дозволяє більш глибоко проаналізувати психологічні причини здійснення злочину, охарактеризувати особу обвинуваченого, правильно побудувати взаємостосунки в кримінальному процесі, налагодити загальнолюдські і процесуальні зв'язки, дослідити конфліктні ситуації, що виникають у ході досудового розслідування або судового розгляду справи».

В.Л. Васильєв [4, с. 238] вказує, що для всіх юридичних професій однією з головних сторін діяльності є комунікативна, яка включає разові або постійні, здійснювані в рамках правової процедури або довільно, індивідуальні або колективні, безпосередні або опосередковані контакти юриста з іншими фізичними особами в цілях здійснення професійних обов'язків.

На думку О.М. Скрябіна, комунікативний аспект діяльності адвоката виявляється в:

- комунікативно-психологічному контакті адвоката з підзахисним або з клієнтом при першій зустрічі і на всіх інших стадіях досудового розслідування справи та судових процесів;
- виступаючи в судовому засіданні в суді першої, апеляційної та касаційної інстанції. Комунікативно-психологічному контакті зі складом суду та іншими учасниками судового процесу у всіх судових інстанціях;
- збереженні адвокатської таємниці. Адвокат не тільки повинен яскраво говорити але і вміти не розголошувати інформацію, яка відноситься до адвокатської таємниці [2, с. 15].

М. Криськів підкреслює, що у розпорядженні адвоката повинен бути широкий риторичний інструментарій, запас синонімічних засобів висловлення думки, здатність вибрати найточніше, відповідне змістові думки слово, емоційно-експресивні засоби, адекватні обговорюваній ситуації, їх мовлення повинно бути бездоганним у технічному аспекті: чіткість вимови, правильність словесних і точність логічних наголосів, відсутність штампів, слів-паразитів, ненормативної лексики, граматично

і психологічно необґрунтованих пауз, використання коротких речень як основної умови доступності усного мовлення [5, с. 292].

Таким чином, можна побачити, що майже кожний вчений у своїй роботі вказує на велику важливість комунікативних засобів у професійній діяльності адвоката. Проте, не кожен може піднятися до висот відомих ораторів, хоча багато адвокатів можуть оволодіти до певної міри риторикою. Для цього треба особливу увагу приділяти пізнанню технологічного оснащення побудови комунікаційного спілкування. Тут мається на увазі набір умов і інструментів, необхідних для побудови комунікаційних технологій. Привернемо увагу до наступних психолого-дидактичних принципів мовної дії, дотримання яких є важливою умовою технологічності його побудови.

Доступність. Зваженість змісту мови, його підлеглість розкриттю її задуму. Облік культурно-освітнього рівня слухачів, їх життєвого і професійного досвіду. Вельми ефективний прийом актуалізації змісту, використання маловідомої інформації (новизна і оригінальність), поєднання різнохарактерних відомостей, їх достовірність, теоретична і фактологічна підтвердженість.

Асоціативність. Виклик співпереживань і співроздумів. Подібного можна досягти, апелюючи до емоційної і раціональної пам'яті слухачів. Перший вид пам'яті – блок раніше випробуваних вражень, що не зникли з психіки людини. Наприклад, враження дитинства, естетичні відчуття. Другий вид пам'яті – різні знання і відомості. Наприклад, історичні дати і факти, математичні формули, закони фізики. Для виклику відповідних асоціацій використовуються такі прийоми, як аналогії, посилення на прецеденти, образність вислову.

Сенсорність. Частіше звертатися до формули Я. Коменського: «Наочність – золоте правило дидактики». Все, що можна, потрібно продемонструвати. Ширше використовувати колір, світло, звук, малюнок, модель в комунікаційному спілкуванні. Чим ґрунтовніше і різностороннє задіяні людські відчуття, тим ефективніше проникає інформація в психіку людей і активніше йде процес її чутливого і раціонального освоєння.

Експресивність. Це емоційна виразність звучання мови, її емоційний підтекст, емоційна виразність міміки, жестів. Можна ще так її визначити: це внутрішня розгорнутість виступаючого, свідоцтво його повної самовіддачі.

Інтенсивність. Вона характеризує темп подачі інформації, ступінь рухливості комунікатора під час спілкування. Різна інформація і різні люди потребують у диференційному темпі викладання і засвоєння мови. Треба враховувати темпераменти людей, їх підготовленість до ухвалення конкретного виду інформації, їх особисту зацікавленість в інформації.

Отже, адвокат повинен дотримуватися всіх вищезгаданих принципів спілкування для досягнення оптимального контакту з аудиторією. Засвоєння таких принципів та практика їх застосування повинні відбуватися ще у вищому навчальному закладі. Для цього навчальна дисципліна «Риторика» повинна вивчатися кожним, хто планує у майбутньому працювати в юридичній діяльності та спілкуватися з великою кількістю людей.

Список використаних джерел:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : закон України від 5 липня 2012 № 5076–VI / Відомості Верхової Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.
2. Скрябін О.М. Психолого-правові аспекти розвитку комунікативних здібностей адвокатів / О. М. Скрябін // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – № 3. – С. 14–18.
3. Аврах Я.С. Психологические проблемы защиты по уголовным делам / Я. С. Аврах / Казань: Изд. Казанского ун-та, 1972. – 104 с.
4. Васильев В.Л. Юридическая психология / В.Л. Васильев. – [6-е изд., перераб. и доп.]. – СПб.: Питер, 2009. – 608 с.
5. Криськів М. Мовленнєвий аспект юридичної діяльності / М. Криськів // Вісник національного університету «Львівська політехніка». – 2008. – № 620. – С. 291–293.

Рашківська В.В.

здобувач,

Національна академія внутрішніх справ

УЧАСНИКИ ЗАСТАВНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Сторонами договору застави є заставадавець і заставадержатель. Відповідно до ст. 11 Закону України «Про заставу» сторонами договору застави можуть бути фізичні, юридичні особи та держава. Аналіз цього закону, ЦК України та інших нормативних актів цивільного законодавства дає можливість зробити висновок, що громадяни у заставні правовідносини можуть вступати з 18 років, тобто з виникненням дієздатності у повному обсязі, у тому випадку, якщо вони не визнані недієздатними і не обмежені у дієздатності. Особи, які взяли шлюб до досягнення цього віку, набувають дієздатності у повному обсязі з моменту одруження. Згідно з цивільним законодавством суб'єктами цивільного права з різним обсягом прав та обов'язків можуть бути неповнолітні (до 15 років), частково дієздатні (15–18 років) та особи, визнані судом обмежено дієздатними. Всі названі категорії громадян

можуть мати певне майно на праві власності. При цьому питання про те, чи можуть усі вони виступати як сторони заставних правовідносин, прямо залежить від обсягу їхньої дієздатності.

Закон чітко встановлює, право заставодержателя звертати стягнення на предмет застави у разі, якщо в момент настання строку виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, воно не буде виконане.

Укладати договір застави можуть фізичні, юридичні особи, держава та інші суб'єкти публічного права. Законом можуть бути встановлені обмеження щодо можливості певних суб'єктів виступати заставодержателями чи заставодавцями.

Наприклад, заставодержателями за договорами застави земельних ділянок сільськогосподарського призначення та прав на них можуть бути лише банки, що відповідає вимогам, які встановлені законом, а заставодавцями – фізичні та юридичні особи, яким земельні ділянки належать на праві власності. Благодійні організації від 19.09.97 р., наприклад, не можуть виступати заставодавцями.

Надати майно у заставу відповідно до ч.2 ст.583 ЦК може: 1) власник речі або особа, якій належить майнове право, 2) особа, якій власник речі або особа, якій належить майнове право передали річ.

Ірина Пучковська називає сторонами договору застави: заставодержателя – кредитора за основним зобов'язанням, та заставодавця – особа, яка передає майно у заставу. Науковець визначає кредитором заставодержателя, який набуває право застави на заставлене майно, отже річ, яка є власністю однієї особи стає обтяженою на користь іншої особи. Тому кредитора – заставодержателя інакше називають обтяжувач, а право застави, яке йому належить, забезпечувальним обтяженням [1, с. 43].

Однак, крім заставодержателя і заставодавця учасниками заставних правовідносин можуть бути також інші особи. Зокрема, інколи в договорах застави включається умова про майнового поручителя – особу, яка зобов'язується перед кредитором іншої особи відповідати за виконання боржником свого зобов'язання в повному обсязі чи в його частині. Водночас немає чіткого визначення поняття і правового статусу поручителя в заставних правовідносинах.

На думку Дякович М. поручитель не може бути учасником заставних правовідносин. За своїм змістом відносини з участю поручителя не охоплюються заставою. В такому випадку йдеться про комбінований спосіб забезпечення, який складається з поруки та застави. Відповідно, відносини поруки і застави не врегульовані договором повинні регламентуватися різними нормативними актами.

Учасником заставних правовідносин можуть бути так звані треті особи. До них належать:

- особа, яка одержує певні права, повноваження чи обов'язки, згідно з договором застави, проте не виступає застагодержателем або застагодавцем;

- особа, боржник за кредитним договором, в інтересах якої укладається договір застави, коли застагодавцем виступає майновий поручитель.

Дослідник наголошує на тому, що порука і застава – різні способи забезпечення. Отже, використання в законодавстві про заставу терміна поручитель приводить до своєрідної юридичної тавтології в регулюванні заставних та інших забезпечувальних відносин, зокрема поруки. Це може приводити до помилкового застосування нормативних положень, що регулюють відносини поруки [2, с. 28-29].

Аналізуючи положення законів України «Про заставу», можна зауважити, що навіть зміни до Закону України «Про заставу», прийняті 25 лютого 1994 р., не внесли ясності до існуючої невизначеності у питанні про те, хто має бути застагодавцем державної власності. Відповідно до ч. 4 ст. 11 Закону України «Про заставу» нині це право обмежується тим, що значну частину майна підприємства слід передавати у заставу за згодою і на умовах, узгоджених з органом, уповноваженим управляти відповідним державним майном [3, с. 1].

Приблизно така сама схема, як і для державних установ, має діяти при заставі майна орендодавцев. Оскільки передача майна в оренду не припиняє права власності, власник має право вільно заставляти майно. При цьому не порушуються права орендаря, оскільки ст. 23 Закону України «Про оренду державного майна» передбачено, що при переході права власності до інших осіб (у тому числі і при реалізації застави) договір оренди зберігає силу для нового власника. В той же час, оскільки орендареві належить право власності на виготовлену продукцію і прибуток, що отримані від орендованого майна, а також на інше майно, придбане ним згідно із законом, він має право заставляти його самостійно [4, с. 2].

Що стосується застави майна, набутого орендарем за рахунок амортизаційних відрахувань, то відповідь на питання, хто може його заставити, залежить від того, чи передбачено у договорі те, що воно переходить у власність орендаря. Якщо так, то його застагодавцем буде орендар, якщо ні – то власник майна, яке орендується.

Аналізуючи вище викладене, законодавство України потребує вдосканалення. Вважаємо, що на сьогоднішній день є необхідним впровадження норм, які б давали чіткий перелік застагодавців та застагодержателів або взагалі зняти обмеження. Так наприклад, в німецькому законодавстві не міститься одних обмежень щодо кола застагодержателів. Так іпотечними кредиторами можуть бути іпотечні

банки, спеціалізовані іпотечні установи, ощадні каси, а також приватні особи, які мають бажання надавати позику.

Список використаних джерел:

1. Пучковская, Ирина Йосифовна. Залог недвижимости – способ обеспечения исполнения обязательств [Текст]: дис...канд.юрид.наук: 12.00.03/Пучковская Ирина Йосифовна; Национальная юридическая академия Украины. – Х., 1995.
2. Дякович М. М. Цивільно-правові аспекти забезпечення майнових інтересів заставодержателя [Текст]: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Дякович Мирослава Михайлівна; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л. – 2003.
3. Закон України «Про заставу» № 2655-ХІІ від 02 жовтня 1992 року, зі змінами й доповненнями. [Електронний ресурс]. – <http://rada.gov.ua/>.
4. Закон України «Про оренду державного та комунального майна» № 2270-ХІІ від 10 квітня 1992 року, зі змінами й доповненнями. [Електронний ресурс]. – <http://rada.gov.ua/>.

Рубанчук Г.С.

аспірант,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ ДИТИНИ: ДЕФЕКТНІСТЬ ЧИ EXPANSIO?

У статті 1 Конвенції ООН про права дитини зазначено, що дитиною є кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше [2]. В законодавстві України це положення визначено з єдиною відмінністю, термін «людська істота» замінено на «особа». Так, відповідно до Сімейного кодексу України правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття, дитина до досягнення нею чотирнадцяти років вважається малолітньою, а у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років – неповнолітньою.

Фізичні особи, які не досягли повноліття, тобто діти, можуть бути учасниками цивільних правовідносин, але їх здатність щодо реалізації своїх прав, прав та обов'язків відрізняється від тих, якими наділені фізичні особи, що мають повну цивільну дієздатність. Цивільна дієздатність фізичної особи – це здатність особи своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання. Цивільну дієздатність має фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та

може керувати ними, а отже може бути повноцінним учасником цивільних правовідносин.

Цивільний кодекс України наділяє малолітню особу частковою цивільною дієздатністю, яка дає можливість самостійно здійснювати лише обмежене коло дій. Така особа може вчиняти правочини, які задовольняють її побутові потреби, відповідають фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосуються предмета, який має невисоку вартість, а також здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом. Малолітня особа не є деліктоздатною, тому в правочинах від її імені виступають та несуть відповідальність за завдану нею шкоду батьки, усиновлювачі, опікуни (ст. 31 ЦК) [1].

Неповнолітня особа має неповну цивільну дієздатність і має право самостійно вчиняти дрібні побутові правочини, розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами, здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом, бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи; самостійно укласти договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунку). Інші правочини неповнолітня особа вчиняє за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників (ст. 32 ЦК). Неповнолітні особи є деліктоздатними, а тому особисто несуть цивільну відповідальність за порушення зобов'язань або вчинення протиправних дій. У разі, якщо майна неповнолітньої особи не достатньо для відшкодування збитків, додаткову відповідальність несуть її батьки (усиновлювачі) або піклувальник.

Повна цивільна дієздатність є природним наслідком розвитку людини в соціумі в правовому сенсі, адже з досягненням повноліття (18 років) особа втрачає правовий статус дитини. З цього моменту вона звільняється з-під контролю батьків, піклувальника, стає повним носієм свободи та ризику. Кожна повнолітня особа вважається такою, що має повну цивільну дієздатність [5, с. 276].

На думку професора Стефанчука Р.О. для компенсації ефекту «юридичної неповноцінності» при здійсненні своїх суб'єктивних цивільних прав фізична особа, яка має дефекти в обсязі цивільної дієздатності, що пов'язані, зокрема, з її віком, станом здоров'я, рівнем психічного та фізичного розвитку, повинна наділятися додатковим юридичним механізмом, в тому числі і шляхом надання їй низки допоміжних прав. Одним із перших суб'єктів, якому закон надає вказані вище додаткові юридичні механізми у вигляді відповідних суб'єктивних цивільних прав, є дитина [4, с. 520]. В свою чергу, дефектом є (від лат. defectus) – відхилення від норми, відпадання, зменшення, недолік, брак,

вада, пошкодження, а ми маємо справу із розширенням цивільних прав та обов'язків осіб, які не досягли повноліття. Це розширення є поступовим, відбувається так би мовити «нарощування» цивільної дієздатності від часткової, з досягненням 14 років – неповної, і до встановленого законом вікового мінімуму (повноліття), який припускає набуття особою здатності розуміти значення своїх дій та керувати ними, або надається фізичній особі раніше цього віку відповідно до закону.

Дефект дієздатності можливий лише у прояві певних юридичних засобів – рішення суду щодо обмеження фізичної особи в цивільній дієздатності (суд за заявою батьків (усиновлювачів), піклувальника може обмежити право неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавити її цього права (ст. 32 ЦК), а також щодо визнання особи недієздатною.

В статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» визначено, що дитина – це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона *не набуває прав повнолітньої раніше* [3]. Так, повна цивільна дієздатність може *досягатись, набуватись і надаватись*. У ЦК України реєстрація шлюбу з неповнолітньою особою є підставою для набуття нею повної цивільної дієздатності, у разі припинення шлюбу до досягнення фізичною особою повноліття повна цивільна дієздатність зберігається. Поряд з набуттям повної цивільної дієздатності у зв'язку з реєстрацією шлюбу з особою, яка не досягла повноліття, у статті 35 ЦК передбачено надання повної цивільної дієздатності неповнолітнім особам (емансипація неповнолітніх). Підставою для цього є укладення трудового договору з неповнолітньою особою, а також запис її матір'ю, батьком дитини.

Повна цивільна дієздатність може бути надана особі, яка досягла 16 років і яка бажає займатися підприємництвом. Якщо на це є згода батьків, піклувальника або органу опіки та піклування, ця особа може бути зареєстрована як підприємець [5, с. 277]. З цього моменту вона вважається такою, що має повну цивільну дієздатність. Звільнення з роботи, припинення підприємницької діяльності, смерть дитини, матір'ю, батьком якої записаний неповнолітній, чи передання дитини для проживання з іншою особою не є підставою для припинення наданої повної цивільної дієздатності.

Можна вважати, що цивільна дієздатність дитини є особливим видом цивільної дієздатності, що передбачає природне розширення, поступове збільшення правових можливостей малолітньої особи, прав та обов'язків неповнолітньої особи і досягається в повній мірі з настанням повноліття, а до того часу вона реалізується за допомогою дій законних представників цих осіб: батьків чи осіб, що їх замінюють, опікунів, піклувальників.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40 – Ст. 356.
2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року Прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН. Ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року. // Зібрання чинних міжнародних договорів України 1990 р. – № 1 – С. 205
3. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30 – Ст. 142.
4. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) [Текст] : Монографія / Р.О. Стефанчук; Національна академія наук України Інститут держави і права ім. В.П. Корещького. – Хмельницький : Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2007. – 626 с. – С. 520-521
5. Ромовська З. Українське цивільне право. Загальна частина: Академічний курс [Текст] : Підручник / Зорислава Ромовська; МОНмолодьспорт України. – Видання третє, доповнене – Київ : «ВД» Дакор», 2013. – 672 с. – С. 276-278

Хаврук В.О.

асистент,

Національний транспортний університет

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОГОВІРНИХ ФОРМ НАДАННЯ СПОЖИВЧИХ ПОСЛУГ

У сфері захисту прав споживачів правова регламентація договірних відносин набуває особливого значення є важливим чинником для підвищення як культури надання споживчих послуг так і рівня правового виховання споживачів.

Аналіз наукових публікацій та правових досліджень з проблем захисту прав споживачів, дає змогу стверджувати, що правознавці, наприклад, Кузнецова Н. С., Осетинська Г. А. [1, с. 54] проблеми правового забезпечення договірних форм надання споживчих послуг пов'язують із відсутністю в доктрині цивільного права однозначної позиції щодо класифікації цивільно-правових договорів, чіткого розмежування таких видів договорів як договір підряду і договір про надання послуг, а також недосконалістю ЦК України (гл.63) та інших правових актів. Отже, питання правового забезпечення договірних форм надання споживчих послуг є актуальними і потребують додаткових досліджень.

Проблеми правового регулювання договірних форм надання споживчих послуг необхідно розглядати на основі аналізу відповідних

положень законодавчих актів. Так, договорам з надання послуг присвячена Глава 63 «Послуги. Загальні положення» ЦК України, яка розкриває термін «послуга» як таку, що споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності. Разом з тим, закон України «Про захист прав споживачів» (п.19 ст.1) містить положення, за яким: «продукція – будь-які виріб (товар), робота чи послуга, що виготовляються, виконуються чи надаються для задоволення суспільних потреб». Таким чином, закон України «Про захист прав споживачів» послугу «матеріалізує» в продукцію, що порушує сутність як самої послуги, виробленої теорією цивільного права, так і вказує на неузгодженість термінології закону (п.19 ст.1) з положенням ЦК України (ч.1 ст.901).

Неузгодженість правових актів щодо регулювання договорів з надання споживчих послуг пояснюється тим, що в багатьох випадках дані договори ототожнюються з іншими видами цивільно-правових договорів або невірно визначається сутність послуги. І такий стан справ чітко прослідковується на прикладі різноманітних підзаконних актах. Наприклад, Правила побутового обслуговування населення [2] поєднують правове регулювання договорів підряду і договорів послуг, а сама послуга розуміється як економічна категорія «обслуговування». Іншим прикладом, є Перелік платних побутових послуг, на провадження діяльності з надання яких придбавається торговий патент [3] за яким правове регулювання побутових послуг зводиться до підряду (ремонт житла, виготовлення металовиробів за індивідуальним замовленням; ремонт ювелірних виробів і т.д.) або до прокату (автомобілів, причепів до автомобілів та інших пристроїв; спортивних і туристичних виробів; весільного вбрання та одягу для урочистих подій). З огляду на це, слід підтримати думку Н. В. Федорченко про недопустимість регламентації надання послуг нормами договору підряду [4, с. 237-242].

Через призму економічної категорії розглядаються договори з надання споживчих послуг і судовою практикою. Так, Пленум Верховного Суду України в своїй постанові від 12 квітня 1996 р. «Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів» визнавши за можливе поширювати однаковою мірою законодавство про захист прав споживачів як на договори, предметом яких є власне послуги, здійснення яких не завершується уречевленням (майновим) результатом, так і на договори, предметом яких є майно чи створення майнового результату чого не можна допускати, адже цивілістична правова природа цих договорів дещо різна, різні також правові наслідки їх порушення. А пояснюється даний підхід тим, що Закон України «Про захист прав споживачів» не визначає певних меж своєї дії, хоча він і є спеціальним законом, який регулює відносини за

участю споживачів, які придбавають товари, роботи та послуги для власних потреб.

У зв'язку з вищевикладеним постає питання про те, які ж конкретно договори є такими, що на них мають поширюватися норми законодавства про захист прав споживачів. Безумовно, що до таких договорів насамперед мають бути віднесені ті, щодо яких є про це безпосереднє застереження. У ЦК України є спеціальні застереження щодо розповсюдження законодавства про захист прав споживачів на відносини за публічним договором роздрібної купівлі-продажу за участю покупця – фізичної особи (ч.2, 3 ст.698 ЦК України), на відносини за договором побутового підряду (ч.2, 3 ст.865 ЦК України). Однак щодо договору побутового прокату такого застереження законодавець не передбачає, хоча і визнає такий договір публічним (ст.787 ЦК України). В ЦК України є інші договори, спрямовані на забезпечення особистих культурно-побутових та інших потреб громадян, щодо яких подібні застереження відсутні, наприклад, в сфері зберігання, перевезень пасажирів і багажу, страхування. Навіть в ЗУ «Про захист прав споживачів» безпосередньо визначаються лише деякі споживчі договори, а саме: договори роздрібної купівлі-продажу (ст.8-10), договір про виконання робіт та про надання послуг (ст.10), договори про надання споживчого кредиту (ст.11). Між тим перелік споживчих договорів фактично є значно більшим. За таких обставин для вирішення питання про приналежність того чи іншого договору до споживчих необхідно виявити наявність юридичних ознак, притаманних таким договорам. Такою неодмінною ознакою крім публічно-правового характеру є відплатність.

У сфері відносин за участю споживачів існують лише договори про надання відплатних послуг, оскільки їх контрагенти – суб'єкти господарської діяльності, а їх діяльність, що спрямована на реалізацію товарів, виконання робіт та надання послуг має на меті отримання прибутку. Норми Глава 63 «Послуги. Загальні положення» ЦК України є загальними і застосовуються до всіх договорів про надання послуг, якщо це не суперечить суті зобов'язання (ч.2 ст.901 ЦК України). В юридичній літературі прийнято розрізняти послуги зв'язку, медичні, ветеринарні, консультаційні, аудиторські, інформаційні, з навчання, туристському обслуговуванню тощо [5, с. 636]. Правове регулювання відносин з надання оплатних послуг, не зазначених в окремих главах ЦК України, здійснюється спеціальними законами та підзаконними нормативними актами. До них, зокрема, відносяться: Повітряний кодекс від 19.05.2011р.; закони України: «Про ветеринарну медицину» від 25.06.1992р., Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992р., «Про транспорт» від 10.11.1994р., «Про бібліотеки та бібліотечну справу» від 27.01.1995р., «Про туризм» від 15.09.1995р.,

«Про фінансові послуги та державне регулювання фінансових послуг» від 12.07.2001р., «Про телекомунікації» від 18.11.2003р.; підзаконні нормативні акти: Правила побутового обслуговування населення, затверджені Постановою КМ України від 16.05.1994р.; Правила надання послуг пасажирського автомобільного транспорту, затверджені постановою КМ України від 18.02.1997р.; Порядок обслуговування громадян залізничним транспортом, затверджені Постановою КМ України від 19.03.1997р. та ін.

Таким чином, вирішення проблем правового регулювання договірних форм надання споживчих послуг можливо здійснити наступним чином:

по-перше, для підвищення як ефективності застосування закону України «Про захист прав споживачів» судовій практиці так і його спеціалізації, необхідно встановити межі дії даного закону, одним із шляхів вирішення цього питання є внесення відповідних змін, а саме, необхідно п.7 ст.1 викласти в наступній редакції: «договір – усний чи письмовий правочин між споживачем і продавцем (виконавцем), за яким продавець (виконавець), що є підприємцем, реалізує товар, роботи, послуги споживачеві – фізичній особі, яка придбаває, набуває, замовляє, використовує (має намір це зробити) товар, роботи, послуги для особистих культурно-побутових, сімейних, домашніх та інших особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням професійних обов'язків найманого працівника». Крім того, необхідно привести у відповідність п.19 ст.1 закону, за яким: «продукція – будь-які виріб (товар), робота чи послуга, що виготовляються, виконуються чи надаються для задоволення суспільних потреб» з положенням ст. 189 ЦК України за якою продукцією є все те, що виробляється, добувається, одержується з речі;

по-друге, чітко відділити договори з надання споживчих послуг від інших видами договорів, таких як підряду, прокату, тобто розмежувати правове регулювання даних договорів, яке слід здійснити шляхом прийняття відповідних підзаконних правових актів, таких наприклад, як: Правила надання побутових послуг, Правила виконання побутових робіт, Правила надання товарів у користування (прокат) для задоволення побутових потреб і т.п.;

по-третє, розробити новий класифікатор послуг і продукції у сфері побутового обслуговування відповідно до державного класифікатора продукції та послуг ДК 016:2010.

Список використаних джерел:

1. Осетинська Г. А. Цивільно-правовий захист прав споживачів за законодавством України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Осетинська Ганна Анатоліївна. – К., 2006. – 220 с.

2. Про затвердження правил побутового обслуговування населення: постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 1994 року №313 // [Електронний ресурс]; Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/313-94-%D0%BF>.

3. Про затвердження переліку платних побутових послуг, на провадження діяльності з надання яких придбавається торговий патент: постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2010 року №1258 // [Електронний ресурс]; Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1258-2010-%D0%BF>.

4. Федорченко Н. В. Загальні проблеми зобов'язань з надання послуг / Н. В. Федорченко // Держава і право. – Вип.17. – 2002. – С.237-242.

5. Гражданское право: учебник в 3 т. / [Валявина Е. Ю., Елисеєв И. В., Иванов А. А. и др.]; под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – [4-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ТК Велби, Из-во «Проспект», 2005. – Т.2. – 848 с.

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Давид Л.Л.

здобувач,

*Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України*

СОЦІАЛЬНІ ТА ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ПРОМИСЛОВИЙ ЗРАЗОК.

Художньо-конструкторська творчість існувала з давніх часів. Особливістю її є поєднання двох різних видів творчої діяльності – художньої, яка спрямована на досягнення зовнішньої привабливості виробу (естетичний характер виробу) та конструкторської, яка спрямована на досягнення максимальної зручності виробу при використанні людиною за функціональним призначенням (ергономічний характер виробу). Відповідно до норм сучасного цивільного законодавства України, досягнення художньо-конструкторської творчості за умов їх патентоздатності охороняються як промислові зразки.

Уявлення про важливість зовнішнього вигляду ремісничих виробів в сфері знайшло своє виявлення в діяльності середньовічних цехів. Так, у країні класичного феодалізму – Франції – держава, передбачаючи привілеї для ремісничих цехів і купецьких гільдій, створювала нездоланні перешкоди на шляху приватного підприємництва та обмежувало свободу в договірних відносинах. Ретельна правова регламентація поширилася у Франції не тільки на торговельну діяльність цехів і купців, а й на внутрішню організацію виробництва і його технологію, що знайшло своє відображення в детальному визначенні видів сировини і способів його переробки, виробничого процесу, номенклатури та якості готових виробів тощо [1, с. 411]. Так, М.П. Граціанський зазначає, що діяльність цехів була в першу чергу спрямована на недопущення конкуренції та свободи виробництва [2, с. 69]. Певною мірою це стосується і обмежень щодо зовнішнього вигляду промислового виробу – адже більш зручний та привабливий ремісничий виріб неминуче стане і більш конкурентоспроможним на ринку.

Промислова революція (XVIII-XIX ст.) і пов'язаний з нею розвиток промислового (фабричного) виробництва кардинально змінили ситуацію у економіці країн Західної Європи в Новий час. З одного боку, розвиток чесної конкуренції призвів до краху ремісничих цехів і відповідних

обмежень, з іншого – промислові вироби в порівнянні з ремісничими є більш «безликими» – адже вони виробляються не в індивідуальному порядку, а відповідно до заздалегідь розроблених форм та зовнішнього вигляду (дизайну). Саме ці дизайни і стали передумовою для появи промислових зразків як об'єкта цивільно-правової охорони.

Довгий час промислові зразки знаходились «в тіні» інших об'єктів промислової власності, перш за все авторського права. Так, перший відомий правовий акт щодо охорони промислових зразків – Закон про розробку і друк на тканині (*Designing & Printing of Linen Act*) 1787 року надавав обмежену авторсько-правову охорону та захист авторських прав тим, хто бере участь у «мистецтві дизайну і друку на постільній білизні, виробках з бавовни, мусліну і ситця». Власники було надано виключне право на друк і передрук їх протягом двох місяців з дати першої публікації умови, що ім'я власника було відзначено на кожному шматку. Намір законодавця полягав у захисті «дизайну» достатньо довго, щоб отримати свою іншу на ринку. Сім років по тому термін охорони був продовжений до трьох місяців [3]. Хоча дана охорона і була обмеженою перш за все у строках (в порівнянні з строком охорони літературних творів, який за Статутом королеви Анни 1710 становив 14 років [4]) все ж початок розвитку правового регулювання промислових зразків було покладено. Варто також зауважити, що даний закон було ухвалено парламентом внаслідок численних петицій – перш за все від виробників тканин та друкарів [5]. Тобто суб'єкти, зацікавлені у розвитку даного інституту самостійно вплинули на урядові структури для лобювання власних інтересів у парламенті.

Актом про авторське право та дизайни (*The Copyright and Design Act*) 1839 року значно розширено захист – відповідні права поширено на тканини з вовни, шовку або волосся і змішані тканини. Закон також ввів захист за межі торгівлі текстилем і дав нам основи сучасного закону про зразки. Це також дозволило захистити прикраси і для форми та конфігурації будь-якого промислового виробу. Цей закон ввів систему реєстрації. Реєстратор призначався Радою торгівлі і, якщо дизайн не був зареєстрований переважного права він не міг отримати. Акт про дизайни (*Design Act*) 1842 консолідував дані Акти і демонстрував подальше збільшення захисту у разі порушення. Він також розділив можливі промислові вироби і речовини на класи. У 1843 році це було змінено щоб забезпечити захист закону до конструкцій з функціональними особливостями [6]. Також Єдиний закон про зразки (*Utility Designs Act*) 1843 року збільшив строк охорони відповідних прав до трьох років. Проте, як зазначають англійські дослідники, прийняття закону призвело до виникнення контакту з патентним правом. У той час як норми закону 1843 року нібито стосуються тільки форми та конфігурації промислових виробів, і патентного права, спрямованого на захист використання цієї

форми та/або конфігурації (тобто форми а не технічного рішення), багато творінь, які повинні були бути захищені, як винаходи реєструвались в якості корисних конструкцій (де корисність дизайну впливала з його формі, наприклад, стілець). Замість того щоб вирішувати головоломки, англійський законодавець вирішив обійти проблему, прийнявши систему, яка збільшила реєстраційні збори для корисних конструкцій, тим самим знижуючи привабливість реєстрації винаходу. У кінцевому рахунку, заявники повинні були вибрати, яку форму захисту вони хотіли отримати [7, с. 31].

Таким чином, вже в середині ХІХ ст. у Англії, що була на той час «світовою майстернею» з'являється правова охорона і захист промислових зразків, відділена від авторського та патентного права.

З часом промислова революція поширилась і на інші країни Європи та Північної Америки. Відповідно, з'являлась і потреба у новому законодавстві про захист прав інтелектуальної власності, в тому числі і промислових зразків. Так перший патент на промисловий зразок / дизайн у США – на нову форму друкарського шрифту – був виданий Джорджу Брюсу в 1842 році [8, с. 33].

Однією з перших держав, що почала здійснювати правовий захист промислових зразків, стала Російська імперія, до складу якої входила більша частина території сучасної України. 11 липня 1864 було прийнято закон, що мав назву «Положение о праве собственности на фабричные рисунки и модели». Даний закон увійшов до складу Статуту про промисловість (т. ХІ, ч. 2 Зводу Законів Російської імперії). Закон надавав творцю малюнка або моделі, призначених для відтворення в заводських, фабричних і ремісничих виробках, можливість закріпити за собою на термін від 1 року до 10 років виключне право на їх використання. Зазначене право купувалося на основі подачі прохання до Міністерства торгівлі і промисловості, де досліджувалося питання про новизну та придатність промислового зразка. На всіх виробках, в яких використовувалися заявлений малюнок або модель, містився особливий знак, що засвідчує приналежність виключного права власнику. Право на промисловий зразок могло передаватися третім особам з обов'язковим повідомленням про це Міністерства торгівлі та промисловості. У разі самовільного використання чужого зареєстрованого промислового зразка винна особа, незалежно від відшкодування завданих їм збитків, піддавалась покаранню у вигляді грошового стягнення [9, с. 41-42].

Виходячи з викладеного слід зробити наступні висновки.

Поява і розвиток правового регулювання промислових зразків став можливим лише за умови розвитку фабричної промисловості та зростанням значення використання результатів художньо-конструкторської творчості у процесі виробництва. Підприємці, що

займались більш активним використанням цих результатів, отримували відповідні переваги на ринку і були зацікавлені у забезпеченні такого становища. Відповідно, перші нормативні акти в сфері правового регулювання промислових зразків були затверджені під впливом промисловців. Саме приватна ініціатива є визначальною у сфері впровадження результатів художньо-конструкторської творчості в виробництво, а стимулювання такої ініціативи є одним з першочергових завдань держави у сфері промислової власності

Список використаних джерел:

1. История государства и права зарубежных стран: Учебник для вузов: В 2 ч. Ч. 1 / [О.А.Жидков, Н.А. Крашенинникова, В.А. Савельев и др.] Под общ. ред. д. ю. н., проф. О. А. Жидкова и д. ю. н., проф. Н. А. Крашенинниковой. – 2-е изд.– М.: Норма, 2004. – 624 с.
2. Грацианский Н.П. Парижские ремесленные цехи в XIII-XIV столетиях / Николай Павлович Грацианский – Казань: литография Императорского университета, 1911 – 347 с.
3. Designs – a brief history // Irish Patents Office [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.patentsoffice.ie/en/student_designs.aspx
4. Images and transcription of the Statute of Anne, as published 1710 // Copyright History [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.copyrighthistory.com/anne.html>
5. Ronan Deazley. Commentary on: Calico Printers' Act (1787) // Primary Sources of copyright [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://copy.law.cam.ac.uk/cam/tools/request/showRecord?id=commentary_uk_1787
6. History of designs // UK Intellectual Property Office [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ipo.gov.uk/types/design/d-about/d-what/d-history.htm>
7. Alexander Carter-Silk, Michelle Lewiston. The Development of Design Law. Past and Future: From History to Policy. Newport: The Intellectual Property Office, 2012 – 155 P.
8. Loy, William E.. Nineteenth-century American designers and engravers of type. New castle, Delaware: Oak knoll press, 2009 – 164.
9. Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации: Учеб. – 2-е изд., перераб. и доп. / Александр Петрович Сергеев – М.: Проспект, 2004. – 752 с.

Компанієць В.В.

аспірант,

Національний університет «Одеська юридична академія»

КОНТРАФАКЦІЯ У СФЕРІ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ: ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПОРУШЕНЬ

Актуальність питання про вироблення ефективних заходів протидії контрафакції у сфері промислової власності та встановлення відповідних санкцій за вчинені порушення вже на протязі декількох століть є предметом наукових дискусій. Незважаючи на наявність жорстких санкцій за виготовлення та розповсюдження контрафактної продукції, несумлінні підприємці все частіше намагаються скористатися чужою репутацією та займаються підробкою товарів, технологій тощо. На відміну від контрафакції в авторському праві, у сфері промислової власності ця проблема набуває особливого значення. Це пояснюється певною соціальною значимістю деяких контрафактних товарів (наприклад, медичних препаратів, медичного обладнання, додаткових механізмів для машинобудівельної галузі), зокрема, можливими негативними наслідками, які можуть виникнути внаслідок використання товару, що не володіє певними якостями у порівнянні з оригінальною продукцією, наслідком чого може бути смерть чи нанесення шкоди здоров'ю фізичних осіб.

Законодавство у сфері промислової власності є доволі розвинутим. За кілька століть сформувалися єдині міжнародні стандарти охорони об'єктів промислової власності, зокрема об'єктів патентного права та засобів індивідуалізації, доволі відомими та популярними є міжнародні, регіональні та національні системи реєстрації об'єктів патентного права, міжнародної та національної системи реєстрації окремих видів засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг. Приймаються певні заходи для запобігання переміщення через митний кордон України, виробляються певні ознаки оригінальних виробів, що надають можливість відрізнити від контрафактних, але, незважаючи на це, кількість підробок на ринку не зменшується.

Характеризуючи контрафакцію у сфері промислової власності, слід зазначити про можливість умовного поділу всіх порушень на дві групи: порушення прав на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг та порушення прав на об'єкти патентного права та звернутися до змісту спеціальних законів, що регулюють відносини у зазначеній сфері.

Характеризуючи порушення на об'єкти патентного права, слід звернутися до змісту положень Закону України «Про охорону прав на

винаходи і корисні моделі» [1], «Про охорону прав на промислові зразки» [2].

Відповідно до статей 34 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», 26 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» будь-яке посягання на права власника патенту, передбачені відповідними нормами зазначених законів, вважається порушенням прав власника патенту, що тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством України. На вимогу власника патенту таке порушення повинно бути припинено, а порушник зобов'язаний відшкодувати власнику патенту заподіяні збитки. Вимагати поновлення порушених прав власника патенту може за його згодою також особа, яка придбала ліцензію.

Обидва закони містять норми, які характеризують дії, що не визнаються порушенням прав. Зокрема, це статті 31 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», 22 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки». Зокрема, не є порушення використання об'єкта патентного відповідно до права попереднього користування.

Не визнається порушенням прав, що впливають з патенту, використання запатентованого об'єкта патентного права: в конструкції чи при експлуатації транспортного засобу іноземної держави, який тимчасово або випадково перебуває у водах, повітряному просторі чи на території України, за умови, що винахід (корисна модель) використовується виключно для потреб зазначеного засобу; без комерційної мети; з науковою метою або в порядку експерименту; за надзвичайних обставин (стихійне лихо, катастрофа, епідемія тощо) з повідомленням власника патенту одразу, як це стане практично можливим та виплатою йому відповідної компенсації.

Не визнається порушенням прав, що впливають з патенту, введення в господарський обіг виготовленого із застосуванням запатентованого об'єкта патентного права продукту будь-якою особою, яка придбала його без порушення прав власника.

Продукт, виготовлений із застосуванням запатентованого об'єкта патентного права, вважається придбаним без порушення прав власника патенту, якщо цей продукт був виготовлений і (або) після виготовлення введений в обіг власником патенту чи іншою особою за його спеціальним дозволом (ліцензією).

Не визнається порушенням прав, що впливають з патенту, використання з комерційною метою винаходу будь-якою особою, яка придбала продукт, виготовлений із застосуванням запатентованого винаходу, і не могла знати, що цей продукт був виготовлений чи введений в обіг з порушенням прав, що надаються патентом. Проте після одержання відповідного повідомлення власника прав зазначена особа

повинна припинити використання продукту або виплатити власнику прав відповідні кошти, розмір яких встановлюється відповідно до законів або за згодою сторін. Спори щодо цих розрахунків та порядку їх виплати вирішуються у судовому порядку.

Отже, у чинному законодавстві, на жаль, не приділяється увага саме визначенню окремих видів порушень, їх розмежуванню та характеристиці, що є не зовсім вдалим.

При характеристиці порушень прав на засоби індивідуалізації, слід звернутися до норм відповідних законів, зокрема: Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг», «Про охорону прав на

У Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» [3] статті 20 порушенням прав власника свідоцтва на знак для товарів та послуг визнається будь-яке посягання на права власника свідоцтва, в тому числі вчинення без згоди власника свідоцтва дій, що потребують його згоди, та готування до вчинення таких дій, вважається порушенням прав власника свідоцтва, що тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством України. Порушенням прав власника свідоцтва вважається також використання без його згоди в доменних іменах знаків.

Таким чином, у цьому законі лише побічно торкаються питання порушення, не розкриваючи їх зміст та не характеризуючи їх.

Щодо зазначень місць походжень товарів, Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» [4] визнає порушенням прав на використання зазначення походження товару – використання неправдивого (фальшивого) зазначення або такого зазначення, що вводить споживача в оману щодо справжнього місця походження товару.

Порушенням прав власника свідоцтва про реєстрацію права на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару є: використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару особою, яка не має свідоцтва про реєстрацію права на його використання; використання зареєстрованого зазначення географічного походження товару, якщо цей товар не походить із зареєстрованого для цього зазначення географічного місця, навіть якщо справжнє місце походження товару або географічне зазначення його походження використовується у перекладі або супроводжується словами: «вид», «тип», «стиль», «марка», «імітація» тощо; використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару або подібного до нього позначення для відмінних від описаних у Реєстрі однорідних товарів, якщо таке використання вводить в оману споживачів щодо походження товару та його особливих властивостей або інших характеристик, а також для неоднорідних товарів, якщо таке використання завдає шкоди репутації зареєстрованого зазначення або неправомірним використанням його репутації; використання

зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару як видової назви.

Таким чином, тільки один з спеціальних законів у сфері права промислової власності містить зазначення на окремі види порушень на відміну від інших, що обмежуються формулюванням «порушення прав, передбачених законом». Враховуючи викладене представляється доцільним розробити відповідні зміни у зазначені законодавчі акти, навести поняття «контрафакція» та «контрафактні товари», визначити приблизний перелік дій, що є контрафакцією у сфері промислової власності та запровадити диференційовану відповідальність в залежності від обсягу завданої шкоди, з врахуванням масштабності порушення прав та можливих негативних наслідків (у випадку їх запобіганню). Зазначені питання потребують додаткового дослідження та можуть бути предметом наступних розробок.

Список використаних джерел:

1. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 р. № 2961/1997 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7 від 15.02.94 р.
2. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15.12.1993 р. № 2962/1997 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7 від 15.02.94 р.
3. Про охорону прав на знаки для товарів та послуг: Закон України від 15.12.1993 № 3689-ХІІ // Відомості Верховної Ради України від 15.02.1994. – 1994 р. – № 7. – Ст. 36.
4. Про охорону прав на зазначення походження товарів: Закон України від 16.06.1999 р. № 752-ХІV // Відомості Верховної Ради України від 15.02.1994. – 1994 р. – № 7. – Ст. 36.

Санченко О.І.

аспірант,

Національний університет «Одеська юридична академія»

ХОРЕОГРАФІЧНИЙ ТВІР ЯК ОБ'ЄКТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Драматичні та музично-драматичні твори, твори хореографії і пантоміми є сценічними (театральними) творами, тому авторським правом охороняється не лише літературний текст і музика, композиція рухів, жестів, поз, міміки, а також сценічна постановка як окремий об'єкт авторського права, що визначає оригінальність сценічного показу твору.

Хореографічний твір і постановка як об'єкт права інтелектуальної власності є в загальному переліку об'єктів, зазначених в ст.433 ЦК України [1] та називаються серед інших сценічних творів.

Пункт 1 ст 8. Закону України «Про авторське право і суміжні права» [2] об'єктами авторського права називає драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки. Хореографічний твір – це композиція руху для танцю на сцені або будь-яка інша об'єднана однією думкою система жестів, створена для виконання.

Поняття хореографічного твору та ознак надання йому правової охорони були предметом окремих наукових досліджень.

М. Дегтьова визначає хореографію – як танцювальне мистецтво у всіх його різновидах, засноване на музично організованих, умовних, образно-виразних рухах людського тіла [3, с. 75-79].

На погляд К. Кондратьєвої, хореографічним твором признається об'єднана загальним задумом композиція рухів і поз для танцю на сцені, створена для виконання під музику або без неї. Хореографічні твори користуються правовою охороною з моменту їх обнародування, при цьому не має значення чи були вони зафіксовані на матеріальному носії [4, с. 22].

Слід погодитися з В.М. Смірноюю, яка у своєму дослідженні стверджує про відповідність хореографічного твору основним умовам надання правової охорони об'єктам авторського права. Як вона зазначає, створення танцю або постановки, як невід'ємна ознака хореографічного твору і постановки, є творчим процесом, складною інтелектуальною діяльністю одного автора чи декількох авторів (хореографів). Питання співавторства хореографічного твору є непростим, адже співавторами можуть бути як хореографи, так і танцівники, сценаристи, інші особи, що зробили внесок у творчий процес. В результаті творчої інтелектуальної діяльності створюється нове, оригінальне, неповторне і унікальне явище.

Інша ознака виражається в тому, що хореографічний твір об'єктивно виражається у формі танцю танцюристами на сцені, або в будь-якому публічному місці. Також хореографічна постановка може бути записана на матеріальному носії (відео- чи кінозапис, хореографічний текст). Характерною є риса незавершеності. Незавершеним хореографічним твором або постановкою можуть бути частина хореографічного твору, окрема комбінація рухів, жестів, поз, проміжні результати, також частина хореографічного тексту тощо.

По-третє, правова охорона не залежить від мети, змісту і спрямованості твору. Ніхто не має права посягати на правовий захист даного об'єкта, спираючись на зміст твору. Ніхто не має права вимагати, щоб твір був заборонений, вилучений, знищений, навіть якщо його зміст суперечить інтересам певних осіб, ідеологіям політичних партій тощо.

Факультативною з точки зору виникнення твору є ознака оприлюднення твору. Оприлюднення твору – це дія, за допомогою якої твір стає доступним для загального ознайомлення. Так, хореографічний твір може показуватися на сцені або в записі на екрані. Однак ці дії не є необхідними, щоб на даний об'єкт поширювалася правова охорона [5, с. 102-111].

Авторське право на твори науки, літератури і мистецтва, до яких відноситься хореографічний твір і постановка, виникає в силу факту їх створення, і для виникнення і здійснення авторських прав не потрібно дотримання будь-яких формальностей. Тобто, авторське право виникає в момент створення твору. Так, хореографічний твір і постановка, а також його частини є об'єктами права захисту з моменту створення їх автором [6, с. 212].

Часто в літературних джерелах проводиться паралель між хореографічним твором і балетом. Проте можна стверджувати, що балет і хореографічний твір є різними витворами мистецтва, що володіють рядом особливостей.

Оскільки сценарна драматургія в балеті утілюється в музиці і хореографії, то він є музично-драматичним твором. Балет належить до видовищних синтетичних, просторово-часових видів художньої творчості, тобто є спектаклем, зміст якого виражається в хореографічних образах.

Хореографічний твір, будучи самостійним об'єктом авторсько-правової охорони, може бути представлене як самостійні хореографічні номери, у вигляді танців в аудіовізуальних творах, у складі номерів естрадних виконавців (наприклад, співаків), танцювальних сцен в театральних видовищних постановках, включаючи опери, оперети, балет, і т.д. [7, с. 72-82].

Характерними ознаками хореографічного твору, крім призначення для виконання на сцені, є композиція рухів і поз для танцю і наявність загального задуму композиції. При цьому музичний супровід танцю признається факультативною ознакою.

При аналізі співвідношення категорій «танець» та «хореографічний твір» К. Кірсанова, звертає увагу, що танець – це хореографічний твір, що створений з деякої сукупності елементів, розташованих у певній послідовності з накладенням музичного супроводу чи без такого. При цьому, наявність елементів, яким властива динаміка обумовлено природою хореографічного твору як такого. Наявність елементів статичності є можливим, але не є характерним та не є обов'язковим. У зв'язку з цим, пози та позування повинні визнаватися не як частина хореографічного твору, а як самостійні об'єкти авторського права, що підлягають охороні [8, с. 61].

При характеристиці танцювальних номерів як об'єктів охорони, слід включати до їх складу: хореографічні рішення для номера в цілому та його окремих елементів, музичний супровід, костюми та прикраси виконавців, макіяж та зачіски танцюрів, кольорово-світлові рішення, сценічні декорації. Враховуючи, що при створенні чи виконанні танцювальних номерів можуть використовуватися різні об'єкти авторських прав, танцювальні номери можуть розглядатися як складні об'єкти або результати єдиних технологій [9, с. 6].

На нашу думку, враховуючи високий ступінь творчості, притаманний хореографічному твору, складність етапів створення і особливості, доцільним є закріплення у законодавстві розширеного визначення поняттю «хореографічний твір, постановка». Крім цього, необхідно провести співвідношення з іншими творами пластичного мистецтва. З врахуванням матеріалів правозастосовної практики, необхідно посилити заходи охорони авторських прав на хореографічні твори з метою запобігання їх порушенню. Окреслені проблеми потребують їх ґрунтовного вивчення та можуть бути предметом окремих наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – Ст. 461.
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №13 від 29.03.94 р.
3. Дёгтева М. Хореографическое произведение как объект авторского права // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2011. – № 5. – С. 75-79.
4. Кондратьева Е. Проблемы правового регулирования отдельных объектов авторских прав // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2011. – № 3. – С. 22-29.
5. Смирнова В.М. Хореографическое произведение как объект авторского права // Журнал российского права. – 2011. – № 12. – С. 102-111.
6. Сударков С.А. «Основы авторского права». – Мінськ: Амалфея, 2000. – 511 с.
7. Месяшная Е. Правовая охрана хореографических произведений во Франции // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2007. – № 4. – С. 72-82.
8. Кирсанова К. Право и танец: что? где? когда? // ИС. Авторское право и смежные права. – 2011. – № 5. – С. 60-66.
9. Брумштейн Ю., Аксенова Ю. Танцевальные номера: анализ особенностей с позиции авторского и смежных прав // ИС. Авторское право и смежные права. – 2011. – № 8. – С. 3-18.

Ярошевська Т.В.

к.ю.н., доцент,

Дніпродзержинський державний технічний університет

ПОНЯТТЯ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Одним із головних показників цивілізованості суспільства є те, яка увага приділяється в нім розвитку науки і техніки. Ефективне використання інтелектуального капіталу нації забезпечує економічний і соціальний розвиток держави та підвищує рівень її конкурентоздатності на світовій арені. На сьогодні конкурентоспроможність і економічний добробут окремих компаній, галузей і держав багато в чому залежить від їх здатності розробляти та ефективно використовувати досягнення науково-технічного прогресу. Інститут промислової власності являється найважливішим засобом стимулювання розвитку науки, промисловості, освіти і, зрештою, економічного зростання країн. Але для того, щоб промислова власність приносила необхідний економічний ефект, потрібно створити дієвий механізм її охорони і комерціалізації. Усі ці питання набувають ще більшої актуальності сьогодні, коли вирішується питання євроінтеграції України.

На сучасному етапі на рівні монографічних та періодичних статей цивілістів та інших науковців досліджувалися лише окремі проблемні питання охорони прав на промислову власність. Деякі аспекти правового регулювання відносин, які виникають у зв'язку з реалізацією прав на об'єкти промислової власності розглядалися у роботах українських та російських вчених: А. І. Абдулліна, О. Б. Андрейцевої, Г. О. Андрощука, Ю. Л. Бошицького, М. К. Галянтича, Є. Ш. Гарєєва, Л. Й. Глухівського, Т. С. Демченко, А. С. Довгерта, В. І. Єр'оменка, Р. Є. Еннана, П. П. Крайнева, В. М. Крижної, І. В. Кривошеїної, А. О. Кодинець, В. Є. Макоди, Ю. С. Мельниченко, Н. М. Мироненко, О. П. Орлюка, П. Ф. Немеша, В. П. Петрова, О. В. Піхурець, О. В. Ришкової, О. Д. Святоцького, О. П. Сергєєва, Н. О. Халаїм, Я. М. Шевченко, Ю. С. Шемшученка та інших.

Переважає більшість робіт в цьому напрямку зосереджена в наукових статтях або окремих розділах монографій (в цьому відношенні слід згадати роботи Г.О. Андрощука, Ю. Л. Бошицького, П.П. Крайнева, О. П. Орлюка, О.Д. Святоцького та інших). Окремо слід виділити роботи українських вчених О. М. Мельник, О. А. Підпригори, О. О. Підпригори та Р. Б. Шишки. Авторами привнесено значний вклад у розвиток права інтелектуальної власності.

Проте подальший розвиток наукомістких технологій вимагає вдосконалення правового механізму регулювання виникаючих відносин

у сфері промислової власності. Тому багато проблемних питань, які раніше були досить повно вивчені, чекають нових підходів і адекватних рішень.

Положення про права на об'єкти промислової власності закріплюються в міжнародних договорах, нормативних актах ЄС у сфері промислової власності, а також у відповідних нормативно-правових актах національного законодавства. Характерною особливістю правового регулювання промислової власності є тісний взаємозв'язок міжнародного, європейського та національного права в цій сфері.

Відповідно до Паризької конвенції, об'єктами права промислової власності вважаються: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та вказівки про походження чи найменування місця походження, захист від недобросовісної конкуренції.

Згідно з Угодою TRIPS до об'єктів права промислової власності відносяться: товарні знаки, географічні зазначення, всі об'єкти, на які видаються патенти, компонування інтегральних схем, конфіденційна інформація. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності до зазначених об'єктів відносить винаходи в усіх сферах людської діяльності, захист від недобросовісної конкуренції, а також усі інші результати інтелектуальної діяльності у виробничій та науковій сфері.

Отже, основні міжнародні договори з охорони прав на об'єкти промислової власності не містять визначення поняття «промислова власність», а тільки вказують, які об'єкти права відносяться до промислової власності.

Аналізуючи нормативні акти ЄС у сфері інтелектуальної власності, можна дійти висновку, що об'єкти права інтелектуальної власності поділяються на три групи: об'єкти авторських та суміжних прав; об'єкти права промислової власності (на основі положень Паризької конвенції) та інші об'єкти інтелектуальної власності (топографії інтегральних мікросхем, сорти рослин, породи тварин, комерційна таємниця, ноу-хау тощо). Подібний підхід у розумінні змістовного наповнення інституту права промислової власності використовує і ВОІВ.

У доктрині [1, с. 61; 2, с. 10-19] об'єкти права інтелектуальної власності також умовно поділяються на три групи: об'єкти авторського та суміжних прав, об'єкти права промислової власності та нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності. При цьому, питання щодо віднесення тих чи інших об'єктів інтелектуальної власності до кожної з названих груп і досі залишається спірним.

Що ж стосується національного законодавства, то поняття «промислова власність» використовується тільки в ст. 20 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу». Ні в ЦК України, ні у

відповідних національних законах у сфері охорони прав на об'єкти промислової власності не визначається термін «промислова власність». У ЦК України міститься обмежений перелік об'єктів права промислової власності, більшість з яких регулюються окремими законами у сфері промислової власності.

Російські фахівці у сфері промислової власності висловлюють різну точку зору щодо визначення поняття «промислова власність». Так, Л. П. Ануфрієва визначає термін «промислова власність» як «...исключительные права на использование нематериальных благ, которые явились результатом творческой деятельности в разнообразных сферах, связанных с материальным производством, торговлей, услугами» [3, с. 424]. Погоджуємося з думкою О. П. Сергєєва, що під промисловою власністю треба розуміти «...исключительные права, реализуемые в сфере производства, торгового обращения, оказания услуг» [4, с. 19].

Науковці мають різні точки зору і щодо визначення об'єктів права промислової власності. Так, російський фахівець сфери промислової власності Н. О. Горячковська [5, с. 46-50] вважає, що об'єктами права промислової власності можуть бути лише ті результати наукової діяльності, які відповідають встановленим чинним законодавством умовам патентоспроможності. Провідні українські фахівці під об'єктами права промислової власності розуміють всі об'єкти інтелектуальної власності за виключенням об'єктів авторського права та суміжних прав [6, с. 10-11; 7, с. 62]. Таким чином, в доктрині не існує єдиної точки зору щодо визначення об'єктів права промислової власності. У зв'язку з цим, вбачається за доцільне взяти за основу міжнародні акти з охорони промислової власності.

Ефективність і результативність законів, у тому числі і тих, які регулюють правовідносини в сфері промислової власності, значною мірою залежить від того, наскільки чіткі та зрозумілі визначення ключових юридичних термінів, наскільки вони логічно зв'язані і послідовні, щоб трактуватися однозначно за будь-яких ситуацій. Тому доцільно розглянути як визначається поняття промислової власності в міжнародних актах, за національним законодавством і в законодавстві окремих розвинутих іноземних країнах.

Список використаних джерел:

1. Підпригора О. А. Об'єкти цивільних прав у проекті Цивільного кодексу України / О.А. Підпригора // Українське право. – 1998. – № 1.- С. 61-72.
2. Сергєєв А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации: Учеб. / Сергєєв А. П. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ТК Велби, 2003. – 688 с.
3. Ануфрієва Л. П. Международное частное право : Особенная часть в 3 т. / Л. П. Ануфрієва. – М. : БЕК, 2000. – Т. 2. – 2000. – 656 с.

4. Мэггс П. Б. Интеллектуальная собственность / П. Мэггс, А. Сергеев. – М. : Юристъ, 2000. – 400 с..

5. Горячковская Н. Объекты интеллектуальной собственности // Бизнес информ. – 1998. – № 7. – С. 46-50.

6. Мельник О.М. Проблеми правової охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності в Україні / Мельник О. М. – Х.: Вид-во Національного ун-ту внутр. справ, 2002. – 357 с.

7. Підпригора О. А. Право інтелектуальної власності України : [навч. посібник для студ. юрид. вузів і фак. ун-тів] / Підпригора О. А., Підпригора О. О. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 334 с.

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Апанасенко К.І.

к.ю.н., доцент,

Чернігівський національний технологічний університет

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ У СФЕРІ ЦІН І ЦІНОУТВОРЕННЯ: СПРОБА КЛАСИФІКАЦІЇ

Останніми роками в Україні відбувається оновлення законодавства про ціни і ціно- (тарифо-) утворення у зв'язку з реформами в окремих галузях господарювання (насамперед, у житлово-комунальному господарстві, аграрному секторі економіки тощо), а в минулому році прийнято новий Закон України «Про ціни і ціноутворення». В юридичній літературі поки що відповідні зміни не отримали наукового аналізу, як і питання структурування законодавства у сфері ціноутворення. Тому актуальним видається завдання дослідити, якими є основні групи законодавчих актів про ціни і ціноутворення в Україні на сьогоднішній день, чи здатні вони забезпечити належне прозоре регулювання відповідної групи правовідносин.

Законодавство про ціни і ціноутворення в Україні ґрунтується на Конституції України, згідно з якою (п. 3 ст. 116) проведення цінової політики забезпечується Кабінетом Міністрів України. Базовим для цього законодавства є Закон України «Про ціни і ціноутворення» від 21 червня 2012р., що визначає основні засади цінової політики, регулює відносини, що виникають у процесі формування, встановлення та застосування цін, а також здійснення державного контролю (нагляду) та спостереження у сфері ціноутворення. Окремі норми про ціноутворення містяться в таких кодифікованих актах законодавства, як: Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р., Господарський кодекс України від 16 січня 2003р. (гл.21). Відповідні правові норми є засадничими для формування нормативно-правової бази про ціноутворення (тарифоутворення). Зважаючи на безпосередній предмет правового регулювання, законодавчі акти у сфері цін і ціноутворення, на нашу думку, можна виокремити у наступні блоки:

1) закони та підзаконні нормативно-правові акти, які регламентують порядок формування і застосування цін на окремі види товарів, робіт, послуг, результати іншої суспільно корисної діяльності. Наприклад, це Закони «Про теплопостачання» від 2 червня 2005 р., «Про житлово-комунальні послуги» від 24 червня 2004 р., «Про питну воду і питне

водопостачання» від 10 січня 2002р., «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 р., «Про поштовий зв'язок» від 4 жовтня 2001 р., «Про автомобільний транспорт» від 5 квітня 2001р. та інші. У цих законах містяться розділи (глави або статті), присвячені порядку формування цін (тарифів). Крім того, слід враховувати, що окремі українські закони містять короткі норми про те, як має визначатись ціна на ту чи іншу продукцію, послугу, роботу (наприклад, згідно з ч. 1 ст. 69 Закону «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 р. ціна викупу акцій не може бути меншою, ніж їх ринкова вартість).

Підзаконними актами в цьому блоці законодавства є постанови Уряду України, якими затверджуються методики і порядки ціно-(тарифо-) утворення, та нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади. Наприклад, це постанови КМУ «Питання декларування зміни оптово-відпускних цін на лікарські засоби і вироби медичного призначення, які закупаються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів» від 13 серпня 2012 р. № 794, «Про забезпечення єдиного підходу до формування тарифів на житлово-комунальні послуги» від 1 червня 2011 р. № 869, наказ Мінекономіки України і Держкомпідприємництва України «Про затвердження Порядку розрахунку цін на послуги та оренду торгових приміщень (площ) та їх обслуговування на ринках з продажу продовольчих та непродовольчих товарів» від 30 червня 2009р. № 638/109. До цієї групи можна віднести також підзаконні нормативно-правові акти, якими встановлюються державні регульовані ціни (наприклад, постанова Уряду України «Про затвердження мінімально допустимого рівня цін на молоко на 2012 рік» від 22 серпня 2012 р. № 807);

2) закони, укази Президента України, постанови Уряду України, якими визначається компетенція і правовий статус органів державної влади і місцевого самоврядування у галузі формування цін і тарифів. Це, наприклад, Закони «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997р., «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг» від 9 липня 2010 р., Указ Президента України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг» від 23 листопада 2011 р. №1073/2011. На даний час більш-менш комплексно повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування у галузі ціноутворення визначаються постановою Уряду України «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)» від 25 грудня 1996 р. № 1548;

3) закони та підзаконні нормативно-правові акти у сфері антимонопольно-конкурентного регулювання, що містять спеціальні норми-заборони щодо недобросовісного застосування цін як засобу конкурентної боротьби (зокрема, Закони України «Про природні

монополії» від 20 квітня 2000 р., «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р., «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р.);

4) нормативно-правові акти у сфері валютного регулювання (насамперед, Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19 лютого 1993 р. № 15-93). Хоча у Декреті не містяться норми щодо власне формування цін, однак правила про те, в якій валюті мають здійснюватись розрахунки між учасниками цивільного обігу в Україні, прямо вказують і на те, в якій валюті мають визначатись ціни;

5) законодавство у сфері оцінки майна також можна визнати складовою цінового законодавства, оскільки визначена за його правилами вартість майна, майнових прав обов'язково має використовуватись у разі приватизації та іншого відчуження державного чи комунального майна, у випадках його застави та в інших випадках, передбачених законодавством, і за домовленістю сторін (ст. 7 Закону «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 р.);

б) окремі норми Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 р. (пп.14.1.71, 14.1.219 ч. 1 ст. 14, ст. 39 та ін.), Митного кодексу України від 13 березня 2012 р. (розд. III), якими встановлені спеціальні правила визначення цін, митної вартості товарів у цілях податкового і митного регулювання;

7) акти біржового законодавства, що визначають спеціальні процедури формування цін у разі продажу товарів, цінних паперів на біржах (базовими є Закони «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 лютого 2006 р., «Про товарну біржу» від 10 грудня 1991 р.);

8) нормативно-правові акти (їх окремі глави чи статті) у сфері управління державним і комунальним сектором економіки, включаючи акти приватизаційного, орендного, концесійного законодавства та законодавства про здійснення державних закупівель. Базовими тут є Закони «Про приватизацію державного майна» від 4 березня 1992 р., «Про оренду державного та комунального майна» від 10 квітня 1992 р., «Про концесії» від 16 липня 1999 р., «Про здійснення державних закупівель» від 1 червня 2010 р., Методика розрахунку і порядок використання плати за оренду державного майна, затверджена постановою КМУ від 4 жовтня 1995 р. № 786; Методика розрахунку концесійних платежів, затверджена постановою КМУ від 12 квітня 2000 р. №639. Відповідними законами і прийнятими на їх виконання підзаконними актами визначаються правила про ціну продажу, передачі в оренду чи концесію об'єктів державного і комунального секторів економіки, регулюються відносини щодо визначення ціни на товари, роботи і послуги, що закуповуються за рахунок бюджетних коштів;

9) закони, укази Президента України та постанови Уряду України у сфері контролю за ціноутворенням. Крім норм Закону «Про ціни і ціноутворення», це й Закон «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5 квітня 2007 р., указ Президента України «Питання реалізації державної політики з контролю за цінами» від 30 березня 2012 р. № 236/2012 тощо.

Нормативні акти органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади не є актами законодавства, однак вони також забезпечують цінове регулювання. Цими актами, у межах компетенції відповідних органів, встановлюються державні регульовані ціни на окремі види товарів, робіт і послуг (наприклад, на послуги з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій, послуги у сфері перевезень пасажирів). Доцільно згадати також договори (меморандуми) між обласними державними адміністраціями, Урядом України та виробниками соціально важливих груп продовольчих товарів щодо формування цін, які стали укладатись в умовах світової економічної кризи [1]. Хоча меморандуми є радше актами соціально-зобов'язального характеру, елемент правового навантаження вони містять.

Отже, законодавство у галузі цін і ціноутворення є надзвичайно розгалуженим, містить цілі групи нормативно-правових актів, що регулюють окремі аспекти відносин у сфері формування й контролю за ціноутворенням (визначають компетенцію уповноважених органів влади, детальні методики формування цін тощо). Декілька років тому вчені-економісти відзначали, що розмаїття законодавчих актів у сфері житлово-комунального законодавства не забезпечило очікуваного впорядкування відносин з тарифоутворення у цій галузі, а навпаки – збільшило плутанину, викликану неузгодженістю та взаємним дублюванням ряду їх положень [2, с. 28]. На жаль, ситуація на краще не змінюється; визначена вище система цінового законодавства не забезпечує комплексності в регулюванні відповідних правовідносин. Тому робота у напрямку вдосконалення законодавства має тривати, як і дослідження з порушеної нами тематики.

Список використаних джерел:

1. Вертіль О. До солодкого меморандуму – оперативні групи // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 162. – 3 вересня. – С. 5; Вертіль О. Ціни на хліб регулюватиме меморандум // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 148. – 12 серпня. – С. 5; Галаур С. Влада домовляється з хлібопеками // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 123. – 8 липня.

2. Богачов С., Жданко Є. Особливості сучасного тарифоутворення на послуги ЖКГ в Україні // Економіка України. – 2010. – № 11. – С. 26–34.

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Кучма О.Л.

к.ю.н., асистент,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МІСЦЕ ТРУДОВОГО ТА СТРАХОВОГО СТАЖУ В СТРУКТУРІ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА

Вимога наявності необхідного стажу на різних етапах існування держави фігурує в різних інститутах трудового права та права соціального забезпечення, до того ж то один, то інший інститут, з огляду на використання стажу, висувається на перший план. У перші роки НЕПу стажу надавалося найбільше значення в забезпеченні по безробіттю і в забезпеченні «інвалідів за віком». У роки довоєнних п'ятирічок трудовий стаж виступає як суттєва умова в забезпеченні по тимчасовій непрацездатності і в пенсійному забезпеченні; у цих видах забезпечення значення трудового стажу зберігається і в наступні роки. У першу повоєнну п'ятирічку збільшується значення трудового стажу в регулюванні заробітної плати; стаж стає важливою умовою заохочення і нагород.

Є й інші інститути, в яких стажу відводиться визначальне місце, наприклад, прийом на роботу може бути поставлений у залежність від стажу роботи взагалі або стажу роботи за спеціальністю. Практично наявність стажу при прийомі на роботу ніколи не ігнорувалася. Інколи це отримувало і прояв у законодавстві, особливо при заміщенні вакантних посад, що потребують спеціальних знань та підготовки. Трудове законодавство передбачає ряд посад, зайняття яких вимагає наявності певної тривалості стажу роботи в певній галузі або на певній посаді. У цьому випадку стаж роботи стає додатковим юридичним фактом виникнення трудового правовідношення.

Коли йдеться про значення трудового стажу для зайняття певної посади, необхідно зазначити, що він є такою умовою лише тоді, коли стаж спеціальний. Стаж роботи за спеціальністю як умова для зайняття посади використовується, як правило, у тих випадках, коли робота вимагає ґрунтового знання виробництва в цілому, його окремих дільниць, коли працівник повинен володіти умінням організувати роботу окремих підрозділів, мати практичні навички з цієї або суміжної роботи [1, с. 32–33].

Кваліфікаційний довідник посад службовців встановлює мінімальний рівень загальної і спеціальної підготовки, необхідної для виконання роботи або займання посади, з урахуванням практичного стажу роботи за цією або аналогічною посадою [1, с. 34]. У цих випадках стаж використовується як додатковий критерій, що свідчить про певний рівень кваліфікації.

У різних інститутах стаж займає неоднакове місце. В одних випадках стаж виступає як абсолютно обов'язковий елемент, без якого сам інститут не може існувати. Візьмемо для прикладу трудові відпустки. Право на відпустку виникає як закономірний результат роботи робітником чи службовцем протягом визначеного періоду. За відсутності стажу визначеної тривалості не виникає права і на відпустку.

Юридичною підставою для надання працівнику щорічної відпустки є конституційне право на відпочинок. Щорічна відпустка оплачується. Крім того, при наданні всім працівникам щорічних відпусток зберігається місце роботи (посади) і середній заробіток.

Право на відпустку зумовлено перебуванням працівника в трудових правовідносинах з підприємством, установою, організацією, а його реалізація – наявністю в працівника стажу роботи на цьому підприємстві встановленої законом тривалості.

Таким чином, законодавство та практика його застосування дають підстави зробити висновок про те, що реалізація права на основну відпустку зумовлена трудовим стажем працівника встановленої законом тривалості. Звідси кількісний показник є найважливішим при наданні відпустки, незалежно від галузі народного господарства, умов праці та району трудової діяльності, спеціальності чи професії, за якою працює особа.

Але самої тривалості стажу не досить при наданні щорічних додаткових відпусток. Тут вступають у дію і кількісний, і якісний показники діяльності. Особливе значення має якісний показник, оскільки навіть у тих випадках, коли йдеться про додаткову відпустку за тривалу роботу на одному підприємстві, підставою виступає вже не будь-яка діяльність, а спеціальний стаж [1, с. 37].

В інших випадках тривалість стажу, будучи важливим елементом такого інституту, не є, проте, елементом обов'язковим. Наприклад, при визначенні розміру допомоги по тимчасовій непрацездатності важлива тривалість стажу, але на факт призначення допомоги по тимчасовій непрацездатності тривалість стажу не впливає.

Таким чином, взаємодія інституту стажу з окремими інститутами (соціальне страхування, заробітна плата, відпустка) неоднакова. Але однаковим є його роль як правоутворюючого фактора, роль фактичної обставини, що обумовлює виникнення певних суб'єктивних прав і обов'язків.

Як зазначає Б.Стичинський, у літературі по-різному визначається місце інституту стажу, але стаж, а так само і середньомісячний заробіток слід відносити до інститутів загальної частини права соціального забезпечення [2, с. 88].

Вважаємо, що і в трудовому праві як трудовий стаж, так і страховий стаж є інститутами загальної частини.

Кодексом законів про працю України визначено коло осіб, на яких поширюється законодавство про працю [3]. Військовослужбовці та деякі інші категорії осіб, які проходять службу в різних підрозділах, керуються спеціальним законодавством і дисциплінарними статутами при врегулюванні відносин, пов'язаних із перебуванням на службі.

Стаж роботи у відповідних структурах впливає на обсяг прав осіб. Наприклад, атестованим працівникам прокуратури, які мають стаж роботи в органах прокуратури понад 10 років, надається додаткова оплачувана відпустка тривалістю: після 10 років – 5 календарних днів, після 15 років – 10 календарних днів, після 20 років – 15 календарних днів [4]; тривалість щорічної основної відпустки для військовослужбовців, які мають вислугу в календарному обчисленні до 10 років, становить 30 календарних днів, від 10 до 15 років – 35 календарних днів, від 15 до 20 років – 40 календарних днів, понад 20 календарних років – 45 календарних днів [5]; суддям виплачується щомісячна доплата за вислугу років у розмірах: при стажі роботи до 5 років – 15 відсотків, понад 5 років – 20, понад 10 років – 30, понад 15 років – 40, понад 20 років – 50, понад 25 років – 60, понад 30 років – 70, понад 35 років – 80 відсотків від посадового окладу [6]; час роботи на посаді члена Кабінету Міністрів України зараховується до стажу державної служби, загального і безперервного стажу роботи, стажу роботи (служби) за спеціальністю, стажу роботи, який дає право на встановлення процентних надбавок до заробітної плати та одержання одноразової винагороди за вислугу років (за стаж роботи за спеціальністю на даному підприємстві), процентної надбавки за вислугу років, виплату винагороди за підсумками роботи [7] тощо.

Враховуючи зазначене вище, приходимо до висновку, що трудовий та страховий стаж є міжгалузевим інститутом, який тісно пов'язаний з іншими інститутами галузей права, і належить до загальної частини згаданих галузей права.

У трудовому праві стаж визначає право на відпустку, надбавку, доплату, переваги в залишенні на посаді тощо. У праві соціального забезпечення стаж визначає право і впливає на розмір пенсій і допомог.

Список використаних джерел:

1. Безугла Я. І. Трудовий стаж і його юридичне значення / Безугла Я. І. – К.: – Тов. «Знання» Української СРСР. – 1979. – 48 с.

2. Сличинський Б. С. Право соціального забезпечення: проблеми становлення і розвитку / Б. С. Сличинський // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К. — 2006. – Вип.31. – С. 207-215.

3. Кодекс законів про працю України / Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – додаток до № 50. – С. 375.

4. Закон України від 05.11.1991 р. № 1789 «Про прокуратуру» / Голос України. – 1991. – № 238.

5. Закон України від 20.12.1991 р. № 2011 «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» / Голос України. – 1992. – № 4.

6. Закон України від 07.07.2010 р. № 2453 «Про судоустрій і статус суддів» / Голос України. – 2010. – № 142.

7. Закон України від 07.10.2010 р. № 2591 «Про Кабінет Міністрів України» / Офіційний вісник України. – 2010. – № 79. – С. 2792.

Саніна О.В.

вчитель,

Харківська загальноосвітня школа I-III ступенів № 117

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «УМОВИ ПРАЦІ»

Як відомо, світове товариство визнає право кожної людини на справедливі та сприятливі умови праці, що включають умови праці, які відповідають вимогам безпеки та гігієни.

Наша держава, так само як і весь цивілізований світ, визнала право на безпечні та здорові умови праці і закріпила його в якості одного з конституційних прав людини і громадянина (ч.4 ст.43) [1]. Тому, говорячи про «безпечні та здорові умови праці» важливо з'ясувати, що слід розуміти саме під «умовами праці».

І міжнародно-правові акти, і національне законодавство містять визначення поняття «умови праці».

Так, ст.2 Угоди про співробітництво в галузі трудової міграції та соціального захисту трудящих-мігрантів від 15.04.1994 (ратифік. Законом № 290 / 95-ВР від 11.07.1995р.) визначає «умови праці» як сукупність факторів виробничого середовища, які впливають на стан здоров'я та працездатність людини у процесі праці, а також встановлюють тривалість робочого часу та часу відпочинку, надання відпусток, оплату праці відповідно до законодавства про працю Сторони працевлаштування [2].

Ст.1 Конвенції про правовий статус трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав від 14 листопада 2008 року: «Умови праці» – сукупність факторів трудового

процесу та виробничого середовища, в якому здійснюється трудова діяльність людини, які здійснюють вплив на її здоров'я та працездатність у ході праці, а також установлені відповідно до законодавства приймаючої Сторони тривалість робочого часу й часу відпочинку, порядок надання оплачуваних відпусток, оплата праці та інші умови праці [2].

Методичні рекомендації Міністерства праці України для проведення атестації робочих місць за умовами праці (Дод.1, Основні терміни та визначення) N 41 від 1 вересня 1992 року): «Умови праці – сукупність факторів виробничого середовища, що впливають на здоров'я і працездатність людини в процесі праці» [2].

П. 1.3 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні на роботу за кордоном (Наказ державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Міністерство праці та соціальної політики України від 19.12.2001 р.): «Умови праці – сукупність факторів виробничого середовища, які впливають на стан здоров'я та працездатність працівника в процесі праці, а також установлена тривалість робочого часу та часу відпочинку, надання відпусток, оплата праці, а також заходи в галузі соціального забезпечення відповідно до законодавства про працю держави працевлаштування» [2].

Як бачимо, наведені визначення не мають суттєвих відмінностей, навпаки, усі їх об'єднують такі ключові елементи, як «сукупність факторів виробництва, здоров'я та працездатність людини у процесі праці».

В науковій літературі також знаходимо визначення поняття «умови праці», які так само містять вказані основні елементи.

Так, за визначенням П.О. Ізюти, умови праці – це уся сукупність факторів виробничого середовища і процесу виконання службових обов'язків на підприємстві, в установі, організації усіх форм власності та незалежно від роду діяльності, які впливають на здоров'я і працездатність людини під час її професійної діяльності [3, с. 71].

Треба звернути увагу, що усі наведені визначення не розкривають головного – що ж складає «усю сукупність факторів виробництва, які впливають на здоров'я і працездатність людини під час її професійної діяльності». Проте, з'ясування цього питання має принципове значення. Як слушно зазначив О.І. Процевський, «умови праці та трудова діяльність – взаємообумовлені явища. Умови праці безпосередньо впливають на функціонування праці та його володаря. У відношенні суспільства до праці та його умов яскравіше за все проявляється відношення до людини» [4, с. 115].

Як відомо, одним із найважливіших завдань охорони праці є забезпечення таких умов праці, які б виключали можливість дії на

працівників різних небезпечних і шкідливих виробничих факторів. Проте, як вже було показано, умови, в яких працює людина, не обмежуються лише питаннями, пов'язаними з охороною праці. Так, О.І. Процевський до поняття «умови праці» включає: правові форми організації праці, права та обов'язки працівника та роботодавця, режими праці та відпочинку, форми нормування, оплату праці та преміювання, форми заохочення та заходи стягнення, зміну трудової функції та звільнення і т.д. [4, с. 115-117]. Отже, як бачимо, поняття «умови праці» охоплює усі аспекти умов трудової діяльності, усе те з чим працівник стикається у процесі праці, і це здається цілком логічно і справедливо, адже працівник проводить на роботі значну частину свого життя, а тому має право працювати в умовах, які б давали змогу не тільки плідно працювати, але і зберігати власне здоров'я.

Гігієнічний класифікатор праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу (Наказ МОЗ України від 31.12.1997 №382 [2]) умови праці поділяє на 4 класи: 1 клас – *оптимальні умови праці*, 2 клас – *допустимі умови праці*, 3 клас – *шкідливі умови праці*, 4 клас – *небезпечні (екстремальні) умови праці*.

Ст.88 КЗпП [5] вказує на умови праці, які мають враховуватися при розробленні норм виробітку (норм часу) і норм обслуговування, і зобов'язує власника визначати їх, виходячи з *нормальних умов праці*.

Нормальними умовами праці законодавець вважає: справний стан машин, верстатів і пристроїв; належну якість матеріалів та інструментів, необхідних для виконання роботи, і їх вчасне подання; вчасне постачання виробництва електроенергією, газом та іншими джерелами енергоживлення; своєчасне забезпечення технічною документацією; здорові та безпечні умови праці.

Також законодавець розкриває зміст поняття «*здорові та безпечні умови праці*»: додержання правил і норм з техніки безпеки, необхідне освітлення, опалення, вентиляція, усунення шкідливих наслідків шуму, випромінювань, вібрації та інших факторів, які негативно впливають на здоров'я робітників, і т. ін.

Отже, можна зробити висновок, що поняття *нормальні умови праці*, закріплене у КЗпП, є більш широким, загальним по відношенню до понять *оптимальні та допустимі умови праці*, що згадуються у Гігієнічному класифікаторі, і включає їх до себе.

Нажаль, оптимальні умови праці – це той ідеал, до якого потрібно прагнути. Звісно, переважна більшість працівників, як це не сумно, працює у допустимих умовах праці. Навіть сучасні досягнення науково-технічного прогресу ще неспроможні ліквідувати шкідливі умови праці, оскільки виробництво багатьох видів необхідної продукції відбувається саме в таких умовах і частина працівників вимушена в них працювати.

Проте для захисту таких працівників передбачено використання засобів колективного та індивідуального захисту.

Таким чином, *умови праці* – це об'єктивна, невід'ємна частина будь-якого процесу праці, що представляє собою сукупність взаємопов'язаних нормативних, виробничих, санітарно-гігієнічних, психофізіологічних, естетичних і соціально-економічних факторів конкретної професійної діяльності, які за певних обставин можуть впливати на здоров'я, працездатність людини, її відношення до праці і ступінь задоволеності самою працею, на рівень життя та всебічний розвиток людини як найвищої соціальної цінності.

Запропоноване визначення дає цілісну характеристику умов праці:

- як складного явища, що об'єктивно існує у будь-якій професійній діяльності;
- як єдність взаємопов'язаних чинників, що впливають на їх формування (режим праці та відпочинку, оплата праці; температура в приміщенні, його освітлення, рівень шуму та ін.);
- підтверджує неподільну єдність, взаємообумовленість таких явищ, як умови праці та трудова діяльність людини;
- вказує основні напрями можливої дії умов праці на робітника (здоров'я, працездатність, соціальний розвиток та ін.).

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України, 1996. – №30. – Ст.141
2. <http://zakon.rada.gov.ua/>
3. Ізуїта П.О. Поняття належних та безпечних умов праці // Форум права. – 2007. – №2. – С.70-74
4. Процевский А.И. Гуманизм норм советского трудового права. – Х.: «Вища школа», 1982
5. Кодекс законів про працю України: Науково-практичний коментар. За ред. О.О. Погрібного, М.І. Іншина, І.М. Шопіної. – К.: Правова єдність, 2009.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Банк Р.О.

аспірант,

Київський національний торговельно-економічний університет

ЗАХОДИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Забезпечення безпеки підприємництва, його фінансової дисципліни та економічного захисту, додержання економічних прав і свобод суб'єктів підприємницької діяльності у відносинах з державою та органами державної влади набуває особливого змісту в умовах глобальних потрясінь та складної фінансово – економічної ситуації в Україні. Для виконання поставлених завдань держава в особі її владних структур потребує використання різноманітних засобів правового регулювання діяльності підприємництва, одними з яких є адміністративно – правові засоби. У свою чергу складовою адміністративно – правових засобів є заходи адміністративного примусу та їх підвид – заходи адміністративного попередження (запобігання). За допомогою цих заходів забезпечується захист та підвищення ефективності економічної складової суб'єктів підприємницької діяльності

Варто сказати, що українськими вченими – юристами ще не в повній мірі висвітлено тему адміністративно – правового захисту підприємництва, зокрема безпеки підприємницької діяльності. Поки що не здійснено комплексних досліджень у сфері захисту безпеки підприємницької діяльності, що мають безпосередній вплив на практику правотворчості та правозастосування. Немає у науковців єдиної позиції і у визначенні суті, значенні та перспектив адміністративного примусу та заходів адміністративного попередження у сфері безпеки підприємницької діяльності. Усе це негативно позначається на механізмі захисту підприємницької діяльності від внутрішніх та зовнішніх загроз, протидії та нейтралізації дестабілізуючим негативним факторам.

Перш за все, варто розпочати із з'ясування проблеми адміністративного примусу у сфері безпеки підприємницької діяльності. Коли мова йде про адміністративний примус, то необхідно, насамперед, зупинитись на правомірності використання цього терміна. У Кодексі

України про адміністративні правопорушення термін «адміністративний примус» взагалі не використовується, тому що він не має «офіційного статусу», його сформульовано лише на доктринальному рівні. Проте це для юридичної науки в певній мірі і краще, адже це дає змогу вченим вступати в наукові дебати по з'ясуванню поняття адміністративного примусу та висловленню своєї власної точки зору щодо цієї проблематики.

Така ситуація зумовила виникнення різних поглядів щодо проблеми заходів адміністративного примусу в юридичній науці. Вчені по різному трактують це поняття, на що, в принципі, вони мають повне право.

Свого часу Г.П. Бондаренко зазначив, що адміністративний примус, це складова частина державного примусу, що полягає в застосуванні органами державного управління, судами та суддями, службовими особами, а у встановлених законодавством випадках – громадськістю у межах, формах і порядку, регламентованих чинним законодавством, державно – правового, психологічного та фізичного впливу до правопорушників з метою захисту охоронюваних правом конкретних суспільних відносин [1, с. 21].

Схожу позицію щодо розуміння адміністративного примусу демонструє нам і Ю.П. Битяк, який відмічає його як систему засобів психологічного або фізичного впливу на свідомість і поведінку людей з метою досягнення чіткого виконання встановлених обов'язків, розвитку суспільних відносин у рамках закону, забезпечення правопорядку й законності [2, с. 169-170].

Такий підхід повною мірою дає можливість зрозуміти суть адміністративного примусу та зважаючи на його «управлінський характер» відмітити, що право на застосування адміністративного примусу надано не всім органам державної влади та їх посадовим особам, а лише тим, кому таке право надано нормативно – правовими актами.

По-перше, є певна категорія осіб, щодо яких застосовуються адміністративно – примусові заходи; така персоніфікація примусу сприяє його виконанню шляхом впливу на моральну, Матеріальну, організаційну і навіть на фізичну стать суб'єкта, що порушив певне право [3, с. 35].

По-друге, існує примусовий характер адміністративного впливу на особу, а результаті чого вона свідомо здійснює ті чи інші дії чи утримується від них та підкоряється всупереч своїм бажанням [4, с. 66-67].

Слід звернути увагу на ще один аспект цієї проблеми – на класифікацію адміністративного примусу. Характеризуючи види адміністративного примусу, слід зазначити, що немає єдиного погляду з даного питання. У теорії адміністративного права існує декілька класифікацій заходів адміністративного примусу. Так, О. Бандурка, Ю.

Битяк, С. Гончарук, С. Ківалов, А. Комзюк підтримують запропоновану М. Єропкіним класифікацію заходів адміністративного примусу на заходи адміністративного запобігання, заходи адміністративного припинення та заходи адміністративного стягнення [5]. Проте не всі науковці погоджуються з такою класифікацією. Наприклад, Д. Н. Бахрах заперечує існування такого виду адміністративного примусу, як заходи адміністративного запобігання, вважаючи, що адміністративний примус застосовується тоді, коли має місце адміністративне правопорушення. У свою чергу, Бахрах виділяє такий вид адміністративного примусу, як відновлювальні заходи [6, с. 236].

Ми в свою сергу притримуємось найбільш поширеної в наукових колах позиції про поділ заходів адміністративного примусу на: *заходи адміністративного попередження (запобігання), заходи адміністративного припинення, адміністративні стягнення*. Ця класифікація була підтримана нами не даремно, адже вона найоптимальніше може застосовуватись до адміністративного примусу у сфері безпеки підприємницької діяльності.

Таким чином безпосередньо переходимо до з'ясування проблеми заходів адміністративного примусу у сфері безпеки підприємницької діяльності. Так, адміністративно – попереджувальні заходи вживаються для запобігання захисту від недобросовісної конкуренції, антиконкурентних узгоджених дії, монопольних явищ, захисту власності та майна суб'єктів підприємницької діяльності, їх корпоративних прав, протидії адміністративним бар'ерам у провадженні своєї діяльності, захисту своєї власності під час аварій, техногенних катастроф, стихійних лих, зрештою з метою нейтралізації чисельних зовнішніх та внутрішніх загроз, які оточують сферу підприємництва.

Ю.П. Битяк до загальних способів попередження правопорушень відносить, передусім, способи: виховного характеру, контролю і нагляду, звернення громадян та примусу [2, с. 217]. Виховний ефект досягається шляхом застосування органами державної влади виховного впливу до суб'єктів підприємницької діяльності .

У своїй монографії Галуцько В. В., яка у значній і певній мірі стосується і суб'єктів підприємницької діяльності та їх безпеки, виділяє такі адміністративно – попереджувальні заходи: перевірку документів осіб, які підозрюються у вчиненні правопорушення, безперешкодний вхід у житлові приміщення осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, відвідування підприємств, закладів, організацій для виконання профілактичних функцій, опечатування приміщень, використовуваних як каси, місця зберігання документів, товарно – матеріальних цінностей, опечатування вимірювальних приладів і пристроїв та інші дії [7, с. 301].

Ми повністю погоджуємось з автором щодо виділення таких адміністративно – попереджувальних заходів і в свою чергу, хочемо

доповнити цей перелік ще деякими адміністративно – попереджувальними заходами, що стосуються безпеки підприємницької діяльності, а саме: інформування суб'єктів підприємницької діяльності щодо потенційних ризиків чи загроз; критика поведінки та роботи окремих підприємств, установ й організацій, які порушують встановлені законодавством вимоги щодо ведення підприємницької діяльності; прийом представників та посадових осіб суб'єктів підприємницької діяльності та бесіда з ними щодо стану їх безпеки.

Незважаючи на те, що ці заходи є попереджувальними, вони реалізуються в односторонньому примусовому порядку органами і посадовими особами, наділеними владними повноваженнями. Адміністративно – попереджувальні заходи у сфері безпеки підприємницької діяльності виявляються у вигляді певних обмежень та заборон, що також свідчить про їх примусову природу.

Таким чином, важливість адміністративно – попереджувальних заходів важко переоцінити. Недаремно законодавець розцінює адміністративно-попереджувальну роботу як важливий компонент забезпечення законності, порядку і дисципліни, в тому числі і у сфері безпеки підприємницької діяльності. Виходячи з цього, він вводить до Кодексу України про адміністративні правопорушення спеціальну статтю (ст. 6 «Попередження адміністративних правопорушень»)[8], яка передбачає здійснення профілактичних заходів, визначає їх цілі і суб'єктів.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Г. П. Адміністративна відповідальність в СРСР / Бондаренко Г. П. – Львів : ЛДУ, 1975. – 176 с
2. Битяк Ю. П. Адміністративне право України : підручник / За заг. ред. Битяка Ю. П. – Харків: Право, 2001. – 528 с.
3. Остапенко О.І, Остапенко О.Л. Адміністративно – правове забезпечення захисту права власності в Україні: Навч. посібник. – Львів, 2007. – 149 с.
4. Адміністративне право України: Навч. посібник / За заг. ред. Т.О. Коломоєць, Г.Ю. Гулевської. – К.: Істина, 2007. -216 с.
5. Коломоєць Т. Класифікація заходів адміністративно-правового примусу / Т. Коломієць // Право України. – 2003. – № 2. – С. 105–111
6. Бахрах Д. Н. Административное право России : учеб. для студ. вузов., обуч. по спец. «Юриспруденция». – М. : НОРМА: Инфра-М, 2000. – 624 с.
7. Галуцько В.В. Адміністративно – правова охорона суб'єктів права власності в Україні: Монографія. –Херсон: ВАТ ХМД, 2006. – 356 с.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинний від 07 грудня 1984 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – С. 1122.

Бондаренко К.В.

аспірант;

Науковий керівник: Мазур А.В.

к.ю.н., доцент,

Академія митної служби України

ПРОГРАМА САМООЦІНКИ ІМПОРТЕРІВ ЯК УНІКАЛЬНА ФОРМА ПРОВЕДЕННЯ МИТНОГО ПОСТ-АУДИТУ У США

Сьогодні одним з пріоритетних завдань України є успішна інтеграція держави в світове економічне товариство. Невипадково ст. 17 Конституції України проголошує, що забезпечення економічної безпеки є однією з найважливіших функцій держави [1].

Указом Президента України від 18 березня 2013 року № 141/2013 було створено Міністерство доходів і зборів України (далі – Міндоходів) [2]. Призначенням органів доходів і зборів є, відповідно до ч.1 ст. 544 Митного кодексу України (далі-МК України), створення сприятливих умов для полегшення торгівлі, сприяння транзиту, збільшення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України, здійснення разом з митними органами інших держав заходів щодо удосконалення процедури пропуску товарів, транспортних засобів через митний кордон України, їх митного контролю та митного оформлення, яке зумовлює пошук нових та вдосконалення існуючих форм митного контролю.

Для запобігання невиконанню вимог законодавства України з питань державної митної справи запроваджено митний контроль. Необхідно зазначити, що митному контролю, відповідно до п.1 ст. 318 МК України, підлягають усі товари, транспортні засоби комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України. До переліку форм митного контролю входить поняття документальних перевірок дотримання вимог законодавства України, так званий митний пост-аудит [3].

Стосовно досвіду Сполучених Штатів Америки (далі – США) у сфері проведення митного пост-аудиту, то слід зазначити про унікальну програму самооцінки імпортерів, яка широко застосовується Бюро митної та прикордонної охорони США.

Акт про реалізацію північноамериканської угоди про вільну торгівлю (публічний закон 103 182 107 ст. 2057) 1993 року містить положення по модернізації операцій Бюро митної та прикордонної охорони США (далі – Бюро) та став відомий як Закон модернізації митної служби. З 1993 року основною задачею Бюро було максимальне дотримання торгових законів США імпортером в торговельному процесі і в той же час сприяння імпорту та ввезенню допустимих товарів. Для

досягнення цієї мети Бюро доклало всеохоплюючих зусиль по перегляду, покращенню, встановленій діловій практиці, покращення методології обслуговування клієнтів без шкоди для виконання правоохоронних аспектів місії Бюро [4].

Існує унікальна програма самооцінки імпортера (ISA) (далі – програма самооцінки). Бюро пропонує імпортерам самим здійснювати перевірку дотримання митного законодавства, свій власний аудит. Є й інші переваги для імпортера, у тому числі пов'язані з попереднім розкриттям інформації, тобто імпортер може повідомити Бюро про виявленні порушення вимог законодавства США. Попереднє розкриття може пом'якшити (тобто зменшити) штрафи. Тим не менш, попереднє розкриття має бути подано до Бюро митної та прикордонної охорони США тільки до початку розслідування. У програмі самооцінки, Бюро може виявити певні порушення ще до імпортера. Бюро інформує імпортера про порушення і дає імпортеру тридцять днів, щоб подати заяву про попереднє розкриття [5].

В рамках програми, імпортер отримує переваги участі у програмі самооцінки та бере на себе обов'язки щодо вжиття всіх необхідних заходів для продовження програми. Щоб брати участь в програмі самооцінки, імпортер повинен: заповнити Меморандум про взаєморозуміння (МОВ) та анкети, які передбачені програмою самооцінки; дотримуватися всіх законів та інших нормативних актів Бюро; підтримувати систему внутрішнього контролю, яка призначена для дотримання законів та правил Бюро; кожен рік проводити оцінку ризиків у відповідності до законів і правил Бюро; проектувати та виконувати план самотестування кожен рік у відповідь на виявлені ризики; виправляти помилки та недоліки внутрішнього контролю, виявлених в результаті самоперевірки; вести облік документації, яка була основою для самоперевірки протягом трьох років та здійснювати перевірку інформації по запиту Бюро; вести облік фінансових записів для Бюро; надавати кожен рік лист-повідомлення до Бюро про результати проведеної самоперевірки; повідомляти Бюро про організаційні зміни у компанії.

Заявка повинна бути подана імпортером, який заповнює заяву та анкету, передбачені програмою самооцінки, а уповноважена посадова особа імпортера, яка визначена відповідальною за реалізацію програми самооцінки повинна підписати Меморандум про взаєморозуміння, який окреслює обов'язки імпортера та Бюро, визначає посадових осіб, які відповідальні за дотримання Меморандуму про взаєморозуміння. Імпортери з декількома філіями можуть надати один Меморандум, який має включати в себе всі назви імпортера.

Для того, щоб допомогти розробити імпортерам та оцінити свою систему внутрішнього контролю зовнішньоекономічних операцій Бюро

створене «Керівництво по створенню внутрішнього контролю», яке представляє собою короткий перелік компонентів, які повинні бути частиною внутрішнього контролю. Цей документ може бути використаний для невеликих імпортерів, які не мають складної структури організації чи не здійснюють складних операцій, пов'язаних з діяльністю Бюро. «Внутрішній контроль та управління інструментом оцінки» є більш детальним керівництвом. Цей документ доречно використовувати великим імпортерам, які мають складну структуру організації чи здійснюють складні операції пов'язані з діяльністю Бюро. Обидва ці документи розроблені, щоб допомогти Бюро та імпортерам визначити, наскільки добре система внутрішнього контролю розроблена та функціонує та допоможуть визначити, де і які позитивні зміни можуть бути виконані. Внутрішній контроль, який розробляється та здійснюється однією компанією може значно відрізнятись від тих, які використовуються в іншій компанії. Різниця може виникати через зміни в місії, цілях та задачах компанії; зміни ступеню організаційної складності; різницю в історії та корпоративній культурі компанії; різницю в ризиках, з якими компанії стикаються.

Команда Бюро з оцінки програми самоперевірки (далі – Команда) оцінює систему внутрішнього контролю заявника для попередження та виявлення будь-яких невідповідностей, визначення зони ризику для імпортера.

Після цього проводиться нарада по розгляду кандидатури заявника, під час якої заявник повинен бути готовий: надати коротку інформацію про корпоративну структуру компанії, продемонструвати готовність дотримувати митне законодавство, продемонструвати, що всі процеси та процедури внутрішнього контролю документуються у відповідності для зони ризику, яку визначило Бюро; обговорити масштаби та методологію плану самотестування, який включатиме оцінку ризиків та періодичність здійснення моніторингу діяльності компанії. Також обговорюється план по виконанню програми, відбір випробувань, форми звітності, а також корекційні дії по розвитку та реалізації програми; налагоджується зворотній зв'язок з Командою, якщо їй буде необхідно надати додаткову чи уточнюючу інформацію.

Також Бюро створена Рада програми самооцінки (далі – Рада), яка приймає рішення, чи буде компанія прийнята до програми та направляє заявнику офіційне повідомлення про прийняте рішення. Якщо Рада виявить недоліки внутрішнього контролю чи інші невіршені питання протягом попередньої оцінки, які для виправлення потребують більше 60 днів, то заявнику видають Первинну оцінку програми самоперевірки, яка означає, що подальший розгляд ще буде проводитися. Як правило, заявнику надаються шість місяців для розробки та реалізацій

корекційних дій та/або час для надання додаткових документів перед наступною перевіркою [4].

Таким чином, можна дійти висновку, що програма самоперевірки імпортерів в США є принципово новим рівнем здійснення митного пост-аудит контролю, тому може бути впроваджена в країнах, в яких високий рівень правової культури, система проведення митного пост-аудит контролю достатньо налагоджена. В Україні на сьогодні така форма митного контролю як документальні перевірки дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи лише набуває свого розвитку, бо наразі триває початковий етап його унормування новоствореним органом Міністерством доходів і зборів України, що має забезпечувати повноцінне функціонування відповідного контрольно-перевірочного механізму. Необхідно зазначити, що в США достатньо високий рівень відповідальності імпортера за достовірність наданих до Бюро відомостей та результатів проведеної самоперевірки. Але взяти на озброєння таку можливість як проведення аудиту самим імпортером в Україні необхідно. Це вимагатиме значних змін у правовому та організаційному регулюванні проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи, але у результаті ефективність проведення митного пост-аудиту значно підвищиться.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Указ Президента України від 18 березня 2013 року № 141/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/141/2013>
3. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
4. Importer Self-Assessment Handbook. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cbp.gov/linkhandler/cgov/trade/trade_programs/importer_self_assessment/isa_hb.ctt/isa_hb.pdf
5. CBP Audits and Investigations, Focused Assessment, and the Importer Self-Assessment (ISA) Program. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://exportimportlaw.com/isaandfa/>

Борисова А.М.
магістрант,
Сумський державний університет

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

На сьогодні для суб'єктів господарювання окрім питання необхідності нормального здійснення своєї діяльності, гостро постає проблема можливості ефективного функціонування у подальшому. Тобто, крім теперішнього стану, таким суб'єктам господарювання необхідно думати про майбутнє, таким чином дбаючи про свою конкурентоздатність. А тому, відповідно, постає проблема необхідності забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Однак, у даному випадку мова йде не про конкретні складові фінансово-економічної безпеки, а про таку категорію як «інтелектуальний капітал», який напряду пов'язаний з усіма її складовими, та є неодмінною передумовою їх існування.

Останнім часом стає все більш актуально говорити про «інтелектуальний капітал». Але це є виправданим, виходячи із визначення, яке надає Х. Макдональд характеризуючи дану категорію: «це знання, що є в організації і можуть використовуватися для одержання різних переваг перед конкурентами» [1, с. 55]. А тому така підвищена увага є цілком виправданою.

Інтелектуальний капітал як наукова економічна категорія почав досліджуватися з кінця 80-х початку 90-х років ХХ століття. І вже станом на сьогодні можна назвати значні розробки у цьому напрямку, що підтверджуються величезною масою лише одних тільки визначень. Так, важлива роль у розробці теоретичних засад інтелектуального капіталу належить зарубіжним вченим Д.Беллу, Е. Брукінгу, Е. Тоффлеру, К.Беккеру, П.Пільцер, М.Мелоун, П.Дракеру, Л. Едвінссону, М.Кастельс, які вказують на взаємозв'язок нагромаджених суб'єктом господарювання знань з його майбутніми вигодами, що виражаються в подальшому у ринковій вартості.

Як слушно додають з цього приводу О.Е. Оксанич і Р.Я.Старик, у самому визначенні поняття інтелектуального капіталу підкреслюється його роль і значення в процесі створення вартості підприємства [2].

Інтелектуальний капітал (від лат. *intellectualis capitalis* – розумовий головний або головні пізнання) – це один з різновидів капіталу, який має відповідні ознаки капіталу і відтворює, одночасно, характерну лише йому (інтелектуальному капіталу) специфіку і особливості [3, с. 116].

Л. Эдвинссон і М. Мэлоун визначають інтелектуальний капітал як коріння компанії, приховані умови розвитку, що криються за видимим фасадом її будівель і товарного асортименту. У цьому й полягає особливе значення інтелектуального капіталу [4, с. 335].

Е. Брукінг, зазначає, що інтелектуальний капітал – це сукупність нематеріальних (інтелектуальних) активів, без яких компанія не може існувати та розвивати підсилюють конкурентні переваги підприємства. До інтелектуального капіталу відносять ринкові активи (марка, перспективні угоди, договори, контракти, дистрибутивні канали), активи інтелектуальної власності (патенти, авторські права, торгова марка) і інфраструктури (бізнес-процеси, управлінська політика підприємства, культура і процеси управління), гуманітарні активи (інтелектуальні активи службовців і партнерів підприємства, які полягають в знаннях і уміннях) [5, с. 30].

В.Л. Іноземцев відзначає, що інтелектуальний капітал – це інформація та повсякденні знання працівників, які акумулює воедино і знання працівників підприємства, і інтелектуальну власність, і нагромаджений досвід, спілкування й організаційну структуру, інформаційні мережі й імідж фірми. Тому автор розглядає інтелектуальний капітал як своєрідний «колективний мозок» [6, с. 322].

Та ще одне визначення дане В.П. Баговим: «Інтелектуальний капітал – це інтелектуальне багатство організації, яке визначає її творчі можливості зі створення та реалізації інтелектуальної та інноваційної продукції» [7, с. 45].

Узагальнюючи наявний теоретичний матеріал з досліджуваної проблематики Ж.О. Шульга, виділяє три основних підходи до формулювання визначення інтелектуального капіталу, одним серед яких є структурний [8, с. 108]. На думку автора сутність структурного підходу полягає у визначенні інтелектуального капіталу через розкриття його структури. І такий підхід є досить суттєвим, адже аналізуючи окремі конкретні складові елементи категорії можна зрозуміти загальну її сутність.

Як погоджується більшість дослідників та науковців, людський, організаційний і споживчий капітали становлять структуру або «підсистеми» інтелектуального капіталу, вони нерозривно пов'язані:

- людський капітал – це знання, творчий, інтелектуальний капітал, особисті якості, моральні цінності, інтелектуальний потенціал, ноу-хау, креативний спосіб мислення, моральні цінності, уміння і навички, лідерство, культура праці, які використовують для отримання доходу організацією (підприємством) або індивідом. При цьому сукупність всіх елементів людського капіталу становить в роботі синергетичний ефект, багаторазово збільшує ефективність прийнятих індивідуальних рішень;

- організаційний капітал – технології, процедури та системи управління, культура, технічне і програмне забезпечення, патенти, ліцензії, товарні знаки, промислові зразки, організаційні форми і структури. Це здатність адекватно реагувати на вимоги ринку і грамотно використовувати людський капітал (вміння і навички та потенціал). Розвиток організаційного капіталу полягає в організації дослідницької діяльності (дослідження ринку і основних методів управління), а також у розвитку корпоративної культури;

- споживчий капітал – система тривких зв'язків і відносин, що забезпечує ефективну взаємодію між клієнтами (споживачами) і персоналом підприємства. Охоплює контракти, угоди, репутацію, бренд, товарні знаки, канали розподілу продукції (товарів, робіт, послуг), відносини з клієнтами [9, с. 125].

У такій структурі можна побачити взаємозв'язок усіх елементів, адже якщо не буде одного, втрачається необхідність й існування іншого. Тому вони і становлять собою систему.

Якщо ж підняти питання чому такі підсистеми об'єднуються в одну систему під назвою «інтелектуальний капітал», то можна простежити наступне: сама дефініція «інтелект» означає певні знання, «капітал» можна розглядати як певну сукупність чогось, нагромадження, а тому трактування інтелектуального капіталу, у загальному, як сукупності нагромадження знань, є досить виправданим.

Такі знання мають пронизувати будь-яку область роботи суб'єкта господарювання: персонал має мати знання та бути компетентним та професійно кваліфікованим, такі знання виявляються у процесі роботи персоналу перш за все, з технікою, технологією, управлінням іншими людьми задля вироблення та надання кінцевого продукту (послуги), які направлені на споживача, та по-друге, знання, які виявлятимуться на споживачеві, задля розуміння «що необхідно клієнтові».

Таким чином лише за наявності інтелектуального капіталу суб'єкт господарювання зможе нормально функціонувати, що є неодмінною умовою його фінансово-економічної безпеки та переваги над конкурентами.

Однак, сьогодні нормальне функціонування суб'єкта господарювання вимагає не лише стабільного здійснення своєї діяльності, кожен такий суб'єкт прагне якомога підвищити свою вартість на ринку, що можливе лише за ефективного розвитку. Тому важливим є нарощування, вдосконалення та модернізація його інтелектуального капіталу. Це у свою чергу можливо шляхом фінансування в розвиток даного напрямку. А це ще раз підтверджує взаємозв'язок інтелектуального капіталу із забезпеченням фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Отже, на підставі всього вище зазначеного можна прийти висновку, що в нинішніх умовах розвитку ринку важливим чинником забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання є фінансування в розвиток інтелектуального капіталу, адже лише нарощування його забезпечить збільшення вартості суб'єкта господарювання, а це в свою чергу гарантує отримання прибутку.

Список використаних джерел:

1. Комаров И. Интеллектуальный капитал / И. Комаров // Персонал. – 2000. – № 5. – С. 54–62.
2. Оксанич О.Е. Напрямки розвитку інтелектуального капіталу підприємств України [Електронний ресурс] / О.Е. Оксанич, Р.Я.Старик. Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vviem/2011_1/18.pdf
3. Возняк Г. Інтелектуальний капітал підприємств: проблеми ідентифікації та оцінки / Г. Возняк, Л. Бенюк // Вісник Львівського університету. – 2009. – № 41. – С. 115-123.
4. Эдвинссон Л. Интеллектуальный капитал. Определение истинной стоимости компании / Л. Эдвинссон, М. Мэлоун ; под. ред. В. Иноземцева. – М., 1999. – 450 с.
5. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал / Э. Брукинг. – СПб. : Питер, 2001. – 288 с.
6. Иноземцев В. Л. За пределами экономического общества / В.Л. Иноземцев. – М. : Academia, 1998. – 640 с.
7. Багов В.П. Управление интеллектуальным капиталом : учебн. пособ. / В.П. Багов, Е.Н. Селезнев, В.С. Ступаков. – М. : ВБ «Камерон», 2006. – 248 с.
8. Шульга Ж.О. Інтелектуальний капітал як об'єктивна економічна категорія / Ж.О. Шульга // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу 2010. – № 2(10). – С. 106-111.
9. Стюарт Т. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций / Т. Стюарт. – М. : Academia, 1999. – 345 с.

Діордіца І.В.

к.ю.н., доцент,

Академія праці, соціальних відносин і туризму

НОРМАТИВНА МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИСДИКЦІЙНОЇ НАЛЕЖНОСТІ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ ЗА УЧАСТЮ ОРГАНІВ АНТИМОНОПОЛЬНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ

Дослідивши низку адміністративних справ, на наше переконання, нині існує колізія між нормами Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) з одного боку та деякими законами України – з іншого, зокрема в частині визначення юрисдикційної

належності публічно-правових спорів за участю органів Антимонопольного комітету України.

Так, відповідно до статей 2, 3 та 17 КАС України такі спори належать саме до адміністративної юрисдикції, а закони та інші нормативно-правові акти до приведення їх у відповідність із Кодексом, діють у частині, що не суперечить цьому Кодексу (пункт 13 Розділу VIII Прикінцеві та перехідні положення КАС України). Однак усупереч цим приписам, адміністративні суди подекуди відмовляють у відкритті провадження в адміністративних справах у спорах за зверненням органів Антимонопольного комітету України із публічно-правовими вимогами до приватних осіб, посилаючись на пункт 3 частини першої статті 12 Господарського процесуального кодексу України та спорах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності цих органів, посилаючись на статтю 60 Закону України «Про захист економічної конкуренції».

Так, згідно з частини 1 статті 60 вказаного закону заявник, відповідач, третя особа мають право оскаржити рішення органів Антимонопольного комітету України повністю або частково до господарського суду у двомісячний строк з дня одержання рішення.

Частина друга статті 60 передбачає, що рішення адміністративної колегії територіального відділення Антимонопольного комітету України оскаржуються до господарських судів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя.

Таким чином, з аналізу вказаних норм, суди помилково доходять висновку, що справи зі спорів про оскарження рішень органів Антимонопольного комітету України підвідомчі господарським судам і підлягають розглядові за правилами Господарського процесуального кодексу України. Це стосується й розгляду справ за позовами органів Антимонопольного комітету України про стягнення з суб'єктів господарювання сум штрафів та пені у зв'язку з порушенням конкурентного законодавства, оскільки таке стягнення здійснюється згідно саме з рішеннями відповідних органів, прийнятими на підставі приписів названого Закону. Водночас і пунктом 3 частини першої статті 12 Господарського процесуального кодексу України встановлено, що справи за заявами органів Антимонопольного комітету України з питань, віднесених законодавчими актами до їх компетенції, підвідомчі господарським судам.

Така позиція також викладена у пункті 1 рекомендацій президії Вищого господарського суду України від 29.10.2008 № 04-5/247 «Про деякі питання практики застосування конкурентного законодавства».

Однак, на нашу думку, суди першої інстанції неправомірно відмовляють у відкритті провадження в таких адміністративних справах, оскільки відповідно до статті 18 КАС України окружним адміністративним судам підсудні адміністративні справи, у яких однією

зі сторін є орган державної влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, обласна рада, Київська або Севастопольська міська рада, їх посадова чи службова особа, крім випадків, передбачених цим Кодексом, та крім справ з приводу їхніх рішень, дій чи бездіяльності у справах про адміністративні проступки та справ, які підсудні місцевим загальним судам як адміністративним судам.

Також звертаємо увагу на те, що згідно зі статтею 6 КАС України кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або інтереси, а відповідно до статті 1 Закону України від 26 листопада 1993 року № 3659-ХІІ «Про Антимонопольний комітет України» (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, що аналізується нами) АМКУ є державним органом зі спеціальним статусом, мета діяльності якого полягає в забезпеченні державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, що відповідає ознакам суб'єкта владних повноважень, наведеним у пункті 7 частини 1 статті 3 КАС України.

Необхідно констатувати, що предмет регулювання Господарського кодексу, закріплений у статті 1, визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. У цьому випадку звертаємо увагу на те, що з урахуванням приписів статті 2 йдеться про учасників, які наділені господарською компетенцією. Відповідно до частини 1 статті 8 Господарського кодексу України держава, органи державної влади та органи місцевого самоврядування не є суб'єктами господарювання.

Сферу господарських відносин відповідно до частини 4 статті 3 зазначеного Кодексу становлять:

– господарсько-виробничі (частина четверта даної статті): майнові та інші відносини, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності;

– організаційно-господарські (частина 6 ст. 3): відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю, під якою відповідно до частини першої даної статті розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямованих на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність;

– внутрішньогосподарські відносини (частина 7 ст. 3): відносини, що складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання, та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами.

Відповідно до ст. 4 Господарського кодексу України, норми якої визначають розмежування відносин у сфері господарювання з іншими видами відносин, не є предметом регулювання цього Кодексу, зокрема, адміністративні й інші відносини управління за участі суб'єктів господарювання, в яких орган державної влади або місцевого самоврядування не є суб'єктом, наділеним господарською компетенцією, і безпосередньо не здійснює організаційно-господарських повноважень щодо суб'єкта господарювання.

Аналіз зазначених норм чітко розмежовує господарські відносини (у межах яких реалізується господарська компетенція) та владні управлінські функції.

Дуліна О.В.

викладач,

Одеський державний аграрний університет

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ОСОБА, ЩО ПРИТЯГАЄТЬСЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ» ТА «СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ»

Курс нашої держави на євроінтеграцію, створення більш досконалої правової системи, яка б забезпечувала зміцнення законності, надійний захист прав і свобод громадян, інтересів держави [1, с. 3] обумовлює необхідність реформування адміністративного законодавства, його поступової переорієнтації на забезпечення і захист прав суб'єктів адміністративних правовідносин [2, с. 3]. Одним із основних завдань щодо такого реформування є вдосконалення інституту адміністративної відповідальності, що в свою чергу неможливо здійснити без уніфікованого та законодавчо закріпленого категоріально-понятійного апарату, адже як відомо, адміністративна відповідальність є репресивним видом юридичної відповідальності і пов'язана із застосуванням уповноваженими державними органами і посадовими особами адміністративних стягнень до суб'єктів, винних у вчиненні адміністративного проступку. Вона є оперативним засобом впливу на порушників і застосовується в адміністративному, іноді – у судовому порядку [3, с. 115]. Саме тому вдосконалення понятійного апарату у цій

сфері допоможе уникнути правових колізій на практиці та сприятиме розвитку теоретичного підґрунтя подальшого розвитку науки адміністративного права.

Одним із спектрів зазначеної проблеми є питання співвідношення понять «особа, що притягається до адміністративної відповідальності» та «суб'єкт адміністративної відповідальності», що іноді вживаються як тотожні.

Одним із учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення є особа, що притягається до адміністративної відповідальності, яка набуває цього статусу з моменту складання протоколу про адміністративне правопорушення. Відповідно до ст. 12 КУпАП, адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку.

Слід зауважити, що Кодекс про адміністративні правопорушення [3] не містить визначення поняття «особа, що притягається до адміністративної відповідальності», а лише визначає її права та обов'язки (ст. 268 КУпАП). Однак аналіз наявних у законодавстві та юридичній літературі класифікацій учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення дає підстави узагальнити, що особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, належить до:

суб'єктів, що мають особистий інтерес у справі (Д.М. Бахрах, О.В. Кузьменко, З.Р. Кісіль);

осіб, що беруть участь у провадженні у справах про адміністративні правопорушення (гл. 21 КУпАП);

центральної осіб (А.Т. Комзюк);

суб'єктів, безпосередньо заінтересованих у результатах юридичного процесу, інтереси і суб'єктивні права яких підлягають захисту всіма процесуальними засобами і прийомами (С.Н. Манохіна);

суб'єктів, які притягаються до адміністративної відповідальності (О.К. Застрожна);

суб'єктів, щодо яких вирішується справа (В.В. Коваленко);

основних суб'єктів (А.Б. Іванюженко);

учасників, які захищають свої інтереси (В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко).

Виходячи з викладеного, а також з аналізу змісту ст. 268 КУпАП, можна виокремити основні ознаки осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності:

є учасником адміністративно-процесуальних відносин;

має адміністративно-процесуальну дієздатність та деліктоздатність;

персоніфікує адміністративну справу. Так, відповідно до ст. 61 Конституції України, «ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме

правопорушення» [4]. Згідно з ч 8 ст. 247 КУпАП, провадження у справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю у разі наявності «по тому самому факту щодо особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, постанови компетентного органу (посадової особи) про накладення адміністративного стягнення, або не скасованої постанови про закриття справи про адміністративне правопорушення» [3];

має особисту зацікавленість у вирішенні справи, яка полягає у прагненні до встановлення певного стану, обставин, які є об'єктом спірних публічно-правових відносин;

вчиняє дії, спрямовані на захист її інтересів і суб'єктивних прав (давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання тощо);

особа, на яку складено протокол про адміністративне правопорушення.

Отже, особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, – це дієздатна фізична особа, яка бере участь у провадженні у справі про адміністративні правопорушення як особа, на яку складено протокол про адміністративне правопорушення, має особисту зацікавленість у її вирішенні, а також наділена правами та обов'язками вчиняти дії, спрямовані на захист і поновлення її суб'єктивних прав та інтересів.

Що стосується терміну «суб'єкт адміністративної відповідальності» то його законодавче визначення теж на сьогодні відсутнє, незважаючи на те, що опосередковано можемо виділити його ознаки із норм ст. 9 КУпАП «Поняття адміністративного правопорушення» та ст. 12 КУпАП «Вік, після досягнення якого настає адміністративна відповідальність» [3]. Проте й у цьому випадку є певне термінологічне непорозуміння – поняття «суб'єкт адміністративної відповідальності» досить часто вживають як тотожний терміну «суб'єкт адміністративного правопорушення», що вважаємо неправильним.

У науковій літературі [5, с. 54] під суб'єктом адміністративного правопорушення розуміють:

фізичну особу, яка досягла на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку [6, с. 166];

фізичну осудну особу, яка досягла на момент вчинення проступку віку, з якого настає адміністративна відповідальність [7, с. 21];

осудну особу, яка досягла певного віку і вчинила описаний у законі склад адміністративного проступку [8, с. 245];

осудну фізичну особу, якій на момент вчинення адміністративного правопорушення виповнилось 16 років [9, с. 11].

Вважаємо за необхідне підтримати думку О.Л. Чернецького, який вважає, що суб'єктом адміністративної відповідальності є особа, яка має всі ознаки суб'єкту адміністративного правопорушення і до якої застосовується одне із адміністративних стягнень або один із заходів

впливу і, відповідно, термін «суб'єкт адміністративної відповідальності» є ширшим за змістом, ніж «суб'єкт адміністративного правопорушення», так як особа, яка вчинила адміністративне правопорушення за певних обставин може бути і не притягнена до адміністративної відповідальності» [5, с. 54].

Таким чином, суб'єктом адміністративної відповідальності є осудна особа, що досягла певного віку і вчинила протиправне, винне (умисне або необережне) діяння (дію чи бездіяльність), яке посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління, за яке законом передбачено адміністративну відповідальність та до якої застосоване одне із адміністративних стягнень або один із заходів впливу. На нашу думку законодавець умисно в Кодексі України про адміністративні правопорушення (зокрема в зазначених нами статтях) не вживає термін «фізична особа» оскільки це дає підстави визнавати суб'єктами адміністративної відповідальності й юридичних осіб.

Аналізуючи співвідношення понять «особа, що притягається до адміністративної відповідальності» та «суб'єкт адміністративної відповідальності» слід зазначити, що, по-перше, це впливає на процесуальний статус особи, яку підозрюють у вчиненні адміністративного правопорушення, а по-друге, в залежності від обраного критерію класифікації термін «особа, що притягається до адміністративної відповідальності» може бути складовою дефініції «суб'єкт адміністративної відповідальності» оскільки перший термін застосовують до особи з моменту складання на неї протоколу про адміністративне правопорушення і вона перебуває у цьому статусі до вступу у законну силу постанови по справі про адміністративне правопорушення. Термін «суб'єкт адміністративної відповідальності» охоплює собою увесь наведений вище процес.

Список використаних джерел:

1. Свиридов В.Ф. Судова практика вимагає коригування адміністративного та кримінального процесів. // *Голос України*. – 10 липня 2013 року. – С. 3.
2. Герман Е.С. Административно-процессуальный статус физического лица – участника производства по делам об административных правонарушениях, имеющего личный интерес в деле : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Е.С. Герман. – Челябинск, 2011. – 22 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. // *Відомості Верховної Ради Української РСР*. – 1984. – додаток до № 51. – Ст. 1122 (із змінами та доповненнями).
4. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К. : Преса України, 1997. – 80 с.
5. Чернецький О.Л. Правове регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Чернецький Олександр Леонідович, Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х.: 2007. – 205 с.

6. Адміністративне право України: Підручник для юрид. вузів і фак. / За ред. Ю.П. Битяка. – Харків: Право, 2000. – 520 с.
7. Адміністративна відповідальність в Україні: Навчальний посібник / За заг. ред. доц. А.Т. Комзюка. 2-е вид., перероб. і доп. – Харків: Ун-т внутр. справ, 2000. – 99 с.
8. Козлов Ю.М. Административные правоотношения. – М.: Юрид. лит., 1976. – 184 с.
9. Адміністративна відповідальність (загальні положення та правопорушення у сфері обігу наркотиків): Навчальний посібник / За заг. ред. доктора юридичних наук, професора І.П. Голосніченка. – К.: КІВС, 2003. – 112 с.

Левченко С.Г.

аспірант,

Національний університет «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ВИДИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДОХОДІВ І ЗБОРІВ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СПРАВИ

Розгляду адміністративної діяльності органів доходів і зборів у сфері державної митної справи в якості самостійного правового явища сприяє багатоаспектність підходів до визначення правової природи, видів, форм і підстав здійснення цього виду діяльності.

У зв'язку з тим, що адміністративна діяльність органів доходів та зборів безпосередньо пов'язана з наявністю у них, їх структур та посадових осіб певних адміністративних повноважень – обов'язків та прав щодо реалізації поставлених цілей і завдань у сфері державної митної справи [1, ч. 2 ст. 544], нерідко виникає питання про визначення меж здійснення органами доходів і зборів адміністративної діяльності: чи обмежуються вони лише реалізацією зовнішніх адміністративних повноважень (зовнішня адміністративна діяльність), або в неї включена так звана внутрішньоорганізаційна складова (внутрішня адміністративна діяльність)? При вирішенні питання про виділення зовнішньої та внутрішньої адміністративної діяльності багато залежить від конкретніше позиції автора та цілей наукового дослідження. Не вдаючись глибоко в дискусію, хочеться визнати правомірність позиції тих авторів (А.Л. Коренев, Д.М. Бахрах), які виділяють у сфері адміністративної діяльності як зовнішню, так і внутрішньоорганізаційну складові [3, с. 38; 2, с. 6]. Однак не можна заперечувати і практичну значимість розгляду адміністративної діяльності органів доходів і зборів у так званому «вузькому» значенні даного поняття, беручи до уваги

лише її зовнішню сторону, що дозволяє більше уваги приділити тим сторонам адміністративної діяльності, які безпосередньо пов'язані з діяльністю органів доходів і зборів у сфері державної митної справи як складової частини системи органів виконавчої влади, на котрі покладене завдання по забезпеченню національних інтересів та національної безпеки України.

Так, Ю.Т. Мілько зазначає, що «зовнішня адміністративна діяльність – це, перш за все, їх діяльність як апарату... державного управління... Серед адміністративних повноважень важливе значення мають передбачені законом права на застосування заходів адміністративного впливу [4, с. 85-86]. На думку автора, Ю.Т. Мілько абсолютно справедливо пов'язує зі здійсненням зовнішньої адміністративної діяльності, або ще як її називають, позасистемної (так як даний вид діяльності виходить за межі самої системи органів доходів і зборів), наявність і практичну реалізацію адміністративних повноважень, оскільки зовнішні адміністративні повноваження органів доходів і зборів безпосередньо обумовлені їх призначенням, є частиною їх компетенції та спрямовані на вирішення поставлених перед ними завдань.

Зовнішній адміністративно-правовий характер має майже вся діяльність органів доходів і зборів у сфері державної митної справи, пов'язана з реалізацією державної митної політики. Так, зовнішня адміністративна діяльність органів доходів і зборів у сфері державної митної справи полягає в забезпеченні неухильного дотримання законодавства України з питань державної митної справи та встановленого порядку і умов переміщення товарів через митний кордон України, здійсненні митного контролю та митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України, застосуванні механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справлянні митних платежів, веденні митної статистики та обміні даними митної статистики з митними органами інших країн, здійсненні обміну документами та інформацією (у тому числі електронною) з іншими державними органами України, митними, правоохоронними та іншими органами іноземних держав митною інформацією, веденні Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійсненні відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобіганні та протидії контрабанді, боротьбі з порушеннями митних правил [1].

Однак, зовнішня адміністративна діяльність органів доходів і зборів у сфері державної митної неможлива без внутрішньої діяльності, яка, підготовлюючи зовнішні дії, тим самим дає можливість досить швидко вибирати потрібну дію. Внутрішня діяльність має ту ж будову, що і зовнішня діяльність, відрізняючись від неї лише формою протікання. Це

означає, що внутрішня діяльність походить від зовнішньої адміністративної діяльності в результаті процесу інтеріоризації.

Існування внутрішньоорганізаційного виду адміністративної діяльності органів доходів і зборів зумовлено тим, що відносини, які складаються в організаційній сфері функціонування системи органів доходів і зборів виражають імперативний характер зв'язків «орган вищого рівня» – «орган нижчого рівня», «керівник» – «співробітник», який ґрунтується на наказах, що говорить про важливість саме адміністративно-правового регулювання відносин у даній сфері і здійснення внутрішньої адміністративної діяльності органів доходів і зборів.

Як і всі інші системи, система органів доходів і зборів, що здійснюють адміністративну діяльність у сфері державної митної справи, потребує забезпечення належної організаційної оформленості об'єкта і суб'єкта управління, забезпечення об'єкта методологічною інформацією, ресурсами і умовами, необхідними для його нормальної діяльності. Відповідно, найважливішою функцією, що об'єктивно необхідна управлінню органами доходів і зборів, які здійснюють адміністративну діяльність у сфері державної митної справи, є організація, що розуміється як формування і вдосконалення керованих об'єктів і управляючої ними системи, яка бере участь у проведенні в життя зазначеної функції шляхом підготовки та обґрунтування матеріалів про створення, вдосконалення структурних ланок системи. Вирішення цих питань віднесено до компетенції Міністерства доходів і зборів України [1, ч. ст. 546, ч. 3 ст. 547].

Внутрішньоорганізаційна адміністративна діяльність органів доходів і зборів у сфері державної митної справи охоплює не тільки виконання функцій щодо вдосконалення структури системи органів доходів і зборів, а й забезпечення кадрової роботи, фінансового та матеріально-технічного забезпечення, прийняття управлінських рішень з питань державної митної справи та контролю за їх реалізацією.

Як показує практика, тільки комплексне застосування всіх видів адміністративної діяльності органів доходів і зборів у сфері державної митної справи в рамках діючого законодавства дозволить ефективно вирішити завдання захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року // *Голос України* від 21.04.2012. – № 73 – 74 (зі змінами та доповненнями)
2. *Административная деятельность органов внутренних дел. Часть общая.* Учебник. М МЮИ, МВД России, Щит-М, 1998. С. 38

3. Бахрах Д.Н. Административное право России. Учебник для вузов. М.: Норма-Инфра-М, 2000. С. 6

4. Советское административное право: Управление в области административно-политической деятельности. М.: Юрид лит-ра, 1979. С. 85-86

Левчун А.В.

студентка;

Науковий керівник: Касянюк Т.С.

старший викладач,

Національний університет державної податкової служби України

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ЦИФРОВОГО ПІДПISУ

У сучасному світі дуже важко уявити життя суспільства без комп'ютерів, телефонів і інших гаджетів, тому все більшої популярності набирає електронна інформація. Як на мене, електронна інформація з кожним роком все більше витісняє інформацію, яка міститься на паперових носіях, і в цьому є плюси і мінуси.

Слід зазначити, що останніми роками у діловому та повсякденному житті зростає тенденція у обміні електронними даними. У якому можуть брати участь органи державної влади, в тому числі Міністерство доходів і зборів України, комерційні і некомерційні організації, а також громадяни в своїх офіційних і особистих стосунках [5].

Важливу роль та вагомий внесок у висвітлені проблем теорії і практики цифрового підпису відіграли роботи науковців, такі як: М.Т. Білухи «Електронний цифровий підпис бухгалтерських документів», Т.Г. Мельник «Електронний документообіг та електронний підпис», А.В. Шпірко, І.П. Прокопенко «Запровадження та ефективно використання електронного документообігу й електронного підпису в Україні: проблеми, нові можливості, шляхи розвитку» та інші [2, с. 1].

Для визначення правового статусу цифрового підпису та регулювання відносин, які виникають при використанні електронного цифрового підпису було прийнято 22 травня 2003 року Закон України «Про електронний цифровий підпис», в якому визначене поняття, сфера використання та юридична сила електронного цифрового підпису.

Відповідно до Закону, електронний підпис – це дані в електронній формі, які додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язані та призначені для ідентифікації підписувача цих даних. А електронний цифровий підпис – це вид електронного підпису,

отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача [1].

Програма електронного документообігу з використанням електронного цифрового підпису на сьогодні активно впроваджується в державних установах і органах державної влади, що істотно розширює можливості застосування електронного цифрового підпису і розвиток електронного документообігу в Україні. Потрібно відмітити, що переважно податкова звітність платниками податків подається у електронному вигляді, так як юридична сила документа, підписаного електронним цифровим підписом, еквівалентна юридичній силі документа на паперовому носії з власноручним підписом правоздатної особи та скріпленого печаткою.

Електронний цифровий підпис наділений основними функціями особистого підпису:

- засвідчує те, що отриманий документ надійшов від особи, яка його підписала;
- гарантує цілісність та захист від спотворення/виправлення підписаного документа;
- не дає можливості особі, яка підписала документ, відмовитись від зобов'язань, що виникли в результаті підписання цього документа [4].

Безпека використання електронного цифрового підпису забезпечується тим, що засоби, які використовуються для роботи з електронним цифровим підписом, проходять експертизу і сертифікацію в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, яка гарантує неможливість злому та підробки електронного цифрового підпису.

Переваги електронного цифрового підпису:

1. юридична сила електронних документів (електронні документи, які підписані електронним цифровим підписом, і документи з власноручним підписом або печаткою є юридично рівноцінними);
2. конфіденційність і безпека інформації (можливість шифрування документів, що робить неможливим доступ до інформації будь-якої особи);
3. можливість ведення електронного документообігу з державними структурами (при обміні даними з усіма міністерствами, відомствами, при подачі звітності в будь-які контролюючі органи на території України);
4. удосконалення бізнес-процесів на підприємствах (скорочується об'єм паперової документації, економія часу співробітників і витрат підприємств) [4].

Завдяки електронному цифровому підпису виникла можливість, подання податкової звітності в електронному вигляді, що в свою чергу має багато переваг як для платника податків, так і для податкових органів, зокрема, платники податків..отримують:

1. економію робочого часу платників податків, а також власних коштів на придбання бланків звітних документів;
2. звітність, надіслана до податкового органу електронною поштою через мережу Інтернет із застосуванням посилених сертифікатів ключів електронного цифрового підпису, не потребує дублювання на паперових носіях, а також їх зберігання;
3. гарантію автоматичної перевірки підготовлених документів на наявність арифметичних помилок та опісок;
4. оперативне оновлення форматів подання документів в електронному вигляді по телекомунікаційним каналам зв'язку;
5. інформацію щодо стану розрахунків стосовно сплати податків та заборгованості перед бюджетом (податковий орган щомісячно висилає повідомлення про наявну заборгованість перед бюджетом);
6. підтвердження доставки звітності (податковий орган висилає квитанцію про отримання податкової декларації каналами телекомунікаційного зв'язку);
7. конфіденційність..інформації та оперативність обробки отриманої інформації у податковому органі та інші [5].

Отже, подання податкових декларацій в електронному вигляді має багато переваг.

Слід зазначити, що Міністерством доходів і зборів України було підписано Меморандум із компаніями, що охоплюють 80% ринку, які створюють програми, що дозволить їх клієнтам безкоштовно подавати звітність до органів.

Дослідивши переваги електронного цифрового підпису, слід не забувати про проблеми, які підлягають вирішенню.

Аналіз чинного законодавства, а саме: Цивільного кодексу України, Закону України «Про електронний цифровий підпис» № 852-IV, Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» № 851-IV, Закону України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» № 2346-III з питань електронного цифрового підпису свідчить про неузгодженість термінології та визначень, що утруднює його використання в цивільному обороті. У Цивільному кодексі України використовується термін електронний-числовий підпис, у Законі України № 851-IV – цифровий підпис, у Законі України № 851-IV – електронний підпис, електронний цифровий підпис, у Законі України № 2346-III – електронний цифровий підпис. Під час розробки і прийняття зазначених законодавчих актів допущено суттєву помилку – не встановлено функції електронного підпису в цивільному обороті і не визначено його

властивості, тобто необхідного ступеня прояву властивостей, що забезпечує виконання таких функцій.

При вирішенні взаємоузгодженості термінів та визначень, а також в частині запобігання обмеження у використанні різноманітних технологій, доцільно врахувати європейські норми та визначення, що викладені в Директиві Європейського парламенту і Ради Європейського Союзу «Про політику Європейського Союзу щодо використання електронних підписів» від 13.12.1999 р. 1999/99. Таке врахування норм Директиви Європейського Союзу необхідне, оскільки Україна прагне стати членом Європейського Союзу [3, с. 35].

Отже, в Україні створені умови для застосування електронного цифрового підпису. Електронний цифровий підпис – ефективне рішення для всіх, хто хоче використовувати новітні технології та бути успішним. Такий підпис спрямований на спрощення та прискорення документо-обігу між суб'єктами господарювання, при цьому зміцнюється конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, оскільки прискорюється процедура укладання цивільно-правових та господарських договорів, оформлення експортно-імпортних операцій, надання електронних банківських послуг.

Список використаних джерел:

1. «Про електронний цифровий підпис» Закон України від 22.05.2003 № 852-IV//Відомості Верховної Ради України // . – 2013. – № 37. – С. 488
2. Гринович А.А., Пухальська Г.В. Електронний цифровий підпис: особливості застосування, переваги та проблеми // Вісник Хмельницького національного університету, 2009. – 3 с.
3. Шпірко А.В., Прокопенко І.П. Запровадження та ефективне використання електронного документообігу й електронного підпису в Україні: проблеми, нові можливості, шляхи розвитку //Вісник НБУ, 2005 – 41 с.
4. Акредитований центр сертифікації ключів «Український сертифікаційний центр» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrcc.com/ua/esp/>
5. Деснянська районна в місті Києві державна адміністрація «Подання звітності мережею Інтернет до податкових органів, Пенсійного фонду України, Державної служби статистики України», 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.desn.gov.ua>

Мазниця А.А.

здобувач,

Київський міжнародний університет

ДОКТРИНАЛЬНЕ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

Тлумаченню підлягає не право чи конкретний нормативно-правовий акт, а саме норма права як загальнообов'язкове правило поведінки встановлене та санкціоноване державою. Тлумачення норм права має дві складові. По-перше, тлумачення – це з'ясування, тобто певний мисленнєвий процес, який відбувається у свідомості суб'єкта. Саме так розуміли тлумачення багато вчених: С.І. Вітрянський, Б.В. Щетінін, Г.В. Шершеневич, В.В. Суслов та інші). Вчені – прихильники цього напрямку дотримуються уявлення про тлумачення як діяльності, що не має зовнішніх форм прояву. По-друге, тлумачення розуміється як роз'яснення змісту норми, що здійснюється відповідними суб'єктами та адресується іншим учасникам суспільних відносин (С.О. Галунський, М.С. Строгович, Ю.Г. Ткаченко та інші).

Доктринальне тлумачення або як його ще називають – наукове тлумачення, по різному трактується вченими, але його значення не слід зменшувати. Так, доктринальне тлумачення має свої особливості: 1) воно відрізняється глибиною; 2) йому властива системність; 3) воно має високий авторитет; 4) воно неодноразово використовується широким колом практичних працівників та інших осіб; 5) його результати знаходять відображення в монографіях, статтях, підручниках, коментарях, доповідних записках, експертних висновках, пропозиціях по вдосконаленню законодавства та інших письмових документах. Можливі також публічні виступи вчених щодо роз'яснення норм права. Неофіційне тлумачення збагачує юридичну науку і практику новими знаннями, додає імпульс реформуванню правової системи і юридичної практики [1, с. 391]. Фінальні результати всіх наукових напрацювань юристів, включаючи й пропозиції щодо покращення у сфері інтерпретаційної діяльності, як загальновідомо, обов'язково надсилаються до Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, а також Президенту України, де вони розглядаються на предмет доцільності їх використання під час нормопроектної діяльності відповідних державних інституцій. Тому вчені, на нашу думку, заслужено займають своє місце серед суб'єктів неофіційного тлумачення норм права.

Окрім вчених, неофіційне тлумачення правових актів здійснюють також інші фахівці у галузі права, які мають юридичну освіту та значний

досвід практичної діяльності у сфері правозастосування. Це працівники юридичних фірм, чиновники, депутати всіх рівнів тощо. Тлумачення надаються нами під час інтерв'ю, публікування аналітичних висновків або просто під час виконання професійної діяльності. Не має значення, висловлюють вони власні міркування відносно законодавчих процесів у державі, висвітлюють діяльність організацій в яких працюють чи просто надають первинну правову допомогу громадянам, здійснене ними тлумачення є невід'ємною частиною процесу реалізації норм права. Часто ці результати також знаходять своє зовнішнє відображення і мають авторитетний характер.

Є ще одна категорія осіб, які хоч і не мають прямого відношення до юриспруденції, але їх постійне знаходження на вершині соціальних рухів, їх публічна (громадська) діяльність, притягує увагу до висловлених ними думок. Це відомі журналісти, громадські діячі, політологи, соціологи тощо. Як приклад, слід згадати резонансний законопроект № 10112 від 23.02.2012 р. «Про внесення змін до статті 167 Податкового кодексу України» [2]. Автори законопроекту пропонували переглянути систему оподаткування для фізичних осіб. Зокрема, підвищити податкове навантаження до 17%, для бездітних українців, які досягли 30 років. Різні експерти та представники преси тривалий час детально роз'яснювали громадськості позитивні та негативні сторони цього законопроекту і своїми діями вплинули на громадську свідомість, яку автори законопроекту вимушені були врахувати. Як можна побачити, зазначений законопроект його авторами згодом було відкликано.

У випадках, коли законодавець не виявив бажання надати визначення певних фінансових термінів, або просто не встиг це зробити, правозастосувачі вдаються до власного тлумачення цих, здебільшого запозичених іноземних слів, які набувають все більшого поширення серед суб'єктів господарювання. Домовляючись між собою, яким чином розуміти певні слова та словосполучення, фізичні та юридичні особи закріплюють ці тлумачення у текстах угод. До таких термінів відносяться: комерційний підкуп, рекламація, промоутерська акція тощо. Також до подібних кроків підприємці вдаються коли бажають надати у договорі якомусь терміну ширше або вужче значення ніж воно закріплено законодавцем (наприклад: реєстр цін). Часто подібні тлумачення можна зустріти у типових договорах комерційних банків (договір про відкриття кредитної лінії тощо).

Список використаних джерел:

1. Кашанина Т. В. Юридическая техника : учеб. / Т. В. Кашина. – 2-е изд., пересмотр. – М. : Норма : ИНФРА-М. 2011. – 496 с.
2. Про внесення змін до статті 167 Податкового кодексу України : Проект закону від 23.02.2012 р. № 10112 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42672

Пахомова А.О.

к.ю.н., доцент,

Білоцерківський національний аграрний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРАРНОЇ НАУКИ УКРАЇНИ

Одним з аспектів вирішення ряду проблем, що стоять перед сільським господарством України сьогодні є визначення на державному рівні питань, пов'язаних з формуванням відповідних наукової, науково-освітньої і науково-виробничої сфер, які в умовах об'єктивної визначеності аграрних пріоритетів і ринкових відносин, що формуються, могли б стати реальним дієвим чинником наукового забезпечення ефективного розвитку агропромислового виробництва, здатного пристосуватись до світових процесів сільськогосподарського виробництва та продовольчого ринку.

Сучасний стан економіки країни потребує створення нової системи інноваційного розвитку агропромислового сектору «аграрна освіта – аграрна наука – аграрне виробництво» і поглиблення співпраці центральних та місцевих органів виконавчої влади у вирішенні питань функціонування і розвитку аграрної освіти та науки.

На даний час існує проблема підготовки висококваліфікованих робітничих кадрів, фахівців з вищою освітою та впровадження вітчизняних наукових розробок в агропромисловому комплексі. Функціонування аграрної освіти та науки не повною мірою відповідає соціально-економічним потребам суспільства, рівню розвитку виробництва та продовольчої безпеки держави. Для розв'язання проблем, що постали сьогодні перед аграрним сектором Кабінет Міністрів України прийняв розпорядження «Про схвалення Концепції реформування і розвитку аграрної освіти та науки» [1].

Схвалена Концепція визначила, що розв'язання проблеми можливе за умови реформування аграрної освіти та науки із застосуванням інноваційних підходів, що дасть змогу підвищити їх якість та результативність, ефективність використання кадрового та наукового потенціалу галузі, забезпечити конкурентоспроможність агропромислового сектору національної економіки та підвищити добробут населення.

Саме тому, метою Концепції є інтеграція академічної та університетської аграрної науки шляхом реформування вищих аграрних навчальних закладів та наукових установ Національної академії аграрних наук з використанням їх потенціалу з метою створення з урахуванням природно-кліматичних зон регіональних навчальних науково-

виробничих комплексів як центрів навчально-наукового і кадрового забезпечення агропромислового комплексу України.

У 2005 році Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» одним із основних пріоритетів державної аграрної політики визначив державну підтримку підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів, виконання наукових досліджень для аграрного сектору. Реалізація визначеного пріоритету мала забезпечуватися за допомогою формування сприятливого економічного середовища для ефективної діяльності суб'єктів аграрного виробництва шляхом поліпшення наукового забезпечення розвитку аграрного сектору [2]. Перспективними у цьому плані є створення спеціальної інфраструктури ринку наукових розробок в аграрному секторі, яка б включала спеціальний фонд (банк) інновацій та спеціалізовані структури з їх впровадження. Мета діяльності такої інфраструктури полягає у задоволенні потреб окремих споживачів, аграрних формувань різних форм власності в аграрних наукових розробках, наданні інформації щодо наповнення ринкового середовища новачіями.

Прикладом реалізації такого підходу є створення на базі Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» та відповідних структурних підрозділів інших науково-дослідних установ УААН науково-методичного центру «Агроекономіка». Основне завдання цього центру – забезпечення передумов кардинальних зрушень у розвитку науково-технічного прогресу в галузі агропромислового виробництва, раціонального використання коштів державного бюджету на дані цілі, підвищення рівня комплексності наукових досліджень, зміцнення на регіональному рівні зв'язків наукових установ з виробництвом, залучення позабюджетних коштів для прискорення науково-технічного прогресу в агропромисловому комплексі країни тощо. До ключових розробок центру належать проекти законодавчих актів, що сприятимуть прискоренню інноваційних процесів (зокрема законів України «Про іпотеку землі», «Про охорону земель», «Про оцінку землі», «Про основні засади державної аграрної політики України» та ін.), пропозиції щодо організації внутрішньогосподарських відносин у нових господарських структурах, сформованих на приватній власності, концептуальні розробки: «Концепція розвитку сільського господарства Харківської області на 2001-2005 рр. і на період до 2010 р.», «Концепція комплексного розвитку аграрного ринку України до 2015 р.» та ін. [3, с. 338].

Дієвим важелем міг би стати й Український центр аграрної політики при галузевому міністерстві чи Кабінеті Міністрів. Його чільне завдання – постійно допомагати керівництву держави ухвалювати важливі для АПК аграрно-політичні рішення, оцінювати їхні наслідки для суспільства в цілому і, зокрема, для ефективного функціонування аграрних ринків, аграрного бізнесу та розвитку сільських територій.

Отже, сьогодні аграрна наука знаходиться на шляху значних перетворень. Зважаючи на вищевикладене, метою подальшої трансформації аграрної науки має стати вдосконалення системи управління в цій сфері, поглиблення наукових досліджень для розробки конкурентоздатної науково-технічної продукції, посилення інноваційного процесу участі науки в освоєнні виробництвом наукових розробок, що надалі забезпечить ефективний розвиток агропромислового комплексу держави.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції реформування і розвитку аграрної освіти та науки [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України N 279-р від 6 квітня 2011 р. / Режим доступу до док. : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/279-2011-%D1%80>
2. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року : Закон України від 18 жовтня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 1. – Ст. 17.
3. Аграрна реформа в Україні / [Гайдуцький П.І., Саблук П.Т., Лупенко Ю.О. та ін.] ; за ред. П.І. Гайдуцького. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. 424 с.

Полянничко А.О.

здобувач,

Київський міжнародний університет

ПРИНЦИПИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ, ЩО ВИЗНАЧАТЬ ПОДАТКОВУ СИСТЕМУ КРАЇНИ

За загальним підходом, податкова система розуміється як сукупність податків, зборів, інших обов'язкових платежів, що запроваджуються і стягуються на території держави. Відповідно до п. 6.3 ст. 6 ПК України податкову систему України становить «сукупність загальнодержавних та місцевих податків та зборів, що справляються в установленому цим Кодексом порядку».

«Об'єктивна значущість принципів, на основі яких створена та функціонує національна податкова система, є безумовною. Це пояснюється винятковою важливістю принципів, яка, на нашу думку, полягає в тому, що принципи не тільки спрямовують розвиток податкових правовідносин у певних напрямках, виконують роль регулятора податкових правовідносин у разі нормативної прогалини податкового законодавства, виокремлюють ті чи інші суспільні відносини в певну правову категорію, а й формують правове мислення та правову культуру в суспільстві й державі. Цінність

принципів податкової системи вбачається й у тому, що вони покликані забезпечити органічний зв'язок, єдність і логічну системність норм податкового права» [1, с. 126].

Деякі науковці розглядаючи принципи побудови податкової системи необґрунтовано змішують вказані принципи із засадами оподаткування. Так, автори навчального посібника «Податки та оподаткування в схемах і таблицях» до принципів побудови податкової системи спочатку відносять рівномірність, визначеність, зручність, дешевизну [2, с. 10]. На далі автори цієї ж праці пишуть про принципи побудови податкової системи держави, які передбачені у ст. 3 ПК Російської Федерації [2, с. 12-13].

Також існує підхід, за якого принципи податкової системи розуміють досить широко, а саме як засади, що відображають співвідношення, взаємозв'язок елементів податкової системи (податків, зборів, мита). У широкому змісті під принципами податкової системи розуміється їх сукупність, яка регулює оподаткування. Так, сюди можна включити наступні принципи: простота нарахування окремих податків; відсутність дублювання; простота й економічність збору податків; стабільність; пропорційність податкових зборів послугам, наданим державою; прийнятний розмір загального податкового тиску [3, с.104]. На наш погляд, наведений підхід передбачає ототожнення принципів побудови податкової системи та принципів оподаткування. Водночас таке ототожнення, у свою чергу, тягне змішування понять «податкова система» та «система оподаткування», що протирічить постулатам як економічної, так і податково-правової науки, адже податкова система, як ми вже зазначали, являє собою сукупність різного роду обов'язкових платежів публічного характеру, які є джерелом формування доходної частини бюджетів та інших публічних грошових фондів; система оподаткування – це і сукупність податків та зборів, і їх адміністрування. Хоча наука і законодавство у цьому питанні також інколи розходяться. На жаль, ПК України не дає визначення поняття «система оподаткування», натомість у ст. 6 визначається податкова система. Якщо податкова система має статичний характер, оскільки є закріплений перелік податків і зборів, то система оподаткування наділена також і динамічністю, адже передбачає безперервний процес їх адміністрування: обліку платників податків, звітності, контролю тощо. Отже, не слід ототожнювати співзвучні, проте різні за змістом поняття.

Як стверджує В.Ю. Кобринський, «принципи правової держави є висхідними для будь-якого виду державної діяльності, однак це не дає можливості виділити специфіку, визначити притаманні лише даному виду діяльності основоположні начала» [4, с. 62]. Принцип правової держави за своїм нормативним змістом передбачає такі адресовані законодавцеві вимоги, як точність, конкретність, визначеність і несуперечливість законів [5, с. 60].

Взагалі, теорія правової держави може розглядатися як основа принципів поділу влади, нового трактування принципу законності, принципу взаємної відповідальності держави та особи, принципу обмеження державної влади [6, с. 162].

Сучасна правова держава – це, по-суті, політико-правова форма організації публічної влади (в особі відповідних органів влади), функціонування якої здійснюється на основі та у межах правових норм з метою забезпечення дотримання та реалізації прав і свобод людини.

За ст. 1 Конституції України наша держава є правовою. У такій державі: визнаються, визначаються та законодавчо закріплюються основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина (розділ II Конституції України); людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні визнаються найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України); державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (ст. 6 Конституції України); визнається і гарантується місцеве самоврядування (ст. 7 Конституції України); визнається і діє принцип верховенства права (ст. 8 Конституції України).

Принципи правової держави у вітчизняному законодавстві не визначені, проте вони вироблені правовою доктриною. Так, вважається, що основними принципами правової держави є такі: верховенство права та закону; невідчужуваність прав і свобод людини та громадянина; наявність контролю та нагляду за дотриманням прав і свобод людини та громадянина, реалізацією законів тощо; поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову; взаємна відповідальність держави та особи.

Вважаємо, що принципи правової держави мають подвійну природу, оскільки вони є конституційно-правовими принципами та водночас конституційно-правовими гарантіями, а також є керівними началами у правовому регулюванні всіх суспільних відносин, зокрема податкових, що складаються в середині держави.

Список використаних джерел:

1. Шаптала Н.К. До питання про правову сутність принципу соціальної справедливості податкового законодавства / Н.К. Шаптала // Держава та регіони. Серія: Право та державне управління. – 2012. – № 2. – С. 125-129.
2. Налоги и налогообложение в схемах и таблицах: учебное пособие / Е.С. Вылкова, И.А. Кацюба, Р.А. Петухова, Е.А. Фирсова; под редакцией Р.А. Петуховой. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2012. – 80 с.
3. Кучерявенко Н.П. Налоговое право: Учебник / Н.П. Кучерявенко. – Х.: Легас, 2001. – 584 с.
4. Кобринський В.Ю. Державний контроль у сфері національної безпеки України [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В.Ю. Кобринський. – К., 2008. – 209 с.

5. Попова С.С. Конституционно-правовые принципы налоговой системы в решениях Конституционного Суда Российской Федерации: дисс. ... канд. юрид. наук 12.00.14 / С.С. Попова. – М., 2005. – 255 с.

6. Вагина Н.М. Принципы публичного права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Н.М. Вагина. – Самара, 2004. – 357 с.

Руколайніна І.Є.

доцент,

Харківський національний університет внутрішніх справ

ФОРМИ І МЕТОДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ ПО ОХОРОНІ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

Основна відмінність адміністративного процесу від інших видів юридичних процесів полягає у змісті процедурних (процесуальних) правил і вимог. Для адміністративного процесу характерні здійснення різних груп дій і видів діяльності, змісту і ступеня законодавчої деталізації процесуальної форми. Види адміністративно-процесуальної діяльності з точки зору їх процедури, як правило, більш прості в порівнянні з класичними видами юридичного процесу – кримінальним і цивільним. Традиційним вимогам процесуальної форми відповідає провадження у справах про адміністративні правопорушення і провадження у справах про оскарження дій (бездіяльності) органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, державних і муніципальних службовців, що ведуться за правилами цивільного судочинства.

В тезісах зроблена спроба розкрити сутність форми і методи адміністративно-юрисдикційної діяльності при охороні громадського порядку. У виконанні завдань і функцій, покладених на органи внутрішніх справ, значна роль належить адміністративної діяльності, здійснюваної адміністративно-процесуальними засобами. Ця діяльність безпосередньо спрямована на захист особи, її прав і свобод, на охорону громадського порядку та громадської безпеки, на боротьбу з правопорушеннями. Від її ефективності багато в чому залежить стан правопорядку[1, с. 33-34].

Метою яка ставилася в даних тезісах є вивчення форм та методів забезпечення провадження адміністративно-юрисдикційної діяльності, щодо охорони громадського порядку.

Форми і методи діяльності міліції по охороні громадського порядку носять рухливий характер і визначаються правовим становищем, змістом діяльності і конкретними завданнями. Вихідні положення про організацію і здійснення охорони громадського порядку встановлені державою в нормативно-правовому порядку, а безпосередньо форми управлінської діяльності більшість авторів поділяють на правові та неправові. Перші в свою чергу класифікуються за змістом (на правотворчі та правозастосовчі), за цілеспрямованістю (на внутрішні і зовнішні), за формою вираження (на словесні і конклюдентні). Правозастосовна діяльність у свою чергу підрозділяється на регулятивну та правоохоронну. До неправових форм управлінської діяльності відносяться організаційні, матеріально-технічні та інші дії, що носять функціонально-забезпечувальний характер[4, с. 246-247].

Універсальними методами державного управління є переконання і примус. Переконання як метод діяльності міліції полягає у впливі на волю і свідомість людей з метою спонукання їх до добровільного дотримання адміністративно-правових норм. Співробітники міліції в якості гарантій прав і свобод громадян поряд з переконанням застосовують і адміністративний примус, яке являє собою примусове вплив, засноване на юридично обов'язковому приписі, виконання якого гарантується державою. Сукупність форм і методів (прийомів і способів) охорони громадського порядку в науці адміністративного права прийнято називати тактикою. Компетенція міліції здійснюється в єдиній системі державних органів, безпосередньо створеної для цього.

Таким чином, до звичайних обов'язків щодо підтримання громадського порядку на заданих маршрутах та прилеглої території додаються специфічні: контроль за обстановкою, надання допомоги людям та матеріальних цінностей, роз'яснення населенню обставин події, попередження і припинення правопорушень, виявлення і затримання злочинців. У той же час успішне виконання завдань кожним співробітником міліції, незалежно від виду наряду або оперативної групи, прямо залежить від знання їм деяких загальних положень і правил для всіх співробітників, вимога стосується максимальної зібраності і уважності [3, с. 53-54]. Необхідно фіксувати найменші зміни в поведінці людей, які є ознакою загострення обстановки, виникнення паніки, вказують на назрівання заворушень, і вживати заходів до своєчасного їх усунення.

Адміністративне законодавство встановлює правову заборону на розпивання спиртних напоїв на вулицях, на стадіонах, у скверах, парках, у всіх видах громадського транспорту та інших громадських місцях, крім підприємств торгівлі і громадського харчування, в яких продаж спиртних напоїв на розлив дозволений, або поява в громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність, і суспільну моральність[2, с. 49-50].

Особливістю попередження і припинення цих порушень антиалкогольного законодавства є встановлення співробітниками міліції відповідної поведінки винної особи, що свідчить про прямий умисел на розпивання спиртних напоїв, але не утворить складу адміністративного правопорушення дрібного хуліганства (нецензурна лайка, образливе чіпляння до громадян тощо) та інших дій, що порушують громадський порядок.

Застосування органами внутрішніх справ (міліцією) заходів адміністративного попередження і припинення правопорушень, пов'язаних з пияцтвом та алкоголізмом, має поєднуватися з профілактикою цих антигромадських явищ, що сприяє зміцненню правопорядку в громадських місцях. Ці заходи реалізуються як в рамках загальносоціальної системи попередження правопорушень, що складається з економічних, організаційних, пропагандистсько-виховних, педагогічно-психологічних і т.п. заходів та спрямованої на утвердження здорового способу життя та правомірної поведінки громадян, так і у формі індивідуально-виховної роботи з особами, які зловживають спиртними напоями.

Список використаних джерел:

1. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Частина загальна. Під ред. А.Коренева. – М.: Юрайт, 2001. – С. 158.
2. Організація охорони громадського порядку: Підручник. Під ред. Л.Л.Попова. – М.: Ось-89. – С. 89.
3. Панічкін С.Ю. Проблеми підвищення ефективності діяльності органів внутрішніх справ при надзвичайних ситуаціях. – М.: ВНДІ МВС РФ, 2004. – С. 63.
4. Стариков Ю.М. Курс загального адміністративного права. Частина третя. – М.: Зерцало, 2003. – С. 552

Тимчик Г.С.

старший викладач,

*Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ ОСІБ, ВИЗНАНИХ БІЖЕНЦЯМИ В УКРАЇНІ

Україна, прагнучи, щоб права і свободи людини, їх гарантії визначали зміст і спрямованість діяльності держави, визнаючи людину, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю та вважаючи забезпечення прав і основних свобод

людини головним обов'язком держави, органів державної влади та органів місцевого самоврядування затвердила Засади державної політики України в галузі прав людини [1]. До основних напрямків державної політики України в галузі прав людини було віднесено, зокрема, гуманізація та ефективне запровадження законодавства про біженців та вимушених переселенців.

Наслідком зазначеної політики стало прийняття у червні 2011 року нового Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового притулку» [2], який визначив юридичні терміни, врегулював процедуру розгляду клопотань про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, прийняття рішення за заявами про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту та оскарження цих рішень. Водночас, він розширив гарантії прав біженців, зокрема, шляхом надання особі, яку визнано біженцем, або дитині, яка розлучена із сім'єю і яку визнано біженцем права отримати проїзний документ для виїзду за кордон.

Однак даний закон не позбавлений деяких недоліків, які потребують подальшого усунення. Так, окрема проблема, що не знайшла свого врегулювання в вітчизняному законодавстві – це інтеграція біженців в суспільство, що передбачає процес активної участі осіб, яких визнано біженцями в економічному, соціальному і культурному житті суспільства, яким вони уповноважуються вносити свій вклад і реалізувати увесь свій потенціал в якості членів цього суспільства, здійснювати свої права і обов'язки без дискримінації і соціальної ізоляції у власних інтересах і в інтересах держави.

Інтереси осіб, які визнані біженцями та держави, яка надала притулок багато в чому збігаються. Біженці хочуть розпочати нове життя і самостійно заробляти на своє проживання, а держава зацікавлена, щоб вони вносили свій вклад у життя суспільства, а не збільшували державні витрати. Тим паче ця проблема стає гостро, коли соціальна допомога біженцям в Україні не відповідає їх мінімальним потребам, а сама держава має значний дефіцитний бюджет, що ускладнює можливість збільшення розміру соціальної допомоги біженцям.

Інтеграція, насамперед, є правовим процесом, коли біженець отримує доступ до прав та зобов'язань, що їх гарантує держава, яка приймає біженця, власним громадянам. Так, відповідно до Висновку № 58 (XL) «Проблема біженців та шукачів притулку, що виїжджають в неорганізованому порядку з країни, в якій вони вже отримали притулок» від 1989 року Виконавчий комітет Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ) відмічає, що не завжди надання статусу біженця є достатньою підставою для його інтеграції в суспільство [3]. За рекомендацією УВКБ необхідно подальше забезпечення притулку і

знаходження необхідних довгострокових рішень або інших заходів надання допомоги.

Законодавство України наразі не містить положень щодо інтеграції біженців в українське суспільство, а компетенція контролю та нагляду за інтеграцією біженців не віднесена до жодного органу виконавчої влади, що беруть участь у вирішенні питань, пов'язаних із біженцями та особами, які потребують додаткового або тимчасового захисту.

Активність органів державної влади в Україні в сфері адаптації біженців до нового середовища обмежується тільки впровадженням таких заходів, що потребують малих фінансових витрат з боку держави: надання початкової освіти дітям-біженцям, видання відповідних посвідчень біженця, проїзного документу біженця, захист їх від примусового вислання.

Водночас вітчизняні органи державної влади визнають необхідність існування чіткої національної стратегії інтеграції осіб, визнаних біженцями, що виявляється у розробках та затвердженнях відповідних програмах інтеграції біженців, які представляють собою комплекс заходів і заходів, необхідних для сприяння соціальної інтеграції біженців, шляхом співпраці органів публічної влади центрального і місцевого рівня і неурядового сектора.

На даний час в Україні діє План заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до 2020 року [4], який передбачає, зокрема, розробку законопроектів про внесення змін до законодавчих актів з питань освіти, праці, медичного, соціального, пенсійного забезпечення, надання безоплатної правової допомоги з метою гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері притулку, захисту біженців та осіб, які потребують додаткового захисту.

Процес інтеграції осіб, визнаних біженцями, повинен передбачати цілий ряд першочергових завдань, що стоять перед державою і потребують від неї як правового, так і організаційного забезпечення. Так, одним з пріоритетних напрямків державної політики в сфері інтеграції біженців повинно стати вивчення ними української мови, оскільки загально визнано, що знання мови держави притулку є суттєвим елементом інтеграції біженців. Для вирішення зазначеної проблеми потрібно на законодавчому рівні передбачити право осіб, які отримали статус біженців і подали заяву про отримання статусу громадянина України на вивчення української мови. Для цього необхідно забезпечити функціонування спеціальних мовних курсів, метою яких було б не тільки навчити біженців української мови, а й ознайомити їх з традиціями та культурою українського народу, забезпечувати інформаційну підтримку біженців відносно забезпечення їхніх прав відповідно до законодавства України.

Ще один важливий захід, що сприяє інтеграції біженців – це їх зайнятість. Відповідно до статті 3 Закону України «Про зайнятість населення» [5] іноземці та особи без громадянства, яких визнано в Україні біженцями, яким надано притулок в Україні, мають право на зайнятість на підставах і в порядку, встановлених для громадян України. Однак, враховуючи той фактор, що особи, визнані біженцями належать до категорії осіб, які потребують особливої соціальної допомоги і мають труднощі в пошуку роботи, їх необхідно віднести до категорії громадян, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню і які передбачені статтею 14 Закону України «Про зайнятість населення».

Водночас існує потреба створення центрального спеціалізованого органу виконавчої влади, до компетенції якого б входили всі питання, що стосуються інтеграції біженців, або принаймні наділення відповідних органів державної влади та місцевого самоврядування компетенцією в сфері інтеграції біженців та роботи з даною категорією осіб, створення умов (працевлаштування, знання мови тощо) для зниження рівня залежності біженців від зовнішньої допомоги та підвищення рівня терпимості по відношенню до біженців, зокрема, шляхом ознайомлення суспільства про потреби біженців в сфері їх захисту та інтеграції. До основних аспектів роботи цієї установи необхідно віднести співпрацю та координацію усіх ланок державної влади України, які займаються питаннями біженців.

Створений орган повинен розробити детальну багаторічну національну стратегію з конкретними цілями та етапами, яка б поступово охоплювала всі елементи, пов'язані з інтеграцією, і забезпечити включення даної стратегії у відповідні національні плани по міграції. Зазначена стратегія повинна враховувати комплексне включення адміністративних послуг для біженців не тільки на загальнодержавному рівні, а й на місцевому. Останнє особливо важливо, оскільки саме місцеві органи державної влади в змозі ефективно і швидко відреагувати на потреби біженців, зокрема, при сприянні їх працевлаштування, соціального забезпечення, охорони здоров'я, освіти тощо.

Список використаних джерел:

1. Засади державної політики України в галузі прав людини: Постанова Верховної Ради України від 17.06.1999 № 757-XIV // Відомості Верховної Ради України. – К., 1999. – № 35. – Ст. 303.

2. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 8.07.2011 № 3671-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 59. – Ст. 2347.

3. Проблема біженців та шукачів притулку, що виїжджають в неорганізованому порядку з країни, в якій вони вже отримали притулок від 01.01.1989 Висновок № 58 (XL) [Електронний ресурс]: міжнародний документ / ООН. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.1270.0>.

4. План заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.08.2012 № 605-р // Урядовий кур'єр . – К., 2004. – № 179.

5. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067 // Відомості Верховної Ради України. – К., 2013. – № 24. – Ст. 243.

Федоров М.О.

здобувач,

Київського міжнародного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВИНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ГРОШОВО-КРЕДИТНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Однією з найбільш вразливих для протиправних дій у сфері фінансової системи є публічні грошово-кредитні відносини. Термін «публічний» традиційно позначає сфери суспільного життя, в яких домінуючим є публічний (суспільний та державний) інтерес. У свою чергу, термін «відносини» означає наявність певної взаємодії в рамках суспільства між різними фізичними (громадяни України, іноземці, особи без громадянства) та юридичними особами. Відповідно, грошово-кредитні відносин є наслідком здійснення (реалізації) державної грошово-кредитної політики.

Розглядаючи особливості вини кризь призму правопорушень у сфері публічних грошово-кредитних правовідносин, слід зробити наголос на таких видах правопорушень: 1) валютних, пов'язаних із обігом національної і іноземної валюти на валютному ринку держави; 2) банківських, що пов'язані з функціонуванням банківської системи, як основного інституту кредитування економіки країни, фізичних і юридичних осіб; 3) податкових відносин, в яких банки виступають як платники податків і як податкові агенти.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють публічну банківсько-валютну сферу, є Закони України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. та «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р. Дані Закони практично не оперують терміном «правопорушення» і «вина». Натомість у ст. 73 Закону «Про банки і банківську діяльність» використовується термін «заходи впливу», які застосовуються в разі порушення банком або іншою особою, яка може бути об'єктом перевірки НБУ однієї з таких вимог: банківського законодавства; нормативно-правових актів НБУ; вимог НБУ,

встановлених на підставі ст. 66 даного Закону (в формах адміністративного та індикативного регулювання); здійснення ризикової діяльності, яка загрожує інтересам вкладників або інших кредиторів банку. Також у Законі «Про банки і банківську діяльність» зустрічається і поняття «вина» (ст. 17, ч. 5 ст. 61, ч. 13 ст. 62). Попри те, що в Законі є вказівки на вину, особливостей чи форм такої вини не визначено.

Що стосується валютних правопорушень, пов'язаних із обігом національної і іноземної валюти на валютному ринку держави, то питання встановлення вини і накладення відповідних санкцій до порушника регулюється нормами цивільного та господарського права (мають приватноправову природу), інша частина – має публічно-правову природу. У межах дослідження розглядаються порушення, передбачені ч. 2 ст. 16 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» – порушення правил валютного регулювання і валютного контролю. Суб'єктивна сторона вказаних правопорушень характеризується як правило прямим умислом. Перелічені правопорушення негативно впливають на стабільність валютної, банківської, грошово-кредитної системи держави. Особливості встановлення вини порушника за ч. 1 ст. 16 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19 лютого 1993 р. № 15-93 не розглядаються, оскільки питання продажу, обміну, застави валютних цінностей є предметом перш за все приватноправового регулювання.

Актуальними є проблеми вини банків як учасників податкових правовідносин. Це пов'язується із тим, що банки є платниками податків і у випадку порушення норм податкового законодавства несуть відповідальність за вчинення правопорушень, передбачених ПК України як для юридичних осіб-платників податків. Водночас банки виступають певними посередниками між своїми клієнтами – платниками податків і податковими й іншими органами державної влади, які здійснюють податкову політику держави. Детальніше про це йдеться у роботах А.В. Грачова, Є.М. Гіссіна й інших. Досить часто можуть порушуватися норми податкового законодавства саме з вини банків. У ПК України містяться норми, які стосуються саме таких порушень (наприклад, ст. 118, ч. 129.6 ст. 129, ч. 129.7 ст. 129, ч. 129.8 ст. 129 ПК України). У ст. 118 і 129 ПК України передбачені правопорушення, суб'єктивна сторона яких характеризується як умисною, так і необережною (наприклад, з вини недостатньо добре кваліфікованого працівника банку, у зв'язку із технічними проблемами тощо) формою вини. При умисному вчиненні правопорушення мотиви можуть бути різними, при цьому такі дії з боку банку не завжди є вигідними для нього, оскільки свідчать про низьку правову культуру його працівників і керівництва, які несумлінно виконують свої обов'язки податкових агентів.

Правопорушення у сфері публічних грошово-кредитних відносин слід відокремлювати від правопорушень у сфері приватних відносин. Таке відокремлення має значення, зокрема, для встановлення вини особи-правопорушника, адже у другій групі відносин допускається відповідальність і без вини, натомість у першій групі – лише за наявності вини і здебільшого у формі прямого умислу (у діях посадових осіб), рідше – необережності (у діях працівників, службовців банків й інших фінансово-кредитних установ).

Шиленко М.В.

здобувач,

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ОХОРОНА СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Формою адміністративно-правової охорони суб'єктів малого підприємництва виступає державна підтримка їхньої діяльності. Окремі проблеми адміністративно-правової охорони досліджували у своїх працях вчені: О.М. Бандурка, О.В. Волкович, В.В. Галуцько, Я.В. Греца, М.В. Ковальова, Т.М. Кравцова, В.І. Курило, І.М. Риженко, О.П. Рябченко, І.В. Солошкіна, О.Г. Юшкевич, М.Ю. Тихомиров, досвід державної підтримки малого підприємництва в зарубіжних країнах вивчали такі вчені як З.С. Варналій, О.В. Гарагонич, Ю.М.Бисяга, С.В. Долинський, А.В. Кужель, В.І. Ляшенко, І.М. Ямкова та ін.

Відповідно до теорії адміністративно-правової охорони розробленої В.В. Галуцьком можна стверджувати, що адміністративно-правова охорона (захист) у найвищому розумінні – це динамічні (активні) дії публічної адміністрації, спрямовані на відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення перешкод щодо їх здійснення засобами адміністративного права з можливістю застосування заходів адміністративного примусу та притягнення винних до адміністративної відповідальності; адміністративно-правова охорона (захист) у вузькому розумінні – це позитивний статичний стан адміністративного права, спрямований на попередження правопорушень (профілактику злочинів), усунення перешкод, що здійснюється публічною адміністрацією з метою забезпечення прав свобод і публічних законних інтересів фізичних і юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави; адміністративно-правовий захист у найширшому

розумінні складається з елементів адміністративно-правова охорона (захист) у найвищому та широкому розумінні, іншими словами – з сукупності статичної та динамічної діяльності публічної адміністрації, що здійснюється на основі адміністративно-правових норм [1, с. 330].

Державна підтримка як форма адміністративно-правової охорони суб'єктів малого підприємництва – важливий чинник їх активізації в умовах ринкової економіки, що здійснюється органами публічної адміністрації відповідно до Національної Програми сприяння розвитку малого підприємництва з метою охорони та захисту суб'єктів малого підприємництва з урахуванням публічних інтересів держави та приватних інтересів підприємців. З метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва держава надає цільові грошові допомоги, земельні ділянки, передає державне майно та засоби виробництва у користування суб'єктам підприємницької діяльності для здійснення ними економічної діяльності. Сприяють підприємцям в організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування їх діяльності, підготовці кадрів. За допомогою економічних важелів (цільових субсидій, податкових пільг тощо) держава стимулює модернізацію технологій, інноваційну діяльність, освоєння нових видів продукції та послуг. Надає кредити та інші види допомоги.

Найбільш яскраво взаємовідносини держави та підприємців проявляються через адміністративно-правове забезпечення їхньої діяльності та створений державою правовий механізм. Так, держава законодавчо забезпечує свободу конкуренції між підприємцями, захищає споживачів від проявів недобросовісної конкуренції та монополізму в будь-яких сферах.

Про роль малого підприємництва свідчить досвід промислово розвинутих країн, в економіці яких йому належить значне, а часом і провідне місце. На малий бізнес у цих країнах припадає близько 90–95% усіх підприємств, 40–60% виробництва валового національного продукту, він є роботодавцем майже для 50% працездатного населення [2, с. 56].

Аналіз світового досвіду свідчить, що сприяння та підтримка малого підприємництва є самостійною складовою державної економічної політики в багатьох країнах. Тому існують спеціальні державні (урядові) органи управління (координації) та підтримки малого бізнесу. Наприклад: у Канаді – Міністерство у справах малого бізнесу; в Японії – Національна адміністрація малого бізнесу; в Росії – Державний комітет Російської Федерації з підтримки та розвитку малого підприємництва (створений в червня 1996 року); в Бельгії, Люксембурзі – Міністерство середнього класу; у ФРН, Франції, Італії – підрозділи (департаменти) міністерств економіки, промисловості або торгівлі тощо Поряд із центральними органами місцеві органи влади (штатів, земель,

муніципалітетів) надають всебічну підтримку суб'єктам малого підприємництва [3; 4. с. 165]. Для здійснення державної політики діє спеціальне законодавство, яке врегульовує комплекс питань підтримки суб'єктів малого підприємництва. Реалізується також система державних програм фінансового, технологічного, зовнішньоекономічного, консультаційного, кадрового сприяння суб'єктам малого підприємництва.

У США Адміністрація у справах малого бізнесу (SBA), була створена у 1953 році як незалежне агентство федерального уряду, що забезпечує підтримку для підприємців та малого бізнесу. Основними формами роботи SBA), є збереження і зміцнення економіки країни, дозволяючи створення і життєздатність малого бізнесу та надання допомоги у відновленні економіки громад після стихійних лих і зводяться до надання кредитів, сприяння укладання контрактів і консультування. Кредити видаються через банки, кредитні спілки та інших кредиторів, які є партнерами SBA, за підтримки урядових гарантій на частину кредитів і захисту інтересів малого бізнесу для вирішення проблеми збереження вільного конкурентного підприємства та для підтримки і зміцнення загальної економіки США. Малий бізнес має вирішальне значення для економічного відновлення та побудови майбутнього Америки. Завдяки розгалуженій мережі підрозділів на місцях і партнерських відносин з державними та приватними організаціями, SBA надає свої послуги на всій території США, Пуерто-Ріко, Віргінські острови і Гуам. Надає гранти для підтримки консультування партнерів, у тому числі близько 900 Центрів розвитку малого бізнесу (які більшим чином розташовані у коледжах та університетах) [5].

Малий бізнес в Європі стимулює розвиток конкуренції, «змушує» великі компанії впроваджувати нові технології та поліпшувати ефективність виробництва, ефективність всієї економіки ЄС безпосередньо залежить від успішної діяльності малого та середнього бізнесу. Тому, в рамках Євросоюзу здійснюється політика підтримки малого підприємництва, головна мета якої – збалансування інтересів держави і бізнесу, забезпечення оптимальних умов для підприємницької діяльності, збільшення конкурентоспроможності малого бізнесу. Правове регулювання малого бізнесу в Європі здійснюється шляхом законодавства, розробки і реалізації цільових програм фінансового, технологічного, інформаційного та кадрового сприяння розвитку малого підприємництва. Програми розвитку малого підприємництва ґрунтуються на європейських програмах, що поширюються на багато країн Європи, такі як Німеччина, Франція, Великобританія та інші.

Мале підприємництво в Німеччині є одним з найважливіших секторів економіки. Уряд здійснює підтримку малого підприємництва як фінансову, так і технологічну. Існують спеціально розроблені програми

для розвитку малого підприємництва, зайнятого в сфері науки. До основних програм, спрямованих на розвиток малого та середнього підприємництва в Німеччині належать: «Концепція розвитку науково-технічної політики по відношенню до підприємств малого і середнього підприємництва»; «Стимулювання заощаджень для відкриття власного бізнесу».

Мале підприємництво як самостійний і незамінний елемент ринкової економіки істотно впливає на структурну перебудову в економіці країни, робить певний внесок у збільшення загальних обсягів виробництва, роздрібного товарообігу, сприяє економії та раціональному використанню всіх ресурсів, створює сприятливе середовище для розвитку конкуренції та усунення монополізму в здійсненні підприємницької діяльності.

Відсутність сучасного досвіду підприємницької діяльності у підприємців – одна з основних проблем більшості малих підприємств.

Одним із стратегічних напрямків в організації успішного малого бізнесу в Україні повинна бути дієва підтримка з боку держави та великих компаній, пошук нових методів фінансування малих підприємств і створення орієнтованої на них фінансової інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України: у 2-х т. підручник Т.1 Загальне адміністративне право. Академічний курс / В.В. Галунько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короед. – Херсон: ХМД, 2013. – 396 с.
2. Долинський С.В. Становлення та розвиток малого підприємництва на регіональному рівні / С.В. Долинський // Економіка АПК. – 2003. – № 5. – С. 56–61.
3. Варналій З.С. Мале підприємництво :основи теорії і практики: навч. посіб. [Електронний ресурс] / З.С. Варналій. – К.:Знання-Прес, 2002.– Режим доступу:http://pidruchniki.com.ua/m12920522/ekonomika/tehnologiya_zasnuvannya_vlasnoyi_spravi
4. Ямкова І. Державна підтримка підприємницької діяльності громадян / І. Ямкова // Економіка та право. – 2011. – № 3. – С.163 – 167.
5. USA.gov: Small Business Administration (SBA) [Електронний ресурс] From Wikipedia, the free encyclopedia. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Small_Business_Administration

Ямкова І.М.

к.ю.н., доцент,

Горлівський регіональний інститут

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Однією з умов для інтеграції України до Європейського Союзу є створення сучасної, демократичної, соціальної і правової держави, в якій утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком, в тому числі конституційного права на підприємницьку діяльність. Досягнення цієї умови вимагає від держави ефективного використання адміністративно – правового регулювання підприємницької діяльності, що забезпечується прямим і щоденним впливом на суспільні відносини в економічній сфері. Підприємництво в Україні, це вид господарської діяльності, що здійснюється громадянами-підприємцями та юридичними особами, які називаються суб'єктами господарювання відповідно до статті 55 Господарського кодексу України [1]. Основними функціями, що виконуються підприємцями вважаються: усунення дисбалансу на ринках і насичення їх необхідними товарами і послугами, сприяння створенню нових робочих місць. Збільшення числа підприємців не тільки забезпечує поповнення державного бюджету, а й виконання соціально – економічних програм. В умовах економічної кризи, вони не вступили до лав безробітних, а змогли знайти для себе і членів своїх родин нові засоби існування. За статистичними даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців в Україні станом на 1 січня 2012р. загальна кількість підприємців збільшилася до 3042049 осіб [2]. Однак, водночас збільшилася і кількість осіб, які припинили підприємницьку діяльність їхня кількість перевищила 2 мільйонам [там само]. Ці показники свідчать, про зниження ділової активності громадян, а причиною, на наш погляд, є криза в адміністративному регулюванні цього сектору економіки. Таким чином, мета цієї статті є дослідження особливостей адміністративно–правового регулювання підприємницької діяльності в Україні, виявлення певних прогалин в цій сфері та надання конкретних пропозицій щодо їх усунення.

Деякі аспекти адміністративно–правового регулювання підприємницької діяльності вивчали такі українські та зарубіжні вчені – правознавці в галузі адміністративного права та господарського права як: А. Авер'янов, В. Галуцько, Е. Губин, П. Лахно, Т. Кравцова, В. Мамутов, Н. Саниахметова, Ю. Тихомиров.

Адміністративно-правове регулювання – це цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства і держави. За допомогою адміністративно-правового регулювання відносини між суб'єктами адміністративного права набувають певної правової форми [3, с. 323]. Саме через норми адміністративного права народ України утверджує міру можливої та дозволеної поведінки для публічної адміністрації та інших суб'єктів адміністративного права. Адміністративно – правове регулювання підприємництва виступає одним із напрямків діяльності публічної адміністрації, що заснована на нормах адміністративного права, за допомогою певних засобів, адміністративних і правових режимів і адміністративних процедур, спрямовані на упорядкування суспільних відносин, що утворюються у даній сфері з метою захисту прав, свобод і приватних інтересів як підприємців, так і публічних інтересів держави.

Адміністративно – правове регулювання підприємницької діяльності опосередкується чотирма основними напрямками, яким відповідають відповідні правові блоки. Перший блок регулює легалізацію діяльності підприємців, які відкривають власний бізнес, та управління відокремленим майном, організацію роботи (у разі, якщо вони мають працівників). Другий блок регулює так звані «вертикальні» відносини між суб'єктами підприємницької діяльності з одного боку, органами публічної влади, з іншого. Третій блок опосередковує відносини «по діагоналі» між підприємцем з банками та іншими кредитними установами щодо залучення додаткових коштів. Четвертий блок регулює відносини підприємців з іншими учасниками господарських відносин тобто «горизонтальні» відносини зі своїми партнерами по економічній діяльності, зокрема постачальниками, клієнтами, споживачами, перевізниками тощо. Адміністративно–правове регулювання підприємницької діяльності характеризується: по-перше, цілеспрямованістю, тому що це свого роду регулювання суспільних відносин з метою їх охорони. По-друге, наявністю спеціального суб'єкту: органу державної влади та місцевого самоврядування, що виконуючи регулюючу функцію зобов'язані створювати умови для підприємців щодо реалізації права на підприємницьку діяльність. По-третє, адміністративно–правове регулювання досягається за допомогою певних правових елементів: методів, інструментів, способів та засобів. По-четверте, це регулювання має головну мету – створення економічного правопорядку в Україні, який характеризується оптимальним поєднанням ринкового саморегулювання економічних відносин та державного регулювання

макроекономічних процесів відповідно з конституційним положенням про відповідальність держави перед громадянами за свою діяльність.

Підприємець є одночасно суб'єктом як приватного права, так і публічного права. Отже, адміністративно–правове регулювання підприємницької діяльності характеризується як приватно-правовими, так і публічно правовими методами регулювання. Самостійність підприємця не безмежна, вона знаходиться під постійним регулюючим та координуючим впливом держави, яка не стоїть осторонь від регулювання економічних процесів, тому що підприємці, реалізуючі свій приватний інтерес, іноді, без державних регуляторів, можуть завдати значну шкоду державним та суспільним інтересам. Під час регламентації підприємницької діяльності держава затверджує публічні засади, суспільні інтереси, одночасно поєднуючи їх з приватними інтересами підприємців. Держава має потребу в підприємцях оскільки їй необхідна ринкова система, матеріальні ресурси, поповнення бюджету, послуги і товари, що ними виробляються. У свою чергу, підприємцям необхідна держава, оскільки їм необхідні закони, які містять правила господарської діяльності, її безпеки, захисту і стабільності, а також через функціонування монетарної системи, стабільної економічної та соціальної інфраструктури. Підприємці покладаються на конституційний захист і державну підтримку їхньої діяльності, забезпечуючи при цьому насичення ринку товарами і послугами, зайнятість населення і підвищення життєвого рівня і виконання соціально-економічних програм розвитку [4, с. 31]. Тому, в адміністративно-правовому регулюванні суб'єктів підприємницької діяльності відчувається потужний вплив з боку держави.

Процес адміністративно–правового регулювання підприємництва в історії незалежної України був започаткований з прийняттям перших, так званих, «підприємницьких» законів: «Про підприємництво», «Про власність», «Про підприємства в Україні», які вже втратили чинність) в Україні остаточно було оголошено перехід до нового соціально-економічного курсу ринкових перетворень, де підприємцям відводилася почесна та видатна роль. На сучасному етапі розвитку воно здійснюється численними нормативно-правовим актами як загального, так і спеціального характеру і залишається розгалуженим і комплексним.

Підводячи підсумок, можна зробити висновок, що особливостями адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності є те, що воно за суб'єктивним станом має подвійну правову природу: по-перше, з погляду публічного права, суб'єкти публічної адміністрації стосовно підприємців є, з одного боку, зобов'язаними і мають забезпечувати права і законні інтереси суб'єктів підприємництва, з другого боку, у випадку порушення ними прав споживачів, антимонопольного, податкового, екологічного законодавства, – мають

право застосовувати стосовно них заходи адміністративного примусу; по-друге, з погляду приватного права, вони не мають права втручатися у їхню діяльність що в адміністративному аспекті полягає у різних формах захисту від незаконного перешкоджання їх діяльності суб'єктами публічної адміністрації.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-ІУ// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18; № 19–20; № 21–22.– Ст.144.
2. Статистичні дані щодо державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.derzhreestr.gov.ua/show/102>
3. Адміністративне право України: у 2-х т. підручник Т.1 Загальне адміністративне право.Академічний курс / В.В. Галуцько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короєд. – Херсон: ХМД,2013. – 396 с.
4. Господарське право України: навч.посіб./ За заг. ред. проф. Н.О.Саніахметової. – Х.: «Одіссей», 2005. – 608 с.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

Бондаренко Д.Ю.

студентка;

Науковий керівник: Багіров С.Р.

к.ю.н., доцент,

Юридичний інститут

Національного авіаційного університету

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО КАРАНИХ ДІЯНЬ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Зародження основних постулатів будь-якої галузі права нерозривно пов'язане з виникненням державності. Адже саме внаслідок появи держави як стійкого політико-соціального утворення виникає необхідність визначення тих норм, які повинні врегульовувати суспільні відносини, що виникають між індивідами в процесі задоволення їх потреб та інтересів. Чи не найголовнішою в цьому аспекті видається необхідність у визначенні того, яка поведінка є недопустимою в соціумі та які наслідки можуть наставати у разі порушення встановлених правил та норм суспільного життя. Тому ще із давніх-давен започаткувалася традиція формального визначення кола протиправних діянь, які хоч і різні за своєю природою, але по суті мають спільну рису – порушення загальноприйнятого укладу життя людей. Критерій ступеня суспільної небезпеки посягання з розвитком цивілізації та державності, зокрема, став одним із визначальних при віднесенні протиправного діяння до певної галузі права, найдавнішою з яких ми, мабуть, можемо назвати кримінальну.

На наших теренах, так би мовити, протокласифікацію кримінально караних діянь вперше зустрічаємо у різних редакціях Руської Правди, де знаходимо терміни «вчинення зла», «согрешеніє», «образа» [3, с. 84], які відображали матеріальну природу діяння. Устав князя Ярослава також оперує визначенням «кто приступит сии правила» [6, с. 37-41,]. На думку М.М. Дмитрука так було започатковано ознаку протиправності та формального розуміння злочину [9]. У Литовсько-руській період на етапі панування звичаєвого права злочин розумівся як заподіяння шкоди, а згодом (з 2-ї пол. 15 ст.) – трактувався як проступок. Залежно від характеру і наслідків протиправної поведінки, злочини проти здоров'я,

майнової та особистої недоторканності називалися гвалтом, кривдою, лиходійством, шкодою; проти державної влади – «ображення маєстату господарського». Протиправний, суспільно-небезпечний характер діянь підкреслювався термінами «виступ із права», «злодійство», «провина» [8, с.11].

Бачимо, що ґрунтовними знаннями та навиками юридичної техніки тогочасні нормотворці не надто володіли, що й зумовлювало різноманітність вживаних термінів для позначення протиправних діянь.

Вважається, що з прийняттям французького Кодексу Брюмера VI в 1795 р. в Європі було започатковано трьохчленну модель побудови кримінального законодавства: поняттям кримінального діяння охоплювалися порушення, проступки та злочини. Але також варто звернутися до Австро-Угорського Кримінального кодексу 1787 р., прийнятого за часів Йосифа II, в якому вже зазначався бінарний поділ протиправних діянь на «кримінальні злочини» (що розглядалися судами) і менш серйозні правопорушення – т.зв. «політичні злочини» (розглядалися адміністративними органами).

Сучасні західноукраїнські землі (Буковини, Галичини, Закарпаття) тривалий час перебували у складі Австро-Угорської імперії. З 1796-1797 рр. згідно Кримінального кодексу, підготовленого австрійським криміналістом Й. Зонненфельдом, кримінальне діяння позначалось у 2 розділах: про злочини та тяжкі поліцейські проступки, які в свою чергу поділялись на тяжкі злочини, кримінальні проступки, тяжкі кримінальні й тяжкі поліцейські проступки [8, с. 35].

Поступово погляди щодо поділу кримінальних діянь на види були перейняті правовою доктриною Російської імперії. Перша згадка про необхідність відокремлення поряд із злочином іншого виду «кримінальної неправди» зроблена графом Сперанським в проекті змін до Уложення в 1824 р., а в 1833 р. почалась робота над Зводом законів Російської імперії щодо розробки законопроекту про покарання кримінальні та виправні [2, с. 98]. В результаті цього у XV Томі Зводу... 1835 р. поряд із злочином було виділено такий вид кримінального діяння як проступок. В ст. 2 вказувався формальний критерій їх розмежування – «діяння, заборонені під страхом легкого тілесного покарання чи поліцейського виправлення, іменуються в Законі – «проступками» [9].

В Укладенні про покарання кримінальні та виправні 1845 р., (а потім – і в редакції 1857 р.) розподіл на злочини і проступки проводився за матеріальним критерієм: якщо мова йшла про порушення недоторканості «Влади Верховної та установленою цією владою прав і безпеки суспільства або приватних осіб» – то це визнавалось злочином, за який встановлені кримінальні покарання. Якщо ж це було порушення відповідних правил, встановлених для захисту відповідних прав – то це проступок, за який передбачалось виправне покарання [3, с. 86].

В Кримінальному Уложенні 1903 року було запозичено французький підхід – введено трьохчленну систему класифікації: кримінально карані діяння, за які в законі визначена вища міра покарання у вигляді смертної кари, каторги або заслання на поселення, іменувалися тяжкими злочинами. Злочинами визначалися діяння, за які покарання полягало в ув'язненні у виправному будинку, фортеці чи в'язниці. До провин (проступків) відносились ті злочинні діяння, за вчинення яких було передбачено арешт або грошова пеня (аналог штрафу) [8, с. 34]. Таким чином, спостерігаємо формалізацію категорії злочинних діянь за видами санкцій.

Жовтневі події 1917 року внесли зміни в підходи до класифікації злочинів. В першому українському КК 1922 р. злочини мали заідеологізовану класифікацію, вже не виділялась категорія «кримінального проступку». Вчинення протиправних діянь, які містили склад «колишніх» кримінальних проступків в переважній більшості стало підставою для притягнення до адміністративної чи дисциплінарної відповідальності. З того часу цей інститут на досить тривалий час перейшов із законодавчої у доктринальну площину.

Обговорення питання внесення кримінального проступку в нормативний акт, який визначав би основні засади кримінальної відповідальності на державному рівні активізувалося в перші роки 1990-х. Проектом Основ кримінального законодавства СРСР 1991 р. в ст. 9 «Класифікація злочинів» передбачалися «злочини, що не представляють великого ступеня суспільної небезпеки (кримінальний проступок)» [7, с. 75]. З набуттям незалежності такі думки також висувались, зокрема, в проекті КК України, підготовленому в 1997 р. групою на чолі з В. Смітєнком [5, с. 4]. В 1999 р. І. Голосніченко наголошував на необхідності запровадження кримінального проступку, аргументуючи це тим, що ступінь суспільної небезпеки та засіб регулювання суспільних відносин як критерії відмежування кримінального правопорушення від адміністративного є недостатніми [4, с. 33]. Навесні 2008 р. вказана ідея отримала врешті законодавче закріплення в Концепції реформування кримінальної юстиції [1].

Таким чином, дослідивши аспект диференціації видів кримінальних правопорушень на українських теренах в історичній ретроспективі, доходимо висновку, що бінарна модель такого поділу (розмежування на кримінальні проступки та злочини) аж ніяк не є новою для нашої правової системи. Щоправда, прірва, довжиною в Радянську добу, відділила сьогоднішнього від тих часів, коли кримінальний проступок був однією з фундаментальних категорій кримінального права України. Зважаючи на те, що апробований цей інститут більш ніж двохсотлітнім періодом існування на наших землях, вважаємо за доцільне дослухатись до історичного досвіду, адже все нове, як кажуть, – добре забуте старе.

Головне, щоб формальне розмежування кримінальних правопорушень в новому кримінальному законодавстві давало належні результати на практиці.

Список використаних джерел:

1. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.02.2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» // Офіційний вісник України. – 2008. – № 27. – 20-29 с.
2. Геворгян М. В. Развитие понятия «преступления» в российском уголовном праве / М. В. Геворгян // Современное право. – 2007. – № 6. – С. 97-100.
3. Георгиевский Э. В. Общее понятие преступления в истории уголовного права России: терминологическое многообразие / Э. В. Георгиевский // Государство и право. – 2008. – № 4. – С. 83-89.
4. Коліушко І. В. Встановити чітку межу між кримінальним та адміністративним правопорушенням / І. І. Коліушко, Голосніченко, Ю. І. Дяк // Віче. – 1999. – № 4. – С. 32-38.
5. Кримінальний кодекс України: проект, підготовлений за завданням Комісії ВР України / В. М. Смітєнко // Іменем Закону. – 1997. – 16.05 – С. 4-45.
6. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Лекции: в 2 т. / Н. Таганцев. – М.: Наука, 1994. – Т. 1: Часть общая. – 1994. – 392 с.
7. Тер-Акопов А. А. Основания дифференциации ответственности за деяния предусмотренные уголовным законом / А. А. Тер-Акопов // Советское государство и право. – 1991. – № 10. – С. 71-76.
8. Терлюк І.Я. Огляд історії кримінального права України. Навч. посіб. / І. Терлюк. – Львів: Ліга-прес, 2007. – 92 с.
9. Дмитрук М. М. Кримінальний проступок в еволюції правової доктрини України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://book.net/index.php?p=chapter&bid=4580&chapter=1>.

Бухтиярова Е.С.

аспирант;

Научный руководитель: Туляков В.А.

д.ю.н., профессор,

Национальный университет «Одесская юридическая академия»

УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ОХРАНА ДУХОВНОСТИ

Традиционно понятие «духовность» в Украине было элементом православной культуры. XX век, принеший нашему государству вместе с техническим прогрессом атеистическую мораль, построенную на отрицании религии и веры в Бога, определил «духовность» в сферу психологии, морали, культуры, но никак не религии. Это послужило подмене значений, когда православное понимание «духовности»

утратило свою силу, а вместо него пришло «сухое» светское понимание, которому ближе слова «нравственность», «воспитание», «культура».

Духовность с точки зрения религии – это связующее звено человека с Творцом. В человеке содержатся тело, душа и дух, где дух – важнейшая составляющая. Дух – это и мышление, и сознание, и воля человеческая. Библия учит, что духовность человека заключается в том, что он есть образ и подобие Бога. Поэтому очевидно, что когда человеческая духовность приходит в состояние дисгармонии со своим первообразом, это влечет за собой духовные и нравственные недуги, духовную и нравственную гибель [3].

Самоотлучение человека от Бога, от религии порождает попрание ценностей, правовой нигилизм, преступность и беззаконие. Как видим, духовная сфера играет ведущую роль в жизни общества. Поэтому уголовно-правовая охрана духовности от посягательств, столь же важна, как и охрана иных объектов.

Уголовный Кодекс Украины выделяет такие виды угроз духовности:

1) противоправные ввоз, вывоз, невозвращение из-за границы культурных ценностей, а также их хищение или иной незаконный переход права собственности, их уничтожение или повреждение;

2) деятельность оккультных, деструктивных, тоталитарных, и им подобных организаций, паразитирующих в области духовно-религиозной жизни граждан;

3) посягательства на общественную нравственность, связанные с проституцией, порнографией, развратными действиями и пр.

Такое выделение преступных посягательств ещё раз подтверждает то обстоятельство, что уголовный закон Украины формально-юридически уже зафиксировал убежденность законодателя в том, что нравственность – один из элементов духовной культуры общества, является тем благом и ценностью, которые призвано охранять от посягательств государство.

Духовная безопасность выступает «условием, которое позволяет любой человеческой цивилизации сохранять жизненно важные устои, нормы, сложившиеся в пределах определенного исторического развития» [2, с. 5]. Выполняя уголовно-правовую охрану духовной безопасности от преступных посягательств, УК Украины содержит следующую систему норм:

1) нормы, призванные обеспечить сохранность культурных ценностей как артефактов, материальных воплощений или выразителей духовности украинского народа:

- незаконное проведение поисковых работ на объекте археологического наследия, уничтожение, разрушение или повреждение объектов культурного наследия (ст. 298 УК Украины);

- уничтожение, повреждение либо сокрытие документов или уникальных документов Национального архивного фонда (ст. 298' УК Украины);

2) нормы, устанавливающие преступность деяний, посягающих на общественную нравственность:

- жестокое обращение с животными (ст. 299 УК Украины);
- ввоз, изготовление или распространение произведений, пропагандирующих культ насилия и жестокости, расовую, национальную или религиозную нетерпимость и дискриминацию (ст. 300 УК Украины);
- ввоз, изготовление, сбыт и распространение порнографических предметов (ст. 301 УК Украины);
- создание или содержание притонов разврата и сводничество (ст. 302 УК Украины);
- сутенёрство или вовлечение лица в занятие проституцией (ст. 303 УК Украины);
- вовлечение несовершеннолетних в преступную деятельность (ст. 304 УК Украины).

3) нормы УК Украины о преступных посягательствах в сфере религиозных отношений:

- надругательство над могилой, иным местом погребения либо над телом умершего (ст. 297 УК Украины). [1]

Законодатель понимает, что духовно богатая личность является гарантом снижения уровня преступности в государстве. И, хотя, современный УК Украины гарантирует духовную безопасность, существующие нормы несовершенны и недостаточны. Совершенствование правовых механизмов регулирования общественных отношений, возникающих в духовной сфере жизни общества, должно стать приоритетным направлением государственной политики (в том числе и уголовно-правовой). Осуществление такой политики предполагает улучшение уже имеющейся системы составов соответствующих преступлений, а также разработку новых составов (с учетом специфики как уголовной ответственности, так и духовной сферы жизни) и включение соответствующих правовых норм в действующий УК Украины. Для этого теоретикам уголовного права и законодателю следует возвратиться к опыту наших предков, исследовать нормы прежних уголовных законов в сфере религиозных преступлений и преступлений против церкви, а после, осовременить и криминализировать подходящие нормы.

Список использованных источников:

1. Уголовный Кодекс Украины [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>;

2. Викторов А.Ш. Духовная безопасность российской цивилизации: Теоретико-методологические аспекты: Учебное пособие / А.Ш. Викторов. – М.: МАКС Пресс, 2005. – 302 с.;

3. О духовности [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.alexandrmn.ru/books/trudnput/oduhovns.html>.

Кушкевич М.В.

студентка,

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут»

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ ЯК ОСОБЛИВОЇ ФОРМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Невід'ємним атрибутом демократизації українського суспільства є розробка правових заходів ефективної протидії злочинності неповнолітніх.

Стан злочинності серед неповнолітніх викликає глибоку занепокоєність та необхідність пошуку нових ефективних засобів боротьби із злочинністю, вжиття додаткових заходів з боку державних органів, що сприяли б поступовому скороченню злочинних проявів серед неповнолітніх. У зв'язку з цим примусові заходи виховного характеру, застосовувані до неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечне діяння, являють собою в сучасних умовах одну з необхідних ланок системи заходів протидії злочинності неповнолітніх.

Під цими заходами розуміють передбачені кримінальним законом заходи впливу, що застосовуються судом до неповнолітніх за вчинення злочину, але не є кримінальним покаранням [1, с. 171].

Гармонічне включення примусових заходів виховного характеру, застосовуваних до неповнолітніх, в теорію і практику правозастосовчих відносин в цілому є однією з актуальних задач управління процесами громадського життя в специфічній сфері попередження молодіжної злочинності. Тому в процесі протидії злочинності неповнолітніх не можна ні перебільшувати, ні зменшувати значення примусових заходів виховного характеру, щодо інших кримінально-правових інститутів.

Багато вчених і практиків виступали і виступають за те, щоб на неповнолітніх правопорушників виявлялася не фізична дія (наприклад, позбавлення волі, жорсткі обмеження в їжі, одязі і інших природних людських потребах), а застосовувалися різні психологічні і педагогічні

заходи впливу, створювалися умови життєдіяльності, найсприятливіші і природні для неповнолітніх. Потрібно, перш за все, не покарати, а зробити все для того, щоб відновити їх в правах чесної, законослухняної людини і громадянина через звичайне середовище, частіше всього, використовуючи заходи виховного характеру, особливо якщо це стосується дітей і підлітків у віці від 12 до 18 років. Тому доцільно застосовувати до неповнолітніх правопорушників виховні, педагогічні і психологічні заходи впливу.

Аналізуючи різні погляди, висловлені в літературі, та, застосовуючи історичний і системний методи дослідження правових явищ, можна звернути увагу, що застосування до неповнолітніх, які вчинили злочини, примусових заходів виховного характеру в разі їхнього звільнення від кримінального покарання завжди розглядалось законодавцем як особлива форма кримінальної відповідальності неповнолітніх.

Проте в Україні така форма кримінальної відповідальності неповнолітніх так і не набула свого остаточного законодавчого завершення. Адже і на сьогодні примусові заходи виховного характеру, які застосовуються до неповнолітніх відповідно до ст.105 КК України в разі звільнення їх від покарання, не призначаються обвинувальним вироком суду. Обов'язковими умовами звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру є : а) вчинення злочину невеликої або середньої тяжкості; б) наступне, після вчинення злочину і до постановлення вироку, щире розкаяття і бездоганна поведінка [2, с. 380].

Крім того, умови застосування таких заходів у цьому випадку, як це не дивно, більш м'які, ніж умови їхнього застосування при звільненні неповнолітніх від кримінальної відповідальності. Порівнюючи істотні ознаки інституту кримінального покарання та примусових заходів виховного характеру, що застосовуються до неповнолітніх у випадку звільнення від покарання, можна зробити висновок про їхню принципову подібність. Це дає підстави обґрунтувати вже висловлену в літературі та закріплену в законодавстві окремих зарубіжних держав пропозицію щодо створення на основі примусових заходів виховного характеру особливих кримінальних покарань для неповнолітніх.

Система кримінально-правового впливу на неповнолітніх злочинців вимагає компромісного рішення. Необхідність виділення спеціальних норм стосовно кримінальної відповідальності неповнолітніх обумовлена принципами справедливості та гуманізму. Тому часто стосовно неповнолітнього достатніми є примусові заходи виховного характеру хоча такі заходи і не є кримінальним покаранням, істотно відрізняються від нього й одночасно пов'язані з певними обмеженнями і позбавленнями для особи, до якої застосовуються.

При виборі примусових заходів виховного характеру суд має враховувати характер і ступінь суспільної небезпеки вчиненого злочину, особу винного, обставини, які пом'якшують чи обтяжують покарання за цей злочин, якби воно насправді призначалося. Повинні бути з'ясовані умови життя і виховання неповнолітнього, тобто встановлені факти, що стосуються сімейно-побутових умов його зовнішнього оточення. Наприклад, невиконання батьками або особами, які їх замінюють, обов'язків з виховання неповнолітнього; побутове середовище та інтереси неповнолітнього, його поведінку вдома, в школі; наявність раніше вчинених правопорушень і характер заходів, що застосовувалися до нього. Це допоможе з'ясувати безпосередні причини, що призвели до вчинення неповнолітнім злочину або суспільно небезпечної дії.

Не можна допустити передання неповнолітнього під нагляд батька чи матері, які позбавлені батьківських прав, а також батьків чи інших осіб, котрі через свою поведінку здійснюють на нього негативний вплив. Хоча в законі не передбачено обов'язкове отримання згоди батьків або осіб, які їх замінюють, на передачу їм неповнолітнього під нагляд, суд має отримати таку згоду.

При виборі покарання слід бути обережними, адже покарання повинно відповісти вчиненому особою діяння, з метою досягнення справедливості, виховання винного, але і не повинно бути занадто м'яким, оскільки необхідно показати неповнолітньому негативність наслідків його дій, для розуміння і неприпустимості вчинення таких дій в подальшому.

В даний час спостерігається тенденція до зростання нестабільності майже в усіх сферах суспільства й посилення ролі негативних тенденцій, які провокують девіантну поведінку, деградацію й саморуїнвання особистості неповнолітніх.

Тому я вважаю, що суди повинні приділяти більше уваги підвищенню виховного значення та впровадженню застосування примусових заходів виховного характеру у справах про злочини неповнолітніх.

Система примусових заходів виховного характеру однозначно потребує реформування, – адже діюча сьогодні система є недостатньо ефективною.

Інтеграція України в міжнародне співтовариство неможлива без приведення національного законодавства у відповідність до загальновизнаних міжнародних стандартів, що закріплені в міжнародно-правових актах і стосуються застосування до неповнолітніх заходів кримінально-правового примусу, у тому числі примусових заходів виховного характеру.

Список використаних джерел:

1. Селецькій С. І. Кримінальне право України. Загальна частина. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 248 с.
2. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. Закладів освіти /М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. Професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиста, В. Я. Тація. – Київ – Харків: Юрінком Інтер – Право, 2002. – 416 с.

Ларченко М.О.

к.ю.н., доцент,

Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя

ПРОБЛЕМЫ ВЫЯВЛЕНИЯ ИСТОЧНИКОВ ИНФОРМАЦИИ О ЛАТЕНТНОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Латентная преступность определяется как доля преступности, представляющая совокупность преступлений различных видов, совершенных, но которые по разным причинам не стали предметом предусмотренного законом реагирования в виде возбуждения уголовно-процессуального производства и привлечения виновных в их совершении к ответственности [1, с. 177].

В структуре скрытой преступности по механизму ее образования выделяют следующие виды: 1) естественная – неполная регистрация преступлений в силу того, что правоохранительным органам, потерпевшим, свидетелям и другим гражданам ничего не известно о факте совершения преступления; 2) искусственная – совокупность преступлений, известных должностным лицам или отдельным гражданам, которые в силу разных причин не сообщают о них правоохранительным органам; 3) предельная – совокупность преступлений, информация о которых стала известна правоохранительным органам, но они, вследствие неправильной правовой оценки совершенного деяния не видят в нем состава преступления, вследствие чего это деяние не регистрируется; 4) сокрытие преступления от учета – умышленное уклонение соответствующих работников правоохранительных органов от регистрации выявленных преступлений.

В зависимости от вида латентной преступности можно говорить и о ее причинах.

В некоторых случаях, латентность можно объяснить специфической природой и механизмами преступлений и их большей, по сравнению с другими посягательствами, автономностью от внешних социальных

условий, хотя последние могут влиять на уровень преступности, например, содействуя преступлениям, если неэффективно работают правоохранительные органы. К тому же, снижение уровня регистрации определенных преступлений можно объяснить тем, что за последнее десятилетие появилось больше возможностей, чем раньше, влиять на потерпевших, запугивая или подкупая их. Среди причин следует назвать: изменения в учетно-регистрационной дисциплине, факторы социального характера. Кроме этого, определенные трудности возникают при регистрации преступлений в правоохранительных органах из-за: обращения потерпевших в правоохранительные органы через достаточно длительное время после преступления; отсутствие свидетелей совершения преступления; ложные показания самих потерпевших; нежелание потерпевших сообщать о преступлении; недостаточный уровень обеспечения ОВД научно-техническими средствами и исследовательскими (лабораторными) средствами и кадрами; другие факторы субъективного характера.

Основной причиной высокого уровня латентности, по мнению многих исследователей, является нежелание потерпевших обращаться за помощью в правоохранительные органы. Увеличилось и количество лиц, которые провоцируют преступление с целью получения материальных преимуществ после него. Это, помимо прочего, связано с тяжелым материальным положением населения.

Выделяют также отсутствие морального воздействия со стороны государства на потенциальных потерпевших. В связи с этим, у пострадавших происходит трансформация отношения к самому факту преступления. На первом месте у жертв насильственных преступлений все чаще стоит не защита своего достоинства, как это было в 80-х годах, а страх причинения повреждений, смерти, что приводит к отсутствию сопротивления насилию.

В Украине в общегосударственном масштабе определения уровня латентной преступности не осуществляется, поэтому о ее размере можно судить по результатам криминологических исследований. Латентную преступность необходимо выявлять, чтобы: а) обладать информацией о реальном состоянии преступности на определенной территории; б) определить истинную структуру преступности; в) иметь четкое представление о тенденциях развития преступности; г) определить размер ущерба, причиненного государству и гражданам; д) выявлять факторы, которые порождают преступность, и определять пути их устранения; е) прогнозировать и планировать борьбу с преступностью с учетом уровня ее латентности [2, с. 60].

Криминология знает несколько методов и приемов выявления и измерения латентной преступности. Их условно можно разделить на четыре группы: социологические, анализ документов, экономико-

правовые и различные методы контроля за статистическим учетом преступлений.

Достаточно продуктивным может быть метод включенного наблюдения, суть которого заключается в том, что специально подготовленные лица посещают магазины, кафе, рестораны и изучают распространенность фактов обмана клиентов. Результаты наблюдения сопоставляются с данными уголовной статистики, что позволяет определить, какая доля правонарушений данного вида находит свое выражение в уголовной статистике [3, с. 56-57].

Оболенцев В.Ф. предлагает для познания латентизации в ходе исследования использовать выборочные наблюдения, а также возможно также широкое применение метода экспертных оценок и метода изучения документов. Документы, которые могут быть изучены с этой целью – материалы уголовных дел и корреспонденция предприятий и правоохранительных структур [4, с. 13-14].

На сегодня основным источником данных о состоянии преступности в Украине, странах СНГ и многих других государствах мира – официальная статистическая отчетность правоохранительных органов. Причем, за время независимости Украины порядок учета преступлений менялся несколько раз. Статистика свидетельствует, что в наиболее развитых странах уровень преступности значительно превышает средние показатели. Среднемировой коэффициент преступности в 1990г. составлял 5,5 тыс. на 100 тыс. населения, а в развитых странах – 8 тыс. В Украине в 2002г. средний коэффициент преступности составил 910 преступлений на 100 тыс. населения, в первом полугодии 2003г. – 534 [5, с. 81].

Для выяснения реалий криминогенной ситуации в стране необходимо, помимо изучения официальных данных, использовать еще и информацию из альтернативных источников. Среди них можно назвать: виктимологический мониторинг (опрос) лиц, ставших жертвами преступлений; самоотчеты правонарушителей, выводы и экспертные оценки специалистов и в целом общественное мнение о состоянии преступности и эффективности деятельности правоохранительных органов.

Криминологи считают, что наименьший уровень латентности наблюдается по тяжким насильственным преступлениям: убийствам, тяжким телесным повреждениям и т.п. В то же время, самый высокий он по карманным кражам, изнасилованиям, взяточничеству, другим должностным преступлениям. Считается, по разным оценкам, что доля латентных преступлений составляет около 60% и более от зарегистрированных.

Для достижения объективизации показателей преступности существуют два пути. Первый из них заключается в реальном предупреждении совершаемых в стране преступлений. Второй путь – это

деятельность по выявлению уже совершенных посягательств, неизвестных правоохранительным органам. В результате такой работы фактические преступления из разряда скрытых попадают в официальный статистический учет. Для осуществления такой деятельности применяются различные методы и способы.

Исследователи выделяют такие меры и способы снижения латентной преступности: 1) совершенствование статистического учета преступлений; 2) повышение требований к соблюдению порядка ведения уголовно-правовой статистики; 3) повышение уровня профессионализма работников правоохранительных органов, укрепление их материальной базы; 4) широкое проведение правовой пропаганды среди населения с целью повышения его правовой культуры и правосознания; 5) совершенствование законодательных и иных норм, регламентирующих деятельность правоохранительных органов, систематический и принципиальный контроль за их соблюдением; 6) обеспечение гарантий защиты свидетелей и потерпевших; 7) устранение необъективности, неполноты статистических показателей о фактической преступности, формального отношения работников статистического учета к порученной работе, исключение случаев злоупотреблений с их стороны; 8) систематическое проведение аналитической работы по определению количественно-качественных характеристик преступности, выявление полной криминологической характеристики личности преступников; 9) своевременная развернутая публикация данных о преступности в стране, предназначенная для практических работников и ученых.

Положительные результаты деятельности по снижению латентной преступности, безусловно, во многом зависят от неукоснительного соблюдения перечисленных мероприятий, их экономического, финансового и кадрового обеспечения.

Список использованных источников:

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. К., 2007. – 427 с.
2. Курс кримінології: Загальна частина: Підручник: У 2 кн./ О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О.М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.
3. Долгова А.И. Криминология. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА – ИНФРА М), 2001. – 272 с. – (Краткие учебные курсы юридических наук).
4. Оболенцев В.Ф. Актуальні проблеми латентної злочинності. Автор. дис... к.ю.н. Харків, 2001. – 19 с.
5. Характеристика кримінальної обстановки за 2002 рік. / Департамент інформаційних технологій МВС України. – К., 2002; Загальна характеристика стану злочинності (січень-червень 2003 р.) / Департамент інформаційних технологій МВС України. – К., 2003. – 120 с.

Шишман Д.М.

здобувач,

НУ «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В ЧИННОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

В Україні сурогатне материнство використовується вже більше, ніж п'ятнадцять років, але не зважаючи на це відсутня належна нормативно-правова база, яка б регулювала дані суспільні відносини.

На сьогоднішній день процедуру використання сурогатного материнства частково регулює Сімейний Кодекс України та наказ Міністерства охорони здоров'я України «про затвердження Інструкції про порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій». Правове забезпечення регулювання цього виду суспільних відносин є одним з найбільш нерегульованих, незважаючи на те, що сьогодні Україна є одним із визнаних центрів сурогатного материнства в світі (зокрема, комерційного) у той час як практично у всій Європі сурогатне материнство заборонено.

У чинному законодавстві відсутні норми, які б регулювали порядок укладення договору про надання послуг з сурогатного материнства та визначали найголовніші моменти. Які б складали його зміст. Такий договір є головним документом, що регулює відносини біологічних батьків із сурогатною матір'ю.

Відсутність нормативної бази з цього питання може призвести до суттєвих порушень прав кожної зі сторони договору, а головне народженої дитини. Саме тому слід належним чином врегулювати окреслене коло суспільних відносин.

Але по-перше необхідно з'ясувати та виокремити специфіку цих відносин, способи їх регулювання та передбачити проблеми, які можуть виникнути при застосуванні сурогатного материнства з метою превенції останніх.

Так, необхідно відмитити, що підставою виникнення сурогатного материнства є договір. За своєю специфікою договір сурогатного материнства в частині особистих майнових відносин тотожний із договором про надання послуг, який регулюється нормами Цивільного Кодексу України. Ч.2 ст. 901 ЦК України вказує, що положення розділу 69 ЦК України (Послуги. Загальні положення) можуть застосовуватись до всіх договорів про надання послуг, якщо це не суперечить сутності зобов'язання. Однак не зважаючи на це, законодавець повинен врахувати специфіку відносин, які виникають при наданні послуг з сурогатного

материнства та закріпити це у відповідних нормативно-правових актах. [2, с. 363]

Предметом даного договору є виношування, народження та подальша передача дитини сурогатною матір'ю генетичним батькам.

Щодо питання форми договору, то слід зауважити, що оскільки даний договір стосується життя, здоров'я та майбутнього народженої дитини, то доцільно його укласти в письмовій формі з обов'язковим нотаріальним посвідченням.

Саме такий підхід частково забезпечить попередження виникнення негативних наслідків укладення цього договору та відповідно буде виконувати превентивну функцію, оскільки нотаріус повинен пересвідчитися в дієздатності сторін договору та їх вільному волевиявленні.

Окрім того, договір про сурогатне материнство повинен містити сторони, їхні права, обов'язки, а також відповідальність учасників програми сурогатного материнства. За таким договором основними обов'язками сурогатної матері є насамперед виношування дитини, народження та передача її подружжю, які надали генетичний матеріал. Крім того, не менш важливим її обов'язком, з точки зору охорони інтересів згаданого подружжя та дитини, яка має народитися є виконання сурогатною матір'ю всіх вказівок лікарів, які ведуть спостереження за нею протягом вагітності та під час пологів [2, с. 364]. Ці положення повинні бути принципово чітко, детально виписані та не мати двозначного тлумачення. А також необхідно попередньо визначити ціну (якщо договір оплатний), строк, умови його розірвання та припинення.

Дуже важливим є той факт, що договір про сурогатне материнство повинен укладатися до моменту зачаття дитини. В іншому випадку буде йтися про уступку вже зачатої або народженої дитини, що є незаконним та суперечить моральним засадам суспільства. [4, с. 62].

Слід окремо звернути увагу на суб'єктний склад цього договору, який складається з 1) замовника, 2) сурогатної матері та 3) медичного закладу, акредитованого МОЗ для проведення таких процедур.

При цьому вважаємо за доцільним законодавчо передбачити, щоб замовником могли стати лише жінка та чоловік, які перебувають між собою у шлюбі. Крім цього один з них повинен мати такі проблеми зі здоров'ям, які не піддаються лікуванню та перешкоджають народженню дитини природнім способом, або можуть мати небезпечні наслідки для здоров'я чи життя в разі вагітності жінки, що повинно бути підтверджено медичним висновком. Це є принципово важливим, адже сурогатне материнство є неприродним способом народження дитини, і у разі відсутності протипоказань до пологів є аморальним і суперечить суспільним нормам.

Використання генетичного матеріалу подружжя є однією з головних умов такої програми. На практиці існують три варіанти його отримання: 1) використання яйцеклітини дружини і сперми чоловіка; 2) використання яйцеклітини дружини і сперми донора; 3) використання яйцеклітини донора і сперми чоловіка. Вважаємо, що такі способи отримання генетичного матеріалу є припустимими. Але й існує інший варіант, коли використовується яйцеклітина сурогатної матері та сперми чоловіка (коли запліднення відбувається в лабораторних умовах). Вважаємо, що такий спосіб є недопустимим, оскільки сурогатною матір'ю повинна бути стороння подружній парі особа. Такий підхід допоможе уникнути подальших проблем при визначенні батьківства та походженні дитини, а також сурогатна мати не зможе оспорити дійсність договору, посилаючи на генетичний зв'язок її з дитиною. А тому необхідно зазначити, що сурогатною матір'ю може бути лише генетично стороння жінка процес запліднення якої проходить без використання її біологічного матеріалу. Якщо сурогатна матір є заміжною необхідно зафіксувати в договорі згоду її чоловіка на проведення програми сурогатного материнства, тому що у випадку відмови генетичних батьків від дитини саме він буде записаний батьком дитини за принципом презумпції батьківства чоловіка. [4, с. 63].

У зв'язку з великим науковим прогресом сьогодні стало можливим здійснити трансплантацію ембріона з організму жінки в організм іншої, коли існують реальні протипоказання до вагітності чи загрози до викидню. При цьому необхідно звернути увагу, що імплантація генетичного матеріалу та трансплантація ембріону поняття різні. Останнє взагалі не передбачене нормами чинного законодавства. Але не зважаючи на це такий спосіб виношування дитини може містити усі ознаки сурогатного материнства та повинно бути передбачено в якості одного з видів допоміжних репродуктивних технологій.

Чинне законодавство в нормах Сімейного Кодексу України передбачає презумпцію батьківства подружжя, які надали генетичний матеріал. Тому у випадку, якщо сурогатна матір відмовляється від передачі народженої дитини біологічним батькам, це питання може бути вирішено на користь останніх у судовому порядку, оскільки саме вони надали генетичний матеріал сурогатній матері.

Європейська практика дотримується зовсім іншого підходу щодо регулювання питання встановлення материнства у випадку народження дитини сурогатною матір'ю та виходить з того, що матір'ю дитини є та жінка, яка її виносила та народила, що має переважну силу перед правами матері генетичної. Аналогічне положення презюмується російським сімейним законодавством, відповідно до якого подружжя, яке дало згоду у письмовій формі на імплантацію ембріона іншій жінці з

метою його виношування, записуються батьками дитини лише за згодою жінки, яку народила дитину.[3]

Вважаємо, що такий підхід є неправильним, оскільки саме через надання генетичного матеріалу біологічних батьків та застосування допоміжних репродуктивних технологій відбувається його перенесення в організм сурогатної матері, результатом чого є її вагітність. Крім того, такі дії біологічних батьків з юридичної точки зору розцінюються як такі, що спрямовані на реалізацію їхньої репродуктивної функції та однієї з правомочностей, яка складає зміст суб'єктивного права на материнство (батьківство), що повинно захищатися законом.

У той же час ситуація при якій біологічні батьки відмовляються забрати дитину залишається не врегульованою, що є прогалиною у чинному законодавстві та підлягає усуненню, а до цього моменту наслідки такої бездіяльності повинні бути передбачені договором.

Список використаних джерел:

1. Цивільний Кодекс України // Голос України від 12.03.2003. – № 45
2. Таланов Ю.Ю. Актуальні проблеми сурогатного материнства в законодавстві України // Вісник ХНУВС. – 2012. – № 1 (56). – ISSN 1999-5717. – С. 360-369.
3. Аблятіпова Н.А. Проблеми сурогатного материнства в Україні // Кримський юридичний вісник. – № 1 (8). Частина II. – 2010.
4. Венедіктова І.В. Правове регулювання послуг з сурогатного материнства за чинним законодавством України // Medix. Anti-Aging. – №3 (15). – 2010.

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ

Гавріляк О.Ю.

викладач,

*Луганський державний університет внутрішніх справ України
імені Є.О. Дідоренка*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗНАЧЕННЯ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

На сьогодні слідча практика свідчить про те, що не завжди окремі слідчі (розшукові) дії та тактичні прийоми, сприяють досягненню цілей розслідування. Результативною формою здійснення діяльності з розслідування злочинів, на наш погляд, є комплекси заходів, що реалізуються слідчим і іншими учасниками розслідування, в тому числі і при проведенні тактичних операцій.

Незважаючи на певну наукову теоретичну розробку поняття «тактична операція», на наше переконання, не в повному обсязі виявлені і не повністю розроблені проблеми, пов'язані з тактичним забезпеченням слідчої діяльності з розслідування конкретних видів злочинів.

Дослідження проблем комплексного використання тактичних засобів сьогодні являє собою актуальне наукове завдання, обумовлене потребами практики. От чому в останні роки в криміналістичній науці особлива увага приділяється проблемам комплексного використання тактико-криміналістичних засобів різних рівнів. Варто погодитися з тим, що дослідження цих проблем мають яскраво виражене прикладне значення.

Уявляється, що тактична операція являє собою багаторівневий алгоритм, який, крім своєї наукової цінності, має ще більшу практичну значимість, коли при розслідуванні конкретного злочину слідчий може використовувати його як робочу програму, довідковий матеріал для констатації слідчої ситуації, постановки ряду проміжних завдань, вибору сукупності та послідовності конкретних заходів.

На нашу думку, завдання розслідування, активізації роботи органів, що здійснюють дану діяльність з виявлення та викриття злочинців, можуть бути вирішені тільки через розробку відповідних тактичних операцій.

Як слушно зазначив А.В. Дулов «тактичні операції дозволяють усунути багато які труднощі розслідування кримінальних справ у складних, проблемних і конфліктних ситуаціях» [1, с. 10-11].

Ми вважаємо, що одним із найперспективніших напрямів досліджень у криміналістичній науці є розроблення проблем ситуаційної обумовленості тактичних операцій. У зв'язку з цим, при дослідженні проблематики проведення тактичних операцій при розслідуванні вимагань, треба прослідити взаємозв'язок слідчих ситуацій і тактичних операцій, вплив слідчої ситуації та її компонентів на вибір тактичних операцій, взаємозв'язок етапів проведення тактичної операції із слідчими ситуаціями, їх вплив на тактичні завдання і тактичні операції. Взаємозалежність і взаємозв'язок досліджуваних проблем забезпечують розвиток криміналістичної науки, вдосконалення її рекомендацій для практичної діяльності.

Розслідування злочинів завжди складається з певної сукупності тактичних операцій. У цю сукупність входять різновиди операцій, які повторюються по кожному кримінальному провадженню. Поряд із цим проводяться операції, сутність яких залежить від особливостей конкретної категорії кримінальних правопорушень.

Ми цілком згодні з А.В. Дуловим, який зазначає, що саме окрема методика розслідування повинна розробляти ті комплекси тактичних операцій, які забезпечують досягнення всіх цілей розслідування кримінальних справ даної категорії. У методиці розслідування виявляються всі особливості умов, об'єктів, які приводять до необхідності розробки тактичних операцій та які найбільшою мірою забезпечують процес розслідування певної категорії кримінальних проваджень. Автор стверджує, що «тактичні операції стають найважливішим засобом організації всього процесу розслідування, його граничного впорядкування, цілеспрямованості всіх дій, етапами у розвитку загального процесу встановлення істини по кримінальній справі» [1, с. 51].

Розглянуті вище положення, дають нам можливість визначити найбільш загальні питання, які повинні враховуватись при розробці тактичних операцій:

- 1) визначення кола тактичних операцій, які є типовими у певній категорії кримінальних проваджень;
- 2) встановлення алгоритму та хронології проведення тактичних операцій;
- 3) визначення матеріально-технічного забезпечення, необхідного для проведення відповідних тактичних операцій та учасників операції;
- 4) розробка рекомендацій з організації та проведення тактичних операцій у відповідності з типовими слідчими ситуаціями;

5) дослідження причин та умов, що можуть впливати на хід проведення тактичної операції.

Сказане переконливо свідчить про те, що методика розслідування вимагань у значній мірі повинна будуватися на розробці комплексів тактичних операцій, що змінить зміст методики, зробить її більш корисною для практичної діяльності з розслідування злочинів.

Ми згодні з В.М. Шевчуком, який наголосив, що певні труднощі у дослідженні проблеми формування тактичних операцій становлять не розробленість і недосконалість системи методів їх пізнання і вивчення; на практиці характер і зміст тактичних операцій, як правило, не знаходить свого відбиття в матеріалах кримінальних справ, тому відомостей про них досить небагато [2, с. 87].

З урахуванням наведеного можна констатувати, що назріла необхідність розробки єдиних критеріїв формування тактичних операцій у криміналістиці. При розробці і побудові тактичних операцій слід враховувати наступні положення.

По-перше, як ми вже відзначали, побудова типових тактичних операцій при розслідуванні окремих видів злочинів зумовлена окремими (проміжними) тактичними завданнями розслідування. Існує досить тісний взаємозв'язок тактичних завдань розслідування злочинів і тактичних операцій. Розробка і побудова типових тактичних операцій тісно пов'язана з визначенням типових тактичних завдань при розслідуванні злочинів. Урахування окремих тактичних завдань дає змогу встановити напрям розслідування, окреслити коло обставин, які треба з'ясувати, встановити типові засоби їх вирішення.

По-друге, розробка і застосування тактичних операцій ситуативно обумовлені. Аналіз слідчих ситуацій свідчить, що в кожній із них передбачається застосування різноманітних тактичних операцій, а необхідність їх планування і проведення зумовлюється залежно від наявності доказової й орієнтовної інформації. Слідча ситуація, що виникла в процесі розслідування, диктує певний комплекс слідчих і організаційних дій.

По-третє, розробка типових тактичних операцій потребує врахування виду і категорії злочину. Виникнення і постановка тактичних завдань розслідування зумовлені вчиненням злочином, характером інформації про особу злочинця, способами вчинення та приховування злочину, механізми слідоутворення тощо. Певний вид злочину, чи їх група вимагають конкретних тактичних засобів, які можуть бути використані для вирішення окремих тактичних завдань розслідування.

І, насамкінець, підвищення ефективності розслідування вимагань значною мірою залежать від того, наскільки глибоко розроблені теоретичні проблеми формування тактичних операцій по певному виду злочину, як практика проведення таких операцій забезпечена

відповідними методичними розробками. У зв'язку з цим теоретичні засади побудови тактичних операцій і використання їх у теорії криміналістики і практичної діяльності з розслідування вимагають потребують фундаментальних досліджень і комплексних розробок.

Список використаних джерел:

1. Дулов А.В. Тактические операции при расследовании преступлений / А.В. Дулов. Минск: Изд-во БГУ им. В.И. Ленина, 1979. – 128 с.
2. Шевчук В.М. Формування тактичних операцій у криміналістиці: актуальні проблеми сьогодення / В.М. Шевчук // Пробл. законності. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2004. – Вип. 70. – С. 83-89.

Даніель А.В.

здобувач;

Науковий керівник: Пяковський В.В.

к.ю.н., доцент,

Національна академія внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗМІ

Вільний обмін інформацією – один із найважливіших факторів еволюційного розвитку суспільства. Забезпечення громадян, державних і громадських структур необхідними відомостями про навколишній світ і події, що в ньому відбуваються, здійснюється шляхом постійного вдосконалення систем, технологій і засобів масової інформації. Важливе значення при цьому має прийняття законодавчих актів, що встановлюють надійні гарантії та забезпечують правове регулювання умов даного процесу.

У демократичній правовій державі повинна бути незалежною, але юридично регульованою і «четверта влада» – влада засобів масової інформації [7, с. 351].

Правовою основою діяльності ЗМІ є норми низки законодавчих актів. Водночас, у законодавстві є певні прогалини, що й слугує стимулом для роздумів над даною темою багатьох дослідників. Так, увагу цій проблематиці приділяли вітчизняні науковці: І.В. Арістова [1], К.І. Беляков [2], О.І. Бугера [3], Г.В. Виноградова [4], Т.М. Затворченко [5], Т.А. Костецька [6], Т.О. Приступенко [8], Д.М. Цехан [10], Ю.С. Шемшученко [7].

Незважаючи на існування багатьох нормативно-правових актів, що регулюють діяльність засобів масової інформації (ЗМІ), навряд чи можна

стверджувати, що в нашій державі достатньо і в повній мірі визначені межі правового регулювання діяльності ЗМІ.

На думку Т.А. Костецької «тривалий час теоретичною дискусійною проблемою є питання про визначення правового статусу комплексу законодавчих та інших нормативно-правових актів, окремих норм, що регулюють інформаційні відносини, його місця в правовій системі [6, с. 7]».

Законодавство про ЗМІ, на думку Т.А. Костецької, в даний час знаходиться у стані розробки, становлення, і, поки не отримало належного теоретичного аналізу та обґрунтування [6, с. 26].

Науковці протягом тривалого часу обґрунтовують, а часом і втілюють у підготовлених ініціативних проектах теоретико-правову ідею про необхідність підготовки спеціального кодифікаційного акту – Інформаційного кодексу України. Про необхідність розроблення і прийняття такого кодексу з метою підвищення ефективного розвитку суспільства нової якості та правового забезпечення відповідних процесів вказано у Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», прийнятого 9 січня 2007 р. [6, с. 30-31].

Як зазначає Т.О. Приступенко, правова регламентація в нашій державі, яка почалася з 1990 р., надала основу для подальшої діяльності ЗМІ України [9, с. 76].

Важливі положення закріплено в Конституції України, ст. 34 якої гарантує кожному право на свободу думки й слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Однак, здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя .

Правову основу інформаційних відносин становлять закони України: «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про телекомунікації», «Про систему Суспільного телебачення й радіомовлення України», «Про інформаційні агентства», «Про рекламу», «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», «Про національну програму інформатизації, «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» [12] та ін.

Важливими є також підзаконні нормативні акти державних органів. Зокрема, Постанова Кабінету Міністрів України «Про державну

реєстрацію друкованих засобів масової інформації, інформаційних агентств та розміри реєстраційних зборів», Постанова Верховної Ради України «Про парламентські слухання: «Суспільство, засоби масової інформації, влада: свобода слова та цензура в Україні», рішення Національної ради України з питань ТБ і радіомовлення.

Базовими є Укази Президента: «Про Доктрину інформаційної безпеки України»[13], «Про додаткові заходи щодо забезпечення безперешкодної діяльності засобів масової інформації, дальшого утвердження свободи слова в Україні».

Функціонування ЗМІ в Україні в напрямі процесів демократизації, гласності, плюралізму, реформування економіки та політичної системи держави в цілому визначає не лише національне законодавство, галузеві підзаконні акти, а й документи, а також міжнародні правові норми [9, с. 78].

Як зазначено у ст. 9 Конституції України: «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства» [11].

Загальна декларація прав людини проголошує, що кожен має право на свободу переконань і на вільне їх вираження; це право передбачає свободу безперешкодно дотримуватися власних переконань і свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів [7, с. 354].

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права закріплює, що кожна людина має право безперешкодно дотримуватися своїх поглядів та на вільне вираження своєї думки; це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художньої форми вираження чи іншими засобами на свій вибір [7, с. 355].

Гельсінський заключний акт проголошує, що держави будуть поважати права і основні свободи, у тому числі й свободу слова та інформації, та закликає держави до покращення вільного проникнення інформації крізь кордони за допомогою друкованих і електронних ЗМІ та кінематографа.

Окрім вищенаведених, діє низка міжнародних конвенцій. Перелічимо основні: Декларація про основні принципи, які стосуються внеску ЗМІ в зміцнення миру і міжнародного взаєморозуміння, в розвиток прав людини в боротьбу проти расизму, апартеїду і підбурювання до війни; Конвенція про захист прав фізичних осіб у зв'язку з автоматизованим обробленням персональних даних; Європейська конвенція з питань Транскордонного мовлення, тощо.

До ключових документів, прийнятих міжнародним співтовариством у сфері інформатизації, слід віднести Окінавську хартію глобального

інформаційного суспільства, яка визначає, що інформаційно-комунікаційні технології є одним із найважливіших чинників, що впливають на формування суспільства ХХІ ст. Крім того, у документі визначено обсяг необхідних завдань, у боротьбі зі злочинністю в комп'ютерній сфері [10].

9 листопада 1995 року Україна стала 37 членом Ради Європи. А отже приєдналася до конвенцій, що існують в Раді Європи. Важливою гарантією у забезпеченні права на інформацію є відповідні рішення Комітету Міністрів Ради Європи, який зокрема, ухвалив декларацію, за якою країни-члени зобов'язані проводити політику відкритої інформації у державному секторі, що передбачає доступ до інформації, а також прийняв рекомендації щодо права на доступ до інформації, якою володіють державні органи [7, с. 356].

Таким чином, можна дійти висновку, що процес становлення законодавства України про ЗМІ триває.

Список використаних джерел:

1. Арістова І.В. Правове регулювання суспільних інформаційних відносин: стратегія розвитку інформаційного законодавства України // Вісник Нац. унів. внутр. справ. – 2001. – №14. – С. 122-127.
2. Беляков К.І. Інформація в праві: монографія / К.І. Беляков. – Київ: КВЦ, 2006. – 118 с.
3. Бугера О.І. Правові основи діяльності засобів масової інформації в Україні у контексті запобігання протиправної поведінки неповнолітніх / О.І. Бугера // Бюлетень Міністерства юстиції України. – К., 2005. – 6. – С. 93-99.
4. Виноградова Г.В. Правове регулювання інформаційних відносин в Україні: Навч. посіб. – К.: Юстініан, 2006. – 176 с.
5. Заворотченко Т.М. Засоби масової інформації в системі гарантій конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні / Т.М. Заворотченко // Право і суспільство. – Дніпропетровськ. – 2011. – 3. – С. 47-53.
6. Костецька Т.А. Інформаційне право України; навч. посіб. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 170 с.
7. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні: монографія / [Шемшученко Ю.С., Кресіна, І.О., Колодюк А.В.]; за заг. ред. Ю.С. Шемшученка, І.С. Чижа. – К.: Юридична думка, 2006. – 384 с.
8. Приступенко Т.О. Правові основи діяльності ЗМІ / Т.О. Приступенко; Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін-т журналістики; ЦВП; Асоц. засобів масової інформації України. – К.: Центр вільної преси, 1998. – 36 с.
9. Приступенко Т.О., Блохін І.С. Правові засади діяльності ЗМІ в Україні // Вчені записки Таврійського університету ім. В.І. Вернадського. Серія Філологія. Том 19(58). – 2006. – С. 76-83.
10. Цехан Д. М. Правове регулювання мережі Інтернет як передумова її декриміналізації. // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – О.: Юрид. л-ра, 1998 – С. 668-676.

Караченцева Є.В.
студентка,
Донецький національний університет

КОМУНІКАТИВНІ ВІДНОСИНИ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА, МОВЛЕННЄВИЙ ВПЛИВ ТА МОВЛЕННЄВІ МАНІПУЛЯЦІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Метою здійснення комунікації на етапі досудового слідства є отримання інформації, яка необхідна для розслідування справи, зокрема, з таких джерел, як допит свідків і допит підозрюваних у скоєнні злочину. Проблемним у юридичній науці залишається наявність мовленнєвого впливу та мовленнєвої маніпуляції за допомогою лінгвістичних та мовленнєвих засобів з боку органів дізнання та досудового слідства на показання свідків, підозрюваних потерпілих на стадії досудового розгляду справи.

Для висвітлення проблеми були досліджені роботи таких науковців: Л.В. Павліченко, О. М. Гончарової, Ю.В. Щипіцина, О.В. Оленюк, Т.В. Стасюк, В.В. Фунікової, А.С. Токарської, В. Пушкаш та інших.

Комунікативні відносини на етапі досудового розслідування передбачають можливість отримати якомога більше інформації від опитуваного про скоєний злочин або навіть, за можливості, примусити підозрюваного зробити зізнання у скоєнні злочину, встановити, чи є інформація, яку повідомляє опитуваний, правдивою, і в разі, коли повідомлена інформація не видається правдивою, сприяти тому, щоб опитуваний почав говорити правду [1, с. 152].

Яскравим проявом таких слідчих дій є використання під час допиту навідних запитань та застосування психологічного примусу за допомогою мовленнєвого впливу та маніпуляції. О.М Гончарова вказує на сучасну проблему використання красномовства для здійснення маніпуляції «оратори намагаються максимально експлуатувати емоції і почуття слухачів для досягнення своєї мети» [2, с. 36].

Як зазначає Ю.В. Щипіцина, маніпуляція – це різновид прихованого мовленнєвого впливу, спрямоване до досягнення власної мети суб'єкта впливу, яка не збігається із намірами и суперечать бажанням та інтересам об'єкта впливу [3, с. 386].

Та О.В. Оленюк говорить про те, що поняття мовленнєвий вплив та маніпуляцію слід розмежовувати. Під час здійснення мовленнєвого впливу адресат завжди свідомий меті адресанта, тоді як маніпуляція – це свідомий вплив на людину з метою підштовхнути її зробити щось (повідомити інформацію), всупереч своєму власному бажанню, думці, початковому намірі [4, с. 237].

Т.В. Стасюк зазначає, що маніпуляція призводить не тільки для отримання потрібної інформації. В основі мовного маніпулювання – властивість мови не тільки відображати свідомість, але й активно впливати на неї [5].

Таким чином, у ході аналізу мовного матеріалу було виявлено такі специфічні риси дискурсу досудового слідства: нерівні статуси й нерівні права учасників, добровільність і примусовий характер участі у допиті, підготовленість і спонтанність комунікативної діяльності, конфліктна спрямованість [6, с. 135].

Намагання врегулювати на законодавчому рівні мовленнєві маніпуляції органів досудового розслідування були передбачені у ст. 143, 167, 171 раніше чинного КПК України, за яким заборонялося ставити запитання, у формулюванні яких міститься відповідь, частина відповіді або підказка до неї (навідні запитання) [7].

Науковці вказують на проблеми застосування даної норми права на практиці. Виходячи з відносно вільного формулювання цього поняття, його значення є дискусійним. На сьогодні в криміналістиці та юридичній психології не існує єдиної позиції щодо того, які запитання за своєю сутністю є навідними. Як переконує О. В. Фунікова, «унаслідок гнучкої лінгвістичної й психологічної структури запитання встановити межі, у яких запитання може вважатися припустимим, а в яких – навідним, складно. У літературі неодноразово наголошувалося на тому, що те саме запитання, поставлене у певній ситуації, може бути і нагадувальним, і деталізуючим, і навідним» [8, с. 102].

Чинний КПК України на сьогоднішній день не передбачає аналогічної норми права, а поділяє докази на допустимі і недопустимі. Знову ж таки не вказує, що навідні запитання є недопустимими доказами [9].

Робимо висновок, що вказана сфера законодавчо не регламентується і не може ніяким чином контролюватися, на перевагу диспути у судовому засіданні адвоката та прокурора.

Вчені намагаються знайти рішення для врегулювання комунікативного процесу на стадії досудового розгляду.

Як зазначає А. С. Токарська, з одного боку, спостерігається конституювання комунікації як основного джерела правотворення, а з іншого, – зростає суспільна необхідність правового регулювання самих комунікативних відносин. Останнє передбачає створення системи вимог до комунікативного процесу в ході досудового слідства. До таких вимог дослідниця відносить: а) суверенності особи як суб'єкта комунікації; б) консенсуальності; в) правової гарантованості свободи комунікації в рамках збереження та не порушення комунікативних прав та свобод іншої особи, що і має бути покладено в основу досягнення компромісних рішень під час досудового слідства [10, с. 160].

Так В. Пушкаш вважає, що потрібно застосовувати комунікативні дії досягнення компромісу. Адже це не лише акти мовленнєво-мисленнєвого морального вчинку, а й, насамперед, знання способів досягнення синергетичної рівноваги у процесі самоорганізації всього суспільства, діалогом між владою і народом, окремими суб'єктами права. вчинення визнаних протиправних дій. Науковець пропонує законодавчо закріпити поняття «компроміс». І дає визначення таким чином: «Компроміс на досудовому слідстві – це угода між учасниками досудового слідства (а саме між слідчим та потерпілими, підозрюваними, обвинуваченими, свідками) на підставі взаємних поступок, укладання якої відбувається у порядку, врегульованому нормами кримінального і кримінально-процесуального законодавства, морально-етичними правилами, із використанням криміналістичних прийомів з метою вирішення завдань кримінального судочинства» [11, с. 340].

З вищезазначеного можна зробити такі висновки:

1) Мовленнєвий вплив та мовленнєва маніпуляція – це різні категорії. Мовленнєвий вплив органів досудового розслідування при допиті свідків, підозрюваного, потерпілого сприяє розслідуванню справи і направлення її у вірне русло, а мовленнєві маніпуляції мають неправомірний характер і ведуть до порушення прав, свобод та законних інтересів учасників досудового розслідування.

2) Постає питання законодавчого врегулювання діяльності органів досудового розслідування у комунікативних відносинах під час проведення слідчих дій.

3) Проблема визначення категорій мовленнєва маніпуляція, для того щоб чітко встановити допустимі мовленнєві засоби, які застосовуються органами досудового слідства.

Список використаних джерел:

1. Павліченко Л.В., Специфіка сучасного англомовного правничого дискурсу в контексті розгляду матеріалів досудового розслідування. / Л.В. Павліченко // Мовні і концептуальні картини світу. – Вип. 37. – 2011. – С. 152–159.
2. Гончарова О.М., Риторика як вербальна маніпуляція: становлення саморефлексії / О.М. Гончарова // Культура і сучасність. – № 2. – 2010. – С. 34–40.
3. Щипіцина Ю.В., Маніпулятивні риси мовленнєвого впливу в текстах етичних кодексів. / Ю.В. Щипіцина // Збірник наукових праць К-ПНУ ім. Івана Огієнка. – Вип. 6. – ч.2 – С. 384–392.
4. Оленюк О.В., Вивчення стратегій маніпуляційного впливу в рамках лінгвістичних дисциплін / О.В. Оленюк // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – 2007. – С. 236–240.
5. Стасюк Т.В., Високі технології мовного впливу: лексико-граматичне кодування інформації та її семантична обробка. / Т.В. Стасюк // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrmova.com.ua/2009/Artcl_35.pdf

6. Павліченко Л.В., Комунікативні стратегії тактики випитування інформації (на матеріалі англomовного дискурсу досудового слідства) / Л.В. Павліченко // Мовні і концептуальні картини світу. – Вип. 39. – 2011. – С. 135–139.

7. Закон України: Кримінально-процесуальний кодекс України від 12.01.1961/ Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961 р. – №2 – стаття 15.

8. Фунікова О.В., Проблема навідних запитань у тактиці слідчих дій / О.В. Фунікова // Теорія та практика судової експертизи та криміналістики. – Вип. 10. – 2010. – С. 100–105.

9. Закон України: Кримінальний процесуальний кодекс України від 25.05.2012 // Офіційний вісник України. – 2012 р. – № 37. – стор. 11. – стаття 1370. – код акту 61601/2012.

10. А.С. Токарська, Засоби масової комунікації як спосіб удосконалення правової комунікативної діяльності // Теле- та радіожурналістика. – 2010. – Вип. 9. – С. 158–164.

11. Пушкач В., Теоретична модель підготовки правників у галузі лінгвоюрисистики / В. Пушкач // Вісник Львів. УН-ТУ Серія філол. – Вип. 50. – 2010. – С. 339-341.

Падалка Л.О.

*головний спеціаліст-юрисконсульт,
Управління Пенсійного фонду України
в Дзержинському районі м. Харкова*

«ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ» ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФІНАНСОВОГО ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ КАРТКОВОГО БІЗНЕСУ

Аналіз стану криміногенної ситуації у сфері функціонування платіжних систем в Україні та закордоном свідчить, що разом з обсягами карткових розрахунків паралельно росте і рівень «карткової» злочинності, так званого «кардингу» – протиправного використання платіжних карток для покупки товарів чи одержання послуг.

У Європі та Америці про дану проблему почали говорити ще з 30-х років тому, коли злочинність у сфері пластикових карток лише зароджувалась. Фахівці умовно виділяють наступні етапи становлення в Україні «карткової» злочинності:

- становлення ринку платіжних карток (1995-1996 р.р.). «Карткових» злочинів ще не зафіксовано, злочинці вивчають схеми електронних розрахунків за допомогою платіжних карток, намагаються встановити контакти з працівниками банків;

- укладання банками договорів з клієнтами носить безсистемний характер (1997-1998 р.р.). Недоліки у роботі банківських структур

сприяють вчиненню окремих злочинів, використовуються підроблені картки банків інших країн;

- організовані злочинні угруповання зацікавлюються «картковим бізнесом» (1999 р.), сплеск шахрайства в торгівельній мережі;

- банки впроваджують додаткові заходи перевірки і моніторингу операцій з використанням платіжних карток, проводять уніфікацію процедур, стандартизацію договорів з торговими підприємствами (2000 р.). Рівень шахрайства з платіжними картками значно знижується;

- спостерігається зростання «карткової» злочинності (з 2001 р.) [2].

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», платіжна картка – спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової або іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу коштів з рахунка платника або з відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання коштів у готівковій формі в касах банків через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором [1].

Інформація про реквізити платіжних карток, особливо про зміст магнітних смуг, стала дуже привабливим товаром. Удосконалюються схеми вчинення злочинів. Спостерігається тенденція до обміну інформацією та взаємодії між злочинними групами різних країн заради досягнення спільних злочинних цілей.

У процесі своєї еволюції з метою попередження шахрайств платіжні картки набувають все більше і більше рівнів захисту. Але коли з'являються нові види захисту, тоді ж з'являються і нові схеми їх підробки. За даними VISA CEMEA основними видами шахрайств з платіжними картками є використання викраденої картки (35% від загальної кількості шахрайств), використання підробленої картки (30%), використання реквізитів картки (28%), інші види шахрайств (7%).

Вивченням проблеми злочинних дій з використанням пластикових карток займались як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, такі, як: Стрельбицька Л.М., Бистров Л.В., Ніколаюк С.І., Матусовський Г.А., Реуцький А.В., Шепітько В.Ю., Курман О.В. та ін.

Проаналізувавши криміналістичну літературу, можна стверджувати, що важливим елементом криміналістичної характеристики злочинів у сфері виготовлення та обігу банківських платіжних карток є «особа злочинця».

Дослідники по різному підходили до визначення терміну «особа злочинця», але найбільш вдалими, на нашу думку, є поняття, запропоноване В.О. Коноваловою та В.Ю. Шепітьком – «це соціально-психологічне поняття, що охоплює сукупність типових психологічних і моральних якостей індивіда, які формуються в результаті вчинення

злочинів» [3, с. 358]. У криміналістичному значенні особа злочинця – це система узагальнених ознак, що охоплюють дані демографічного характеру, моральні властивості та психологічні особливості [4, с. 11].

Як зазначає А.В. Реуцький, злочини у сфері виготовлення та обігу платіжних карток вчиняють дві групи осіб: а) працівники банківських установ і процесингових центрів, працівники підприємств, що виготовляють або обслуговують розрахунки платіжними картками (колишні), і б) сторонні особи.

Перша група характеризується в основному певним посадовим, службовим становищем і, відповідно, має повноваження, можливість доступу до даних про емітовані платіжні картки та їх власників, а іноді й PIN-коди, а значить, може здійснювати злочинну діяльність, виконуючи свої службові обов'язки. Для цих осіб характерні знання нормативних правил, що регулюють обіг платіжних карток, компетентність у питаннях механізму їх випуску й/або обігу, поінформованість про технологію їх виготовлення. Ця група має широкі ділові й особисті зв'язки, володіє важливою інформацією, у тому числі й тією, що становить банківську й комерційну таємницю. Злочинці цієї групи, як правило, раніше не судимі, інакше вони не були б допущені до роботи з платіжними картками й грошовими коштами.

Другу групу осіб, на відміну від першої, характеризують такі якості, як витонченість і винахідливість у пошуку способів учинення злочинів у сфері виготовлення та обігу платіжних карток, бажання зайняти більш високе положення у суспільстві й здобути матеріальні блага. Це професіонали своєї справи, уважні, спостережливі й освічені люди. Найчастіше злочинці цієї групи добре поінформовані про використовувані засоби захисту платіжних карток взагалі та про конкретні банки, зокрема. Їм добре відомий правовий аспект їх злочинної діяльності – способи й методи роботи правоохоронних органів, відповідальність за вчинювані діяння [5, с. 81-82].

Представники обох груп у своїй переважній більшості високоосвічені (близько 60%): мають вищу економічну, технічну або юридичну освіту й відрізняються від інших правопорушників наявністю спеціальних знань, а в окремих випадках – професійною підготовленістю. Освіту злочинці одержують не тільки в навчальних закладах, а й у кримінальному середовищі (набуття злочинних навичок в організованих злочинних групах і співтовариствах, навчання потенційних злочинців на спеціалізованих сайтах і форумах, присвячених вчиненню злочинів у сфері виготовлення та обігу платіжних карток). Узагальнення практики підтверджує таку тенденцію: чим витонченіше способи злочинців, тим відносно вищий освітній рівень осіб, які їх вчиняють» [6, с. 89].

Серед злочинців даної категорії злочинів переважають чоловіки – 80,77%, однак останнім часом активізувалися й жінки, що пов'язане з професійною орієнтацією деяких спеціальностей і робочих місць для жінок.

Зростає кількість злочинів у сфері виготовлення та обігу платіжних карток, що вчиняються за попередньою змовою групою осіб, нерідко з розгалуженими міжрегіональними, а іноді й міжнародними зв'язками. Т.І. Абдурагімова вказує, що це обумовлюється декількома причинами:

1) надзвичайно високою прибутковістю цього виду злочинної діяльності;

2) технологічною складністю й необхідністю значних матеріальних внесків при повній підробці платіжних карток (придбання термопринтерів, ембосерів і комп'ютерної техніки, приладів для копіювання магнітної смуги тощо);

3) складністю, а часом і неможливістю для однієї особи довести до кінця злочинний намір – від одержання даних емітованих діючих платіжних карток до вчинення злочину з їх використанням [7, с. 42].

Кореляційні залежності такого елемента криміналістичної характеристики даного виду злочинів, як особа злочинця, можуть мати різні напрями: «сліди злочину – спосіб його вчинення – злочинець», «місце й обстановка вчинення злочину – злочинець», «час вчинення злочину – злочинець».

Таким чином, підсумовуючи викладене, можна сказати, що кореляційні залежності такого елемента криміналістичної характеристики електронні безготівкові розрахунки останніми роками в Україні набули значного розповсюдження. Інтенсивне впровадження платіжних карток як в Україні, так і у всьому світі супроводжується здійсненням ряду протиправних діянь, пов'язаних з їх використанням. Щорічно від махінацій із платіжними картками потерпають банки, їх клієнти та інші суб'єкти фінансових відносин. Тому проблема шахрайства з платіжними картками в практиці українських банків очевидна і потребує подальшого вирішення.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05 квітня 2001 року. – [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2346-14/page>
2. О.І. Савицька, А.А. Фурсова Стан фінансової безпеки міжнародних платіжних систем, зокрема у сфері функціонування пластикових карток. – [Електр. ресурс].- Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2008_5_2/zbirnuk_O_FN_5_%D0%A7_2_194.pdf
3. Коновалова В.О. Юридична психологія: академ. Курс/ В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько. – К.: Ін Юре, 2004. – 424с.

4. Шепітько В.Ю. Соціально-психологічні характеристики особи злочинця в криміналістиці: проблеми використання типології та можливостей моделювання/ В.Ю. Шепітько// Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук.-практ. матеріалів/ редкол.: М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько, Л.М. Головченко [та ін.]. – Х., 2005. – Вип. 5. – С. 5-11

5. Реуцький А.В. Розслідування злочинів у сфері виготовлення та обігу платіжних карток: монографія / А.В. Реуцький; за ред. В.О. Коновалової.- Сімферополь:Салта, 2010.-226 с.

6. Личность пре ступника: кол. моногр. / отв. ред. В.Н. Кудрявцев. – М.: Юрид. лит., 1971. – 355 с.

7. Абдурагимова Т.И. Расследование изготовления, сбыта и использования поддельных пластиковых карт/ Т.И. Абдурагимова; под. ред. Е.Р. Россинской. – М. ; Право и закон, 2001. – 128 с.

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

**ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ
ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Матеріали друкуються в авторській редакції

Дизайн обкладинки: А. Юдашкіна
Верстка: Н. Кузнєцова

Контактна інформація організаційного комітету:
73005 Україна, м. Херсон, а/с 20,
Науковий журнал «Молодий вчений»
Телефон: +38 (0552) 399 530
E-mail: info@molodyvcheny.in.ua
www.molodyvcheny.in.ua

Підписано до друку 30.10.2013. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк на дуплікаторі.
Умовно-друк. арк. 9,53. Тираж 100. Замовлення № 1610.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105.
Телефон +38 (0552) 399 580
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.